

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ

Danışman

Prof. Dr. Gökhan ORAL

**POLİSİYE ESERİN TOPLUMUN ŞİDDETİ ALGILAMA BİÇİMİ İLE ETKİLEŞİMİ :
EDGAR ALLAN POE VE HALİDE EDİP ADIVAR ESERLERİ ÜZERİNE
ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ**

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

REYYAN AĞAOĞLU

İSTANBUL, 2018

ÖZET

Dil ile söylem bir bütündür; edebi eserler yolu ile söylemin bir parçasını oluşturan ve tarihsel, sosyal ve psikolojik birçok olgu hakkında fikir veren edebiyat, Dilbilim dışındaki bilim dalları tarafından da incelenmektedir; multidisipliner bir özelliğe sahip olan Adli Bilimler de bu bilim dallarından biridir.

Bu çalışmanın amacı, bir edebi eser türü olan polisiye ile Adli Bilimler arasındaki ilişkiyi incelemek ve incelemenin sonunda, polisiyenin toplumun şiddeti algılama biçimi ile etkileşimini yorumlamaktır. Bu sebeple, Edgar Allan Poe tarafından yazılmış olan *Morgue Sokağı Cinayetleri* ve Halide Edip Adıvar'ın yazdığı *Yolpalas Cinayeti* adlı iki polisiye eserin fail ile mağdurları, Foucault'nun söylem analizi araştırmalarından yola çıkan Ian Parker'ın analiz evreleri ışığında değerlendirilmiştir. Temelde eleştirel söylem analizine dayanan Foucaultcu söylem analizi, dil ile güç arasındaki bağıntıyı söylemi inceleyerek ortaya çıkartmaya çalışır ve söylemdeki ideolojik arka plana dikkat çeker. Çalışmada, eserlerdeki ideolojik arka planı yorumlamak için, yazarların ve eserlerin dönemleri araştırılmış ve yazarların etkilendikleri düşünce akımları belirlenmiştir.

Çalışmanın sonunda, yazarların yaşadıkları dönemde ortaya çıkan ve benimsedikleri veya benimsemedikleri ideolojilerin, eserlerinde betimledikleri cinayetin fail ile mağdur karakterleri üzerine etki ettiği anlaşılmıştır. Benimsedikleri ve benimsemedikleri ideolojiler ışığında fail ya da mağdur karakterleri yaratabilen yazarlar, eserlerindeki cinayeti haklı bir sebebin çatısı altına oturabilmekte, böylece eserleri, toplumun şiddeti algılayış biçimi ile etkileşime geçmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dilbilim, Adli Bilimler, Eleştirel Söylem Analizi, Polisiye.

ABSTRACT

Language and discourse constitute a whole; literature, which forms a part of discourse through literary works and suggests an idea about so many facts just like historical, social and psychological events, is studied by other disciplines besides Linguistics; Forensic Science, having a multidisciplinary feature, is one of them.

Aim of this study is to analyze the relationship between detective fiction as a literary work, and Forensic Science, and to comment on interaction of detective fiction with the way human beings perceive violence at the end of the analysis. For this reason, killers and victims of *Murders in the Rue Morgue* by Edgar Allan Poe and *Murder in Yolpalas* by Halide Edip Adivar are assessed through analyzing steps of Ian Parker who does his works in the light of Foucauldian discourse analysis. Foucauldian discourse analysis tries to reveal the connection between language and power by analyzing the discourse and draws attention to the ideological background of the discourse. Throughout the study, in order to comment on the ideological background of the literary works, periods of the writers and the works are searched and movements of thought that belong to the writers are specified.

At the end of the study, the ideologies that came out during the period of the writers and that were adopted or not by them affect the characteristic of the killers and the victims of the murder portrayed in their works. Writers, who create a killer or a victim in the light of the ideologies that they adopted and they did not adopt, bring out a reasonable reason for the murder in their works, and thus, their works interact with the way human beings perceive violence.

Keywords: Linguistics, Forensic Science, Critical Discourse Analysis, Detective Fiction.

ÖNSÖZ

Çalışmamın her anında desteğini ve ilgisini esirgmeden engin tecrübeleri ile bana yol gösteren ve yardımcı olan, beni motive eden ve çalışmamı anlamlı kılan saygıdeğer Tez Danışmanım Prof. Dr. Gökhan ORAL'a teşekkür ve şükranlarımı sunmayı kendime bir borç bilirim.

Eğitim hayatımın şekillenmesi sürecinde hiçbir destekten kaçınmayan, gerek lisans eğitimim süresince, gerekse lisans eğitimim sonrasında manevi desteği ile yanımda olan ve bana inancımı hiç kaybetmeyen saygıdeğer Yrd. Doç. Dr. Arpine MIZIKYAN'a; yüksek lisans eğitimim süresince yardımını benden esirgemeyen ve kıymetli zamanını ayıran saygıdeğer Prof. Dr. Gürsel ÇETİN'e; en yorgun ve bezgin anlarımda yılmamam için canla başla uğraşan, beni ayağa kaldıran ve güç veren enstitü sekreterimiz Yüksel GÜVEN'e minnettarım.

Çalışmam süresince desteği, ilgisi, anlayışı ile yanımda olan, beni motive eden kız kardeşim Merve AĞAOĞLU'na ve değerli kuzenim Ebru ÜNVER KILIÇER'e; değerli arkadaşlarım Cafer Tayyar ÖZDEMİR, Gizem CAN, Musap CAN, Ayşenur YILMAZ, Hatice TANIK TEVETOĞLU, Aysel ESENLİ, Nezihe ÇÖRTÜK, Musa BOZKURT, Sümeyye TEKİN, Yağmur TOKA, Zeynep Ayfer BOZAT, Ahsen KARAKAŞ AYAN, Selen YİĞİT AKKOL, Rahmi İNCEKARA, Dilara ÖNER, Sercan ERGEN ve güzel kızım SIRIUS'a teşekkür ederim.

Son olarak, çalışmamı bugünlere gelmemde büyük emeği geçen, bana değer veren ve değerli olduğumu hissettiren babam Süleyman AĞAOĞLU ile annem Aynur AĞAOĞLU'na adıyor ve her koşulda yanımda oldukları için teşekkür ediyorum.

İçindekiler

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
1. Giriş ve Amaç	1
2. Genel Bilgiler	3
2.1. Polisiyenin Dünya Tarihindeki Gelişimi.....	3
2.2. Polisiyenin Türkiye Tarihindeki Gelişimi	14
2.3. Polisiye Türünde Yapılmış Çalışmalar	20
2.4. Eleştirel Söylem Analizi.....	21
2.4.1. Dil ve İletişim	21
2.4.2. Eleştirel Söylem Analizi.....	26
2.4.3. Eleştirel Söylem Analizinde Metinlerarasılık	33
2.5. Edgar Allan Poe'nun Morgue Sokağı Cinayetleri Adlı Eserinin İncelenmesi.....	34
2.5.1. Yazarın Hayatı ve Dönemi.....	34
2.5.2. Yazarın Etkilendiği Düşünce Akımları	39
2.5.3. Eserin Dönemi ve Olay Örgüsü	43
2.5.4. Eser Karakterlerinin Analizi.....	45
2.6. Halide Edip Adivar'ın Yolpalas Cinayeti Adlı Eserinin İncelenmesi	46
2.6.1. Yazarın Hayatı ve Dönemi.....	46
2.6.2. Yazarın Etkilendiği Düşünce Akımları	51
2.6.3. Eserin Dönemi ve Olay Örgüsü	55
2.6.4. Eser Karakterlerinin Analizi.....	58
3. Gereç ve Yöntem	61
4. Bulgular.....	63
4.1. Edgar Allan Poe'nun Morgue Sokağı Cinayetleri Adlı Eseri Üzerine Eleştirel Söylem Analizi	63
4.1.1. Fail ile Mağdurun Tanımlanışı Açısından	63
4.2. Halide Edip Adivar'ın Yolpalas Cinayeti Adlı Eseri Üzerine Eleştirel Söylem Analizi.....	67
4.2.1. Fail ile Mağdurun Tanımlanışı Açısından	67
5. Sonuç	71
6. Kaynakça.....	77
7. Özgeçmiş	86

1. Giriş ve Amaç

Edebiyat, bireylerin yaşam hakkında söz söyleme sanatıdır; hakikati yansıtırken, hakikatin ardında yatan nedenleri de açıklar. Söyleyeceği olan yazar, bazen bir öykü, bazen bir şiir, bazen bir roman ile düşüncelerini aktarır. Önemli olan aşikâr olanı ya da olmayanı dillendirmektir. Bu dillendiriş gelişi güzel gerçekleşmemektedir elbette. Söz konusu eserin, yazarın yaşadığı döneme ve etkilendiği düşünce akımına vurgusu kaçınılmazdır. Uygarlıkların doğuşundan itibaren yazılmış olan eserler, sadece dilbilimciler tarafından değil, başkaca bilimlere mensup bilim insanları tarafından da incelenir. Böylece farklı toplumlarda, farklı tarihlerde, farklı kültürlerde yaşamış olan bireylerin sosyal ve psikolojik durumları da ortaya çıkmış olur (Aydın, 2009). Bir edebi eser türü olan polisiyenin de bu gerçeklikten aldığı pay göz ardı edilemez. Zira insanoğlunun yaşadığı çevre, modernleşmenin etkisi ile kirlenmekte ve suç unsuru gittikçe artmaktadır (Şahin, 2017). Polisiye, suçun yarattığı yıkımı bünyesinde barındırır; anlatılan suç, toplumsal barışı ve güvenliği tehlikeye sokmakta ve insanlar arasında güvensiz ve huzursuz bir atmosferin doğmasına neden olmaktadır. İşte bu noktada devreye giren dedektif, kendine has yöntemler vasıtasıyla toplumsal düzeni yeniden kurarken, sistemsal ve hukuki sürecin destekçisidir (Mızıkyan, 2004).

Yazarın kaleme aldığı eserde aktarmaya çalıştığı olgu önem arz eder; zira yazarın etkilendiği düşünce akımları ve yazarın psikolojik durumu gibi nedenler, kaçınılmaz olarak, eserin okurunu da etkileyecek ve eser ne zaman yazılmış olursa olsun, okuru ve okur vasıtası ile tüm toplumu etkisi altına alabilecektir (Aydın, 2009).

Bu çalışmanın amacı, Adli Bilimler ile Edebiyat arasında bir köprü kurmak ve çalışmanın konusunda da belirtildiği üzere, edebi eser türlerinden biri olan polisiyelerin toplumun şiddeti algılama biçimi ile etkileşiminin nasıl ve ne yönde gerçekleştiğini incelemektir. Çalışma için biri Amerikan, biri Türk olmak üzere iki farklı yazar ve bu iki yazarın birer polisiye eseri

incelenmiştir. Edgar Allan Poe ile Halide Edip Adıvar'a ait olan eserlerin en önemli özelliği, ilkleri oluşturuyor olmalarıdır; zira Edgar Allan Poe, polisiye türünde ilk eseri verirken (Şahin, 2017), Halide Edip Adıvar, Türk edebiyat tarihinin polisiye türünde eser veren ilk kadın yazarıdır (Üyepazarcı, 2017).

Çalışmada eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak, *Morgue Sokağı Cinayetleri* (2009) ve *Yolpalas Cinayeti* (2017) adlı eserler üzerine eleştirel söylem analizi uygulanacaktır. Eleştirel söylem analizi kuramcılarında Michel Foucault'nun kuramını dikkate alarak bir analiz evresi oluşturan Ian Parker'ın analiz evresi göz önünde bulundurulurken, eserlerdeki ideolojik kavramlar incelenecektir. Foucaultcu söylem analizi, dil ile güç arasındaki bağıntının söylem yolu ile açığa kavuşturulduğunu iddia eder (Burr; Willig; Parker'dan akt. Arkonaç, 2017) ve Ian Parker'ın (2005) da belirttiği gibi cinsiyetçi, ırkçı ve sınıfsal farklılıklar, ideolojik bir zemin hazırlar; ideoloji ile güç arasında kaybolmaz bir bağ vardır ve bu bağ söylemde gizlidir.

Çalışmada polisiyenin Türk ve dünya edebiyatındaki gelişimi araştırılacak ve eserlerdeki metinlerarasılık olgusu yorumlanacaktır. Foucaultcu söylem analizi çalışmacılarından Ian Parker'ın analiz evreleri ışığında ele alınacak olan polisiye eserlerin yazarları, dönemleri, etkilendikleri düşünce akımları irdelenecek ve böylece eserlerde aktarılan cinayetlerin fail ile mağdurlarının karakter analizi yapılarak, yazarlar tarafından yaratılmış olan cinayet atmosferinin okurun ve dolayısı ile toplumun şiddeti algılama biçimi ile etkileşimi ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır.

2. Genel Bilgiler

2.1. Polisiyenin Dünya Tarihindeki Gelişimi

Şahin (2017)'e göre, dünya edebiyatı göz önüne alındığında polisiyenin başlangıç noktası Edgar Allan Poe'nun *Morgue Sokağı Cinayetleri* adlı eseridir. Eserde, birlikte yaşayan anne ve kızının hunharca katledildiği faili meçhul cinayetin öyküsü anlatılır. Cinayeti soruşturarak polisiye okuru ile buluşan C. Auguste Dupin'in soruşturma süresince izlediği yol, arkadaşı tarafından okurla paylaşılır. Olay yerini inceleyip tanıklarla görüşerek suçluya dair bir profil çıkartan Dupin, cinayetin nasıl ve neden işlendiğini ortaya çıkartır (Poe, 2009). Böylece polisiye içeriğini oluşturan suç-suçlu-araştırmacı üçgeni *Morgue Sokağı Cinayetleri* aracılığı ile kurulmuş olur (Şahin, 2017). Poe, polisiye eserlere suç-suçlu-araştırmacı üçgenini katmakla kalmaz; *Marie Roget'in Esrarı* (1842) ve *Çalınmış Mektup* (1845) eserleri ile bir polisiyenin izlemesi gereken sıralamayı oluşturur (Bayram, 2004). Buna göre polisiye, dedektifin tanıtılması, suçun işlenmesi ve ipuçları, araştırma ve soruşturma, çözüm, çözüme giden delillerin açıklanması ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır (Küçükboyacı'dan akt. Şahin, 2017).

İngiltere, dünya devletleri arasında ilk profesyonel polis gücünü kuran devlet olmuş ve bunu 29 Eylül 1829'da gerçekleştirmiştir (Terrill, 2009). Şüphesiz ki İngiltere'nin suç önlemek için başlattığı bu süreç, Poe'yu da etkilemiş ve ilk polisiye eser olma özelliğini taşıyan *Morgue Sokağı Cinayetleri*'ne destek vermiştir, zira Poe, polisiye türünü 1841'de yazdığı *Morgue Sokağı Cinayetleri* ile ortaya çıkarmıştır (Silverman, 1991 ve Sova, 2001'den akt. O'Brien). Söz konusu tarihler göz önünde bulundurulduğunda, Poe'nun ilk polisiyeyi ilk profesyonel polis gücünün kurulmasından sonra yazdığı aşikârdır. Bu bağlamda polis gücünün ortaya çıkış sürecinin basamaklarını incelemek doğru olacaktır. R. J. Terrill, *World Criminal Justice Systems: A Survey* (2009) adlı inceleme kitabında, İngiltere'nin suç ile

mücadele evresinde geçirdiği süreçleri konu alır ve bu süreci özetler. Terrill'a (2009) göre, İngiltere'de hüküm sürmüş olan en eski suç önleme sistemi "*tithing*", bir diğer adı ile "*on ailelik yönetim bölgesi*"dir. Anglosakson sistemin benimsendiği bu yöntemde, bireylere ait görev ve yükümlülükler söz konusudur. Sistemde, on kişilik gruplara ayrılan bireylerin her biri birbirinden sorumludur ve herhangi birinin işlediği suç diğer grup üyeleri tarafından tespit edilir. Sorumluluk Kral'ın yerel temsilcisi olma sıfatı ile Şerif'tedir; dolayısı ile Şerif, Ortaçağ başlarında adalet sisteminin merkez ile arasındaki bağıdır. Güvenlik güçleri ile ilgili ikinci önemli adım ise İngiltere'nin feodal sistemle kurduğu bağlantı sonucu ortaya çıkmıştır. Lordlar, ekonomik ve sosyal güvenlik nedeni ile topraklarında çalışan bireylerin korunması için bir takım kişiler görevlendirmiş ve taşra polisi bu şekilde oluşmuştur. On ailelik yönetim bölgesinin yerini alan taşra polisi, feodalite egemenliğini yitirdiğinde dahi varlığını korumuştur. Zira Kral, imparatorluğun bekası için güvenlik güçlerinin önemli olduğu kanısındadır ve bu sebepten, taşra polisleri şimdiki İngiliz güvenlik güçlerinin temellerinin atılmış olduğu 1285 Winchester Yasası'nda tanımlanır. 17. yy'ın sonu, 18. yy'ın başlarına kadar gelen bu sistem, gelişen toplumun etkisi ile yetersiz hale gelir. Toplum gelişip genişledikçe, suç oranları artmakta ve var olan düzen yoğun bir eksiklik barındırmaktadır. 18. yy ile birlikte, İngiltere'de hüküm süren monarşinin gücünü arttıracığından korkan bir kısım politikacı, güvenlik güçleri ile ilgili düzenleme yapılmasını talep eder. Lâkin Parlamento'da görev yapan çoğunluk, monarşinin güç kaybetmesini istememektedir; dolayısı ile talep edilen düzenleme kabul edilmez. 1820'lerde ise, özellikle Londra'nın metropolit bölgelerindeki polis gücünün yetersizliğini dile getiren birkaç politikacı sayesinde, 29 Eylül 1829'da, "yeni polisler", Londra'nın metropolit sokaklarında devriye gezmeye başlar. Böylelikle İngiltere'deki bu oluşum, dünyanın çoğu bölgesinde ilk modern polis gücünün tanımı haline gelir.

İngiltere'nin polis gücüne dair gerçekleştirdiği bu atılım, birçok ülkeyi etkilediği gibi, ülke vatandaşlarını da etkilemişti. Zira ülke içerisinde hüküm süren kargaşa ve güvensizlik ortamı belli bir gücün etkisi ile ortadan kaldırılmaya çalışılıyordu; kargaşa ve dinginlik, güvensizlik ve güven arasında kalan bölgeye hâkim bir kuvvet söz konusu idi. Poe, ilk dedektif romanı mahiyetindeki eseri *Morgue Sokağı Cinayetleri*'ni yazdığı zamanlarda, İngiltere'nin polis gücü ve suç önleme olgusu ile ilgili çalışmaları, yukarıda değinildiği üzere çok önceden başlamıştı ve çalışmalar geliştiriliyordu. Dolayısı ile Poe, kaçınılmaz olarak, suç ile mücadelede etkinleştirilmeye çalışılan polis gücü ya da ikincil gücün hâkimiyetini, eserinde, Dedektif Dupin ile yansıtmaktaydı. İngiltere'de bu gelişmeler yaşanırken, Poe'nun ülkesi Amerika'da ise karışıklıklar ve güvensizlik hüküm sürmekte idi. Sophie Body- Gendrot'un *The Social Control of Cities: A Comparative Perspective* (2000) adlı eserinde de değindiği üzere, Amerika'da 1960'ların sonuna kadar iki topluluk vardı: Amerikan ekonomisini güçlendiren birinci topluluk ile sosyal haklardan yoksun ikinci topluluk. Çoğunluğun siyahilere ve mezlere uyguladığı baskı, şiddet ve önyargı abartılamayacak derecede yoğundu. Bunca baskı, şiddet ve önyargı, Amerika'da da İngiltere'de olduğu gibi karışıklıkların vuku bulmasına neden oluyordu. Bu karışıklık, ülkede suç olgusunun artışının temel nedenlerindendi. 19. yy ile birlikte, sanayileşen Amerika'da, söz konusu ikinci topluluk iyiden iyiye açlık ve sefalet içerisine düşmüş, ülkenin kuruluşundan beri hüküm süren yoğun karışıklık artmış, böylelikle tam da bu dönemde, 1890 ile I. Dünya Savaşı arasında, suç önleme isteği ortaya çıkmıştı. 1890'lara kadar güvenlik güçleri konusunda doğru düzgün bir çalışma yapılmamış olan Amerika'da polis gücü işte bu şekilde kurulmuş oldu (Monkkonen, 1981).

Polisiye romanlar dikkate alındığında, polis gücünün gelişiminin yanı sıra cinai eserlerin de polisiye roman kültürüne etki ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira insanoğlu, doğası gereği şiddet ile etkileşim içerisinde ve edebi eser niteliği taşıyan çoğu eserin insanoğlunun

kariştığı suçları konu aldığı görülmektedir. Edebiyat tarihi incelendiğinde görüleceği üzere, suç olgusuna gönderme yapan birçok eserin ilk polisiye roman olan *Morgue Sokağı Cinayetleri*'nden evvel topluma kazandırıldığı aşikârdır.

Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan Habil ile Kayin vakası, Kayin'in erkek kardeşi Habil'i öldürmesini konu alır ve insanoğlunun ilk cinayetine değinir (*Kitab-ı Mukaddes; Yaratılış*, 4: 8, 2009). Dolayısı ile *Kitab-ı Mukaddes* bir cinai eser özelliğine sahiptir. Sofokles'in *Kral Oedipus*'u da cinai eserler arasında gösterilebilir. M.Ö. 5. yy ortalarında doğmuş olan Sofokles'in kahramanı Kral Oedipus, Sigmund Freud'un ünlü teorisi Oedipus Karmaşası'na da ad vermiştir (Hall, 1994). Sofokles, eserinde, Apollo tarafından lanetlenmiş olan Kral Oedipus'un babasını öldürerek annesi ile evlenmeye mahkûm edilmesini anlatır (Sofokles, 1994). Cinai eser yazarlarına bir başka örnek, şüphesiz, William Shakespeare'dir. Şiddet, tecavüz ve intikam konulu *Titus Andronicus*, Shakespeare'in yazdığı en dikkat çeken cinai eserlerdendir. Eserin kadın kahramanı tecavüze uğrar, dili ve elleri kesilir; Titus Andronicus, oğullarını kurtarmak için sağ elini feda eder, fakat karşılığında eline geçen, oğullarının kesik başı ve kendisine ait elden başkası değildir (Shakespeare, 2009). Tek cinai eseri *Titus Andronicus* olmayan, birçok eserinde şiddet ve ölüm olgusunu kullanan Shakespeare, Park Honan'ın *Shakespeare: A Life* (1998) adlı eserinde değindiği üzere, 1564 yılında doğmuş, 23 Nisan 1616'da ölmüştür. Bu pencereden bakıldığında, bir 16. - 17. yy yazarı olan Shakespeare'in de, Sofokles gibi, eserlerini 19. yy'da yazılan ilk dedektif romanı *Morgue Sokağı Cinayetleri*'nden evvel ürettiği açıktır.

Kitab-ı Mukaddes'in ve Sofokles ile Shakespeare gibi yazarların polisiye üzerine etkisini incelerken, bir başka cinai eser olan *The Newgate Calendar*'ın etkisini dile getirmek de yanlış olmayacaktır. Heather Worthington'ın *From the Newgate Calendar to Sherlock Holmes* (2010) adlı çalışmasında değindiği üzere, 18. ve 19. yy'da gelişen olayların anlatıldığı *The Newgate Calendar*, ismini ve konusunu Londra Newgate Hapishanesi'nden alır. Newgate

Hapishanesi, suçluların mahkemeye çıkarılmadan evvel kaldıkları yerdir. İngiliz İmparatorluğu kanunlarını çiğneyen bu suçluların çoğu idama mahkûm edilmiştir. *The Newgate Calendar*'da suçluların yaşamları, suçları, itirafları ve idamları anlatılır. İlk başlarda ucuz kitapçıklar hâlinde satılan, öyküleştireilmiş gerçekler halkı cezbeder. Zira suç olgusu insanları meraklandırmaktadır. 1779'da *The Malefactor's Register or the Newgate and Tyburn Calendar* adı ile yeniden basılan eser, 1795'te *New and Complete Calendar* ismini alır; *New and Complete Calendar*, 1809'da, editörlüğü Avukat Andrew Knapp ve Avukat William Baldwin tarafından gerçekleştirilerek yeniden piyasaya sürülür. 1826'da ise *The Newgate Calendar* adı ile son hâlini alır. Suçu, şiddeti, suçluyu ve suçlunun cezai süreçlerini konu alan *The Newgate Calendar*, 1750 ile 1850 yılları arasında İngiliz vatandaşlarının çoğunun evinde bulunan bir eser olma özelliğine sahiptir; Charles Dickens, Bulwer Lytton ve Henry Fielding'in de aralarında bulunduğu çoğu yazar, bu eseri daha çocukken okumuş ve eserden etkilenmiştir (Danachair, 2009). Tüm bu örnekler ışığında, Poe'nun suç ve şiddet konusunda yazılan ilk eserin sahibi olmadığını, verilen örneklerin Poe'nun hayal dünyasını etkilemiş olabileceğini söylemek mümkündür.

Polisiye roman geleneğinin ilk eserini veren yazar, edebiyat tarihinde, Edgar Allan Poe olarak biliniyor olsa da, Poe'yu ve polisiye roman yazarlarını kişiliği, yaşantısı ve dedektiflik hayatı ile etkileyen, yazdığı anılar ile polisiye roman kültürüne giriş yapan, aslında Eugene François Vidocq'tur (Harrington, 1963). Vidocq, 23 Temmuz 1775'te Fransa'nın Arras şehrinde doğar (Morton, 2004). William Harrington, *Which the Justice, Which the Thief* (1963) adlı kitabında Vidocq'un yaşantısından bahsetmektedir. Vidocq, henüz çok küçük bir çocukken şiddete ve hırsızlığa yatkınlığı ile dikkatleri üzerine çeker ve ilk hırsızlık deneyimini babasının fırınına soyarak yaşar; bu, hırsızlık hayatını başlatan olaydır. Yıllar içinde yeraltı dünyasının sayılı isimlerinden biri hâline gelir, uzun süre boyunca yaşantısına bir kaçak olarak devam eder ve bu kaçıştan yorulduğu 1809 yılında, "Şeytanî Melek"

lâkabıyla tanınan Paris Polis Teşkilatı'nın Kriminal Daire Başkanı Mösyö Henry'e teslim olur. Mösyö Henry, Vidocq'u polis casusu olarak kullanmaya karar verir. Mösyö Henry'e güven veren Vidocq, 1811 yılında *Brigade de la Surete* adındaki Fransız dedektif servisinin kurucusu olur. Polislerin yalnızca tutuklama ve mahkûmiyet ile ilgilenmesinin doğru olmadığını belirten Vidocq, Fransız suçluların kimlik kayıtlarını, biyografilerini, kişisel ve psikolojik özelliklerini, işledikleri suçlara ilişkin metotları içeren bir arşiv oluşturur; zira ona göre, polisler, çete içine sızarak ve tanıklardan elde edilen bilgileri derleyerek suçu önleyebilirler. Yapmış olduğu tespitlerle günümüz Adli Bilimsel çalışmaların temelini oluşturan Vidocq, 1832 yılında, başkanlığını yaptığı *Surete*'ten ayrılarak, 1833'te *Bureau des Renseignements* adını verdiği kendi özel dedektiflik bürosunu kurar.

Eugene François Vidocq'un Adli Bilimler ve dedektiflik mesleğine kazandırdıklarının yanı sıra, Fransız edebiyatı ve dedektif romanları üzerine etkileri de yadsınamaz boyuttadır. 1828 yılında basılan eseri *Memoirs of Vidocq* ile yaşam öyküsünü anlatmış, birçok yazarın bu sıra dışı dedektiften etkilenmesine neden olmuştur (Harrington, 1963). Şehirlerde artan suç oranı, polis gücüne atfedilen değerın yükselmesine sebebiyet vermiş ve Eugene François Vidocq tarafından kurulan *Brigade de la Surete* yapılanması ile dedektiflik mesleği sadece Fransa'da değil, tüm dünyada önem kazanmıştır (Panek, 1987). Bu sebeple, Poe'nun *Morgue Sokağı Cinayetleri* adlı eseri ile başladığı kabul edilen polisiye akımın ilk kahramanı Dupin, Vidocq'tan etkilenilerek yazılmıştır (Harrington, 1963). Zira Dupin, tıpkı Vidocq gibi, soruşturmanın detaylandırılması gerektiğine inanır; faili bulmaya çalışırken gazete haberlerini okur, tanıkların ifadelerinden yararlanır, olay yeri incelemesi yapar; bir başka deyişle, cinayete geniş perspektiften bakar (Poe, 2014). Emile Gaboriau'nun 1866 tarihli *L'Affaire Lerouge* adlı batı dünyasının ilk özgün dedektif romanı sayılan eseri de Vidocq'tan izler taşır (Harrington, 1963). Gaboriau'nun dedektifi Mösyö Lecoq'un ismi gibi agresif tavırları da Vidocq'a göndermedir (Harrington, 1963). Harrington (1963), ünlü dedektif karakteri

Sherlock Holmes'un yaratıcısı Conan Doyle'un 1885 ve 1886 yılları arasında ortaya çıkan not defterinden bahseder ve Doyle'un en çok etkilendiği dedektif yazarının Gaboriau olduğunu belirtir; bu, Sherlock Holmes'un Mösyö Lecoq tavırlarını anlamlandırmaktadır. Maurice Leblanc'ın Arsene Lupin'i de Vidocq'un etkilediği karakterlerdendir; zira tıpkı Vidocq gibi, Arsene Lupin de suçlu dünyasını terk edip toplum ve iyilik için savaşımaya başlar (Gayot'tan akt. Harrington, 1963).

Morgue Sokağı Cinayetleri'nin tüm bu eserlerden farkı, şüphesiz ki Edgar Allan Poe'nun dehası ile yeni bir edebi tür olan polisiye kurguyu ortaya çıkartmasıdır. Poe, zeki kriminolog C. Auguste Dupin ile yeni bir yazın türünün doğmasına sebep olmuş, birçok yazarı etkileyerek Sherlock Holmes ve Hercule Poirot gibi önemli karakterlerin şekillenmesine, edebiyat dünyasına kazandırılmasına da yardım etmiştir (Bandy, 1964). Sherlock Holmes'un yaratıcısı Arthur Conan Doyle, ünlü dedektifi Sherlock Holmes'u yaratırken Poe'dan, Tıp Fakültesi'ndeki akıl hocası Dr. Joe Bell'den ve kendi yaşantısından etkilenmiştir (OBrien, 2012). James OBrien'in *The Scientific Sherlock Holmes: Cracking The Case With Science and Forensics* (2012) adlı eserinde değindiği üzere; Doyle, 22 Mayıs 1859'da Edinburgh'ta doğar. Bir Katolik olarak yetiştirilmesine rağmen, çok geçmeden Hristiyanlığa olan ilgisini kaybeder ve bu kaybın yerini bilim ve mantık doldurmaya başlar (Boot'tan akt. OBrien, 2012). Annesi tarafından kitap sevgisi aşılana Doyle (Symons ve Miller'dan akt. OBrien, 2012), bu dönemde, Poe'nun dedektif hikâyeleri dâhil tüm eserlerini okumaya başlar. 1876'da Edinburgh Üniversitesi'nde almaya başladığı tıp eğitimi, ileride ünlü karakteri Sherlock Holmes'u ortaya çıkartan unsurlardan biri olacaktır; zira Sherlock Holmes hikâyelerinde bilimin varlığı açıkça ortadadır. Tıp Fakültesi'ndeki eğitimi süresince kendisine akıl hocalığı yapmış olan Dr. Joe Bell de Doyle'u etkileyenlerdendir; Bell'in hastalar hakkında yaptığı akıl yürütmeler, Holmes'un karakterini şekillendiren olgulardan biri hâline gelmiştir. Doyle, 1890 yılında, göz hekimliği alanında çalışmalar yapmaya gittiği Viyana'da bir ofis açar, fakat

hiçbir hastanın muayene olmak için gelmediği ofisinde Sherlock Holmes hikâyelerini yazmaya başlar. İlk eseri *Sherlock Holmes: Kızıl Soruşturma* 1887’de yayımlanır. Eserinde Dupin’i model seçmesine rağmen, karakteri Holmes farklıdır; zira Holmes öyle zekidir ki kimsenin farkına varamadığı gizemleri rahatça çözer. İlk Sherlock Holmes hikâyesi ile Amerika’da inanılmaz bir üne kavuşan Doyle’un üçüncü hikâyesi *Sherlock Holmes: Bohemya’da Skandal*, *The Strand Magazine*’de basılır ve Londra’da büyük beğeni ile karşılaşılır. Fakat sıkıldığı için sekizinci hikâyede yok etmeye karar verdiği Holmes’u yirmi yedinci hikâyesi olan *Sherlock Holmes: Son Vaka*’da öldürür. Sherlock Holmes’un ölümü ile aldığı olumsuz eleştiriler yüzünden yirmi sekizinci hikâye *Sherlock Holmes: Boş Ev* ile Holmes’u diriltten Doyle, 7 Temmuz 1930’da öldüğünde, ardında ölümsüz bir karakter bırakır. Holmes’un bilimselliği, kimi meslektaşlarınca “*ilk gerçek polisiye yazar*” olarak tanımlanan R. Austen Freeman’in ilk polisiyesi *Kırmızı Parmak İzi* (1907)’nde de kendini belli eder (Çelik, 2015). Freeman, Doyle’un akıl yürütmelerinde olduğu gibi, bilimselliği kullanır ve kriminolojik çalışmaların önemini vurgular. Yıllar geçtikçe teknoloji gelişecek, kriminolojik unsurlar olgunlaşacak ve polisiye dedektiflerinin kullandığı yöntemler değişecektir (Çelik, 2015).

Polisiye roman kahramanları arasında ölümsüzlüğü yakalamış olanlardan biri de Hercule Poirot’tur. Hercule Poirot’un yaratıcısı Agatha Mary Clarrisa Miller ya da edebiyat dünyasında tanındığı hâli ile Agatha Christie, ekonomik durumu gittikçe kötüleşen üst sınıf bir ailenin üçüncü çocuğu olarak 1890 yılında Torquay’da doğar (Rowland, 2001). Henüz küçük bir çocukken, kız kardeşi ile Doyle’un eserlerini okur ve dedektif romanı yazmanın zor olup olmayacağını düşünür (Grossvogel, 1983). Archibald Christie ile evlenerek Rosalind adında bir çocuk dünyaya getiren Agatha Christie, ekonomik durumlarının kötüye gitmesi nedeni ile ilk romanı *Styles’taki Esrarengiz Vaka*’yı yazar (Rowland, 2001). 1920’de basılan bu roman, Hercule Poirot’un doğduğu eserdir (Grossvogel, 1983). 1920’den 1973’e kadar

birçok eser kaleme alan Agatha Christie'nin son eseri *Kader Kapısı*'dır. Dedektif Hercule Poirot'un yanı sıra 1930 yılında yazdığı *Ölüm Çılgılığı* adlı eseri ile edebiyata ve polisiye eserlere Miss. Jane Marple adında bir de kadın dedektif kazandırır (Grossvogel, 1983). Önemli bir polisiye yazarı olan Christie'nin Poe ve Doyle'dan etkilenmemesi olası değildir. Zira henüz küçük bir çocukken Doyle'un eserlerini okumuştur ve Doyle'un Poe'dan esinlenerek eserlerine yansıttığı her benzerlikten Christie de nasibini almıştır. David I. Grossvogel, *Essays on Detective Fiction* (1983)'da yer alan *Death Deferred: The Long Life, Splendid Afterlife and Mysterious Working of Agatha Christie* adlı makalesinde, Christie'nin Doyle'dan esinlenmiş olduğu iki temel yaklaşımdan bahseder; bunlar, kırsal mekân seçimi ve beklenmedik unsurların kullanımınıdır. Sherlock Holmes, kentsel yaşamı oldukça benimsemiştir, fakat birçok macerası kırsal alanda veya kırsal alanda yer alan konakların duvarları arasında gerçekleşmektedir. Ayriyeten *Morgue Sokağı Cinayetleri*'ndeki katilin beklenmedik bir şekilde orangutan çıkması gibi Doyle da *Benekli Kordon*'da katilini yılan yapmaktadır. Kendinden öncekilerden edindiği bilgileri eserleriyle harmanlayan Christie, tüm benzerliklerine rağmen, öteki yazarlardan farklıdır; zira eserlerinde öyle başarılı bir analiz yöntemi kullanır ki, kendisi katilin adını vermese de, okur katilin kim olduğunu tahmin edebilir (Bargainnier, 1980). Christie'nin dedektif romanları “Altın Çağ” romanları statüsünde ele alınmaktadır; iki dünya savaşı arasında denk geldiğimiz Altın Çağ dönemi yazarları, şiddeti tüm detayları ile yansıtmaktansa eserin arka planında kullanmayı, bir muhakeme süreci yaratabilmeyi hedeflemektedir (Bargainnier, 1980).

Polisiyenin popülerleşmesi ile güzel bir polisiyenin nasıl oluşturulması gerektiğine dair fikirler de gündeme gelmeye başlar. Kendisi de bir polisiye yazarı olan, eleştirmen Willard Huntington Wright, S. S. Van Dine takma adını kullanarak polisiye türünde yazmış ve polisiye yazarının izlemesi gereken yollar hakkında bir çalışma ortaya koymuştur (Şahin, 2017). S. S. Van Dine, kendi gizem öykülerinin de yer aldığı *Philo Vance Omnibus, Volume I*

(1928) adlı eserde, polisiye türü yazarlarına yirmi maddelik bir yol gösterici hazırlamıştır. Dine'in hazırladığı bu yirmi maddelik çalışma, 1928 yılında *American Magazine*'de yayımlanmıştır (Şahin, 1017). S. S. Van Dine'a göre, okuyucu ve dedektif eşit olmalıdır ve suça ilişkin tüm ipuçları esere ustalıkla yansıtılmalıdır. Yazar okuyucuyla oyun oynamamalı, okuyucuyu bilinçli şekilde aldatmaya çalışmamalıdır. Eserde aşka yer verilmemelidir; aşkı polisiyeye karıştırmak, entelektüel bir deneyimi gereksiz duygularla mahvetmekten başka bir şey değildir. Dedektif ya da suç araştırmacıları asla gerçek suçlu olarak planlanmamalıdır; bu kişilerin eserde suçlu rolünü üstlenmesi sahtekârlıktan ibarettir. Suçlu, kazara ya da rastlantı sonucu değil, akıl yürütmelerle bulunmalıdır; suçluyu kazara ya da rastlantı sonucu bulmak okura boşa kürek çektiirmek anlamına gelir. Eserde mutlaka bir dedektife yer verilmelidir ve dedektif, ipuçlarını toplayarak sonuca ulaşan, böylece son bölümde kötü karakteri yakalayandır. Polisiyelerde bulunması gereken en önemli şey cesettir; ölümden başka bir suçun üç yüz sayfada anlatılması kuru gürültüdür. Suç tamamıyla zihinsel süreçler aracılığı ile çözülmelidir; okur, metafiziksel olguları kullanan, ruhlar âlemi ile uğraşan bir dedektifle boy ölçüşemez ve baştan kaybeder. Eserde sadece bir tane dedektif olmalı ve bu dedektif "*deus ex machine*" -olağanüstülüğü ile sorunu çözen tanrı- görevi görmelidir; birden fazla dedektifin bir araya gelmesi hem okurun esere olan ilgisinin yitmesine sebep olur hem de yönlendiricisinin kim olduğunu algılayamamasıyla sonuçlanır. Suçlu, eserde yer alan, okurun tanıdığı biri olmalıdır. Yazar, suçluyu olay mahallindeki hizmetlilerden (kahya, uşak, avlak bekçisi, aşçı vb.) seçmemelidir; zira bu kolaylıkla bulunabilir bir sonuçtur, fail hiç tahmin edilemeyen biri olmalıdır. Suç ne kadar çok olursa olsun, fail yalnızca bir kişi olmalıdır; faile yardım eden birileri olabilir, fakat önemli olan, okurun öfkesinin bir kişi üzerine odaklanmasıdır. Eşkîyalık, mafyalık gibi çeşitli statülerin polisiyelerde işi yoktur. Suçun uygulanışı da araştırılması da akla ve bilime uygun olmalıdır; sözde bilimsel, hayali, kurgusal olgular polisiye romancılığında kullanılmaz. Gerçek, okurun algılayabileceği açıklıkta

olmalıdır; böylelikle okur, eseri yeni baştan okursa, her ipucunun zanlıya işaret ettiğini ve dedektif kadar yetenekli olsa, sonuca dedektif kadar hızla ulaşabileceğini anlar. Dedektif romanında uzun tanımlamalar yapılmamalı, edebi unsurlara çok yer verilmemeli, derinlemesine karakter analizleri oluşturulmamalıdır; yazarın okura karakterler hakkında ilgi ve sempati kazandırması yeterlidir. Çünkü polisiye okurları, polisiyeyi edebi gösteriş, güzel tanımlamalar ve duyguların izdüşümü için değil, mantıksal bir süreç takip edebileceği entelektüel bir aktivite gerçekleştirmek için okur. Hırsızlık ve eşkıyalık dedektiflerin değil, güvenlik güçlerinin çalışma alanına girer; dolayısıyla polisiye eserde işi yoktur. Eserde araştırılan, intihar ya da kaza sonucu oluşmuş olmamalıdır; bu, okurda geri dönüşü olmayan bir hayal kırıklığı yaratacaktır. Dedektif öykülerinde rastlanan suçların motivasyonu kişisel olmalıdır; anlatılan, okurun her gün deneyimlediği olguları yansıtmalıdır ve bastırıldığı arzu ve hisler için açık kapı bırakmalıdır. Suçlunun suç mahallinde bıraktığı sigara izmaritini şüphelinin sigara markası ile karşılaştırmak, yapmacık metafiziksel yöntemlerle şüpheliyi korkutarak kendisini ele vermesini sağlamak, sahte parmak izleri, suç anında başka bir yerde olduğuna dair ifade, şüpheliyi görünce havlamayan ve şüphelinin tanındığına kanıt köpek, suçun şüpheliye çok benzeyen birine ya da şüphelinin ikizine yıkılması, şırınga ve ilaç kullanımı, suçun kapalı bir odada polisin gelişinden hemen sonra işlenmesi, suça atıfta bulunan kelimelerle ilgili çağrışım testi, dedektifin çözdüğü parola ya da şifre gibi unsurlar polisiye yazarlarınca kullanılmamalıdır; zira bunlar sıklıkla kullanılmıştır ve okurlar tüm bu unsurlara aşikârdır. Yazar bu olguları kullandığı takdirde yetersizliğini ve orijinallikten uzak oluşunu ifade etmiş olur. S.S. Van Dine'in yirmi polisiye kuralı, polisiye yazını için bir çerçeve mahiyetindedir (Tulard'dan akt. Şahin, 2017) ve S. S. Van Dine'dan sonra Ronald A. Knox ve François Fosca da kendi geliştirdikleri kurallar bütünü oluşturacaklardır. 1920 – 1940 yılları arasında yazılmış olan eserlerin bu kurallara uyduğu belirlenmiştir, polisiye

yazarlarının bu maddelere henüz kurallar konulmadan önce dikkat ettiği ise ilgi çekici bir noktadır (Lits'ten akt. Şahin, 2017).

2.2. Polisiyenin Türkiye Tarihindeki Gelişimi

Dünya edebiyatına *Morgue Sokağı Cinayetleri* ile kazandırılan polisiye, Türkiye'de *Morgue Sokağı Cinayetleri*'nden kırk yıl sonra, Fransız Ponson de Terrail'in yazmış olduğu *Paris Faciaları*'nın Ahmet Münif tarafından 1881 yılında yapılan çevirisi ile ortaya çıkmıştır (Üyepazarcı, 2017). Üyepazarcı (2017), Türkiye'nin polisiye serüvenini dönemlere ayırır ve polisiye gelişimini bu evreler içerisinde inceler; Üyepazarcı'ya (2017) göre, Türk polisiyesinin ilk dönemi 1883 – 1928 yılları arasındadır. 1883 – 1928 yılları, Osmanlı Devleti'nde yaşanan önemli gelişmeleri hatırlatmaktadır. Bu gelişmeler, elbette, Tanzimat Dönemi'ni ifade eder. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi Cilt 1*'de (1985) Bülent Tanör'ün ifade ettiği gibi, kimi tarih çalışmacılarına göre Tanzimat Dönemi 1860'ta başlayarak II. Meşrutiyet'in ilanına kadar (1908) sürmüştür, kimi tarih çalışmacılarına göre ise 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayûnu ile başlayıp 1870'li yılların başlarına kadar devam etmiştir. Görüldüğü üzere, Tanzimat Dönemi, Erol Üyepazarcı'nın polisiye gelişim evrelerinin içinde yer almaktadır. Tanzimat Dönemi, devletin vaktiyle benimsediği yaklaşımların çürümüş yanlarını onarmayı ve devletin kalkınmasını hedeflemektir. Ortaya çıkışlarında “Batılılaşma” politikasının etkili olduğu “Osmanlı Aydınları”nın (Kılıçbay, 1985) benimsediği bu reform hareketi, kişisel özgürlük ve dokunulmazlık konusunda yapılacak hukukî düzenlemeler yolu ile siyasal birliği sağlamayı ve böylece devlet bünyesinde varlığını sürdüren, fakat dağılmış kitleleri yeniden bir araya getirmeyi planlamıştır (Tanör, 1985).

Tanzimat Dönemi'nde yapılan reform hareketleri, kaçınılmaz olarak yazınsal eserleri de etkilemiştir. Tanzimat Dönemi gelişmeleri devam ederken, bu gelişmelerin neler olduğunu gösterecek, devletin sınırlarını ortaya çıkartacak bir devlet sözcüsü yaratılmıştır. Bu, projesini

II. Mahmud'un geliştirdiği *Takvim-i Vakâyi* gazetesidir ve gazetenin Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca, Ermenice, Bulgarca nüshaları bulunmaktadır. *Takvim-i Vakâyi* gazetesine ek olarak, 1840'tan sonra *Ceride-i Havadis* gazetesi ortaya çıkmış ve bu iki gazete dönemin düşünürlerinin yetiştirilmesi noktasında bir okul görevi üstlenmiştir (Koloğlu, 1982). *Ceride-i Havadis*, İstanbul'da ikamet eden bir İngiliz olan William Churchill tarafından çıkartıldığı için sadece devlet sözcülüğü yapma görevi üstlenmemekteydi; bu da *Ceride-i Havadis*'in sosyal yaşama dair konuları da paylaşabilmesi, Batılılaşma'dan bahsedebilmesi ve Avrupa'nın örnek alınmasının öneminden dem vurabilmesi anlamına geliyordu (Akbulut, 2013). *Ceride-i Havadis* gazetesinde çevirilere, Türkiye'ye gelen tiyatro eserlerine, bu eserlerin özetlerine de yer verilerek Batılılaşma hareketine destek olunmaktaydı; tiyatro türü üzerine yazılmış olan bir makaleyi yayımlayan ilk gazete de *Ceride-i Havadis* olmuştur (Kudret, 1985). Tanzimat Dönemi gazeteleri edebiyatla iç içe idi; zira çoğu yazar, dönemin gazeteciliğini yapmakla kalmıyor, yazdıkları çoğu edebi eser gazetelerde basılıyordu (Akyüz, 1965). Bu yazarlar arasında öne çıkan örnekler şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Ahmet Midhat, Ebuzziya Tevfik, şemsettin Sami idi (Akyüz, 1965). Tanzimat Dönemi'nde cinai eserlere olan ilgi büyüktü; zira gazeteler, okur sayılarını artırabilmek için ilgi çeken eserlerin çevirisini yaptırıyor ve yayımlıyorlardı (Uğur, 2012).

Polisiye alanında Türk edebiyatına en önemli destek Ahmet Midhat Efendi'den gelir, zira Ahmet Midhat Efendi, *Esrârı Cinâyât* (1884) adlı eseri ile Türk edebiyat tarihinin ilk polisiyesini yazan kişidir (Üyepazarcı, 2017). İstanbul Boğazı'nın Karadeniz'e açılan kısmında, Rumeli sahiline yakın duran "Öreke Taşı" adındaki kayalığın üzerinde üç ceset bulunur; gazetelerde çıkan cinayet haberinin ardından, zeki dedektif Osman Sabri, arkadaşı kılık değiştirme ustası Necmi ve onlara kurbanlardan birinin üzerinden çıkan metnin çevirisini yaparak yardım eden bir gazetecinin cinayeti çözme aşamaları, eserde ustalıkla anlatılır (Ahmet Midhat, 2000). Edebiyat tarihimizin önemli yazarlarından biri olan Ahmet

Midhat Efendi, kendi yapmış olduğu çevirilerin ve Batılı yazarların etkisinde kalmış, yine de eserlerinde yerel unsurları kullanmaktan vazgeçmemiş ilk yazardır (Okay, 1999). Dolayısıyla, Türk edebiyatının ilk polisiyesi *Esrârı Cinâyât*'ı yazarken Batı'dan etkilenmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira “*adli romancı*” adını verdiği Emile Gaboriau'nun polisiyelerinden biri olan *Le Crime d'Orcival*'ın çevirisini 1884'te yapar ve bu eserin etkisi ile edebiyatımızın ilk polisiye romanı olan *Esrârı Cinâyât* (1884)'ı da aynı dönemde yazar (Çamcı'dan akt. Şahbenderoğlu, 2013).

Türk polisiyesine Ahmet Midhat Efendi kadar destek olan bir başka isim ise II. Abdülhamid'tir (Canatak, 2013). II. Abdülhamid, 22 Eylül 1842'de doğmuştur (Öztuna, 2008). Babası I. Abdülmecid, annesi ise Tiri Müjgan'dır (Kutlu, 2016) ve I. Abdülmecid'in ikinci oğludur (Öztuna, 2008). Joan Haslip, *The Sultan: The Life of Abdul Hamid II* (1973) adlı eserinde, II. Abdülhamid'in çocukluğu hakkında bilgiler verir. Abdülhamid'in annesi Tiri Müjgan'ın rahatsızlığı, babası I. Abdülmecid'i uzaklaştırmış; bu uzaklık tüm gününü odasında geçiren Tiri Müjgan hakkında çeşitli söylentilerin yayılmasına neden olmuştur. Annesini Harem'deki odasında ziyaret eden Abdülhamid, dedikodu ve entrikanın içinde büyümüş, bu durum onun herkese şüphe ile bakmasına sebebiyet vermiştir. Tiri Müjgan otuz üç yaşında veremden vefat ettiğinde, Abdülhamid henüz on yaşındadır. Dönemin bir özelliği olarak, çocuk sahibi olamamış ya da çocuğu ölmüş padişah eşleri, annesi vefat eden padişah çocuklarının manevi annesi olmaktadır; Abdülhamid de annesinin ölümünün ardından Rahîme Perestû'nun bakımına verilir (Öztuna, 2008). Vakti zamanında oğlu Abdülaziz'in tahta çıkması için verdiği uğraşlar yüzünden davranışları dikkatle takip edilen Pertevniyal Valide Sultan ile de oldukça yakındır. Pertevniyal ve Abdülhamid, birlikte geçirdikleri zamanlarda kitap okuyarak, esrarengiz olay ve olguları anlamlandırmaya çalışırlar (Haslip, 1973). Abdülhamid, sanatı ve edebiyatı sevdiği kadar, insan davranışlarını incelemeyi ve insanların kişilikleri ile zaaflarını ortaya çıkarmayı da sever. Babası I. Abdülmecid, oğlunu “kuşkucu ve

suskun” olarak adlandırır ve Abdülhamid’in şüpheli ve suskun tavrını bu şekilde açıklar (Öztuna, 2008). Abdülhamid, büyüdüğüde de gizem tutkusundan vazgeçmeyecek, hatta amcası Abdülaziz’in ölümünün intihar olmadığını, bu ölüme intihar demenin adli tıbbı açıdan doğru olamayacağını, tıpkı İsmail Hami Danişmend’in *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi Cilt I* (1947)’de otuz bir madde ile açıkladığı gibi yorumlayacaktır. Abdülhamid’e göre, intihar eden bir bireyin aynı anda iki kol damarını birden kesmesi mümkün değildir ve bu, yıllar evvel kimi yazarlarca açıklanmıştır (Bozdağ, 1975).

II. Abdülhamid, 1876’da tahta çıktığı zaman, amcası Abdülaziz ile yaptığı Avrupa seyahatinin de etkisi ile Batı’daki gelişmeleri takip etmeye ve böylece Osmanlı Devleti’nin bekasını güçlendirmeye çalışır. Yıldız Saray’ında kurduğu *Kütübhane-i Hümayun’u*, birçok kütüphane izleyecek ve böylece kültürel ve bilimsel ilerlemeler takip edilebilecektir. Lâkin II. Abdülhamid, yönetiminin sorgulanmasından rahatsız olan ve yoğun kontrol takıntısı bulunan bir padişattır; dolayısıyla, ülke içerisindeki yazarlar, sansür baskısı altındadır ve sansür yüzünden eser üretmekte zorlanırlar. İşte tam bu noktada, sansür baskısının bir getirisi olarak, çeviri eserler öne çıkar ve bu eserler arasında macera öyküleri, bilim - kurgu ve polisiye romanlar yer alır (Anameriç, 2014). Polisiye türünde okuduğu ilk eser olan *Sherlock Holmes: Boş Ev Vakası* onu büyülemiş, Sherlock Holmes’un yazarı Sir Arthur Conan Doyle’a ait tüm eserleri kendisine göndermesi için Londra Sefiri Musurus Paşa’yı görevlendirmiştir (Ayvazoğlu, 2017). Tahtta kaldığı otuz üç yıl boyunca (Kutlu, 2016), Sultan II. Abdülhamid’in altı bin adet polisiye roman çevirttiği, 31 Mart Vakası sonucunda bu eserlerin yağmalandığı belirtilmektedir (Gezer’den akt. Canatak, 2013). Çocukluğunda yaşadığı travmalara ek olarak, II. Abdülhamid’in Karındeşen Jack’e olan yoğun ilgisi de polisiye sevgisine etki etmiştir. İngiltere’nin oldukça ses getiren seri katili Karındeşen Jack’i bulması için Abdülhak Hamid’i görevlendiren ve kendisine Hazine-i Hassa’dan ödeme yapan II. Abdülhamid, 1907 yılında, İstanbul’da, Doyle ile görüşmüş ve kendisine Mecidiye Nişanı’nı

armağan etmiştir (Ayvazoğlu, 2017). II. Abdülhamid'e olan desteği aşikâr olan Ahmet Midhat Efendi'nin (Esen, 2012) tarihimizin ilk polisiyesi olan *Esrârî Cinâyât* (1884)'ı yazarken II. Abdülhamid'in polisiye sevgisini göz önünde tutmuş olabileceği de söz konusudur. Dolayısı ile ne kadar sansasyonel bir yönetim sistemi benimsemiş olursa olsun, II. Abdülhamid, polisiye kültürüne renk veren simalardan biridir.

Ahmet Midhat Efendi'den sonra polisiye kurgusunu kullanan bir diğer isim, *Arsene Lupin* çevirmeni Fazlı Necip, *Cani Mi Masum Mu?* (1901) adında bir polisiye yazar. II. Meşrutiyet (1908)'ten sonra, Amerika'da "*dimenovel*" adı ile tanınan, Türkçe'de "*onparalık öyküler*" olarak bildiğimiz macera öyküleri edebiyatımıza giriş yapar ve bu türün başını çeken yazar, 1913'te hayat verdiği *Türklerin Şerlok Holmes'u Amanvermez Avni*'si ile Ebüssüreyya Sami olur. Hüseyin Nadir de "*onparalık öyküler*"den nasibini alacak ve 1921'de yarattığı *Fakabasmaz Zihni* ile bu türe başka bir kahraman armağan edecektir. Fakat "*onparalık öyküler*" listesinin en gözde kahramanı *Cingöz Recai*'dir ve unutulmaz kahraman *Cingöz Recai*'nin yaratıcısı Server Bedi, yani Peyami Safa olacaktır. II. Meşrutiyet'in ardından telif polisiye romanın önemi artar ve Yervant Odyan, hakkında çok konuşulan eseri *Abdülhamit ve Şerlok Holmes* (1912)'u bu dönemde kaleme alır (Üyepazarcı, 2017). Eser, II. Abdülhamid devrinin ağır bir eleştirisi ve tüm Osmanlı vatandaşlarının bir arada yaşayabileceği güzel bir dünyanın çağrısı mahiyetindedir (Uslu, 2015).

Tanzimat Dönemi Edebiyatı'nı Servet-i Fünûn Dönemi Edebiyatı takip eder. Servet-i Fünûn edebiyatçıları, II. Abdülhamid'in baskıcı tutumundan dolayı oldukça sıkılmış aydınlardır (Türk, 2014). Bu sıkıntıdan kurtulabilmek için kaçış planları yapan Servet-i Fünûn yazar ve şairlerinin ortak özelliği, bu "kaçış" olgusunun beraberinde getirdiği buhran hâlidir (Karabulut, 2015). Servet-i Fünûn yazarlarından Mehmet Rauf, 1920'li yıllarda *Define* ile *Kan Damlası* adını verdiği iki polisiye yazar (Üyepazarcı, 2017).

Milli Edebiyat Dönemi'ne gelindiğinde, Sherlock Holmes ve Arsene Lupin'i örnek alan bir sistemin geliştiği, telif polisiyeye geçişin söz konusu olduğu görülür; bu dönemde özgün eser veren yazar bulmak bir hayli zordur. Cumhuriyet Dönemi yazarları arasında da polisiye üzerine eser veren birçok değerli isim bulunmaktadır ve bu isimlerin başında Halide Edip Adıvar gelir. Halide Edip Adıvar, edebiyatımızın ilk kadın polisiye yazarıdır ve *Yolpalas Cinayeti* adını verdiği roman ile türe yeni bir değer kazandırmıştır. Nâzım Hikmet'in *Yeşil Elmalar*'ını (1936) ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Utanmaz Adam*'ı (1934) ile *Eşkiya İninde*'sini (1935) de unutmamak gerekir (Üyepazarcı, 2017).

Edebiyatımızda polisiyenin ilerleyememesinin, özgünleşememesinin temel nedeni, bu türdeki eserlerin ciddiyetsiz bulunmasıydı; öyle ki Peyami Safa ve Kemal Tahir polisiye türündeki romanlarının yazarlığını üstenelememiş ve takma isimler kullanmışlardı. Yine de polisiye türünde eserler vermeye devam eden yazarlar, 1980 ile birlikte, polisiye içeriğine başkalaşım getirmiştir (Uğur, 2012). Zira Ahmet Midhat Efendi ile başlayan polisiye kültürümüzün ilk konumu İstanbul iken (Esen, 2012), 1980 sonrası yazarları memleketin farklı köşelerini de suç anlatısında kullanırlar (Uğur, 2012). Emrah Serbes, çok satan polisiyeleri *Behzat Ç: Bir Ankara Polisiyesi*, *Her Temas İz Bırakır* (2006) ve *Behzat Ç: Son Hafriyat* (2008) adlı eserlerinde Ankara'da yaşanan suçları araştıran Behzat Ç. ve ekibinin yaşantısını anlatarak, bunun en güzel örneklerinden birini oluşturmuştur. Farklılıklar arasında, dedektif portelerinin değişimi de söz konusudur; zira Mehmet Murat Somer'in *Hop-Çiki-Yaya* adını verdiği serisinde karşımıza çıkan dedektif, bir travestidir (Uğur, 2012).

2.3. Polisiye Türünde Yapılmış Çalışmalar

Polisiye türünde yapılmış çalışmalar incelendiğinde, polisiye eserlerin, yazarlarının dönemine ışık tuttuğu gerçeği gözler önüne serilmektedir. Çelik (2015), polisiye eserin çeşitli bilim dallarınca incelendiğini ve her bilim dalının kendine has çıkarımlar elde etmesine rağmen, polisiye eserlerin yazıldıkları döneme ait sosyal, siyasal, bilimsel ve teknolojik başkalaşımardan etkilendiğini belirtmektedir. Çelik'in (2015) verdiği Amerika örneği ise Edgar Allan Poe'nun *Morgue Sokağı Cinayetleri*'ni yazdığı sırada çeşitli sosyal ve siyasal olgulardan etkilenmiş olduğunu kanıtlar mahiyetindedir. Zira Çelik'e (2015) göre, 19. yy'da Amerika'da sanayileşmenin etkisi ile kentleşme yaygınlaşmış, halk arasında kendini belli eden hiyerarşik bir düzen meydana gelmiştir. Güç fikri ön plana çıkmış, güçlü ile güçsüz karakterler benimsenmiş ve artan nüfus nedeni ile azalan kaynakların kullanımında güçlünün söz sahibi olması hedeflenmiştir; zira güçlü kazanırken güçsüzün kaybetmesi evrimin bir neticesi olarak tanımlanmaktadır. 19. yy Amerikan yazarları, Avrupa ve İngiltere'nin ön ayak olduğu ve Amerika'ya kadar uzanan düşünce akımlarından etkilenmiş ve eserlerini, bu akımların ışığında, yaşadıkları toplumu gözlemleyerek ortaya koymuşlardır. Kentleşmenin yolu ile ortaya çıkan hiyerarşik düzen, suç olgusunun artışında büyük bir etken olmuştur ve bu olgu, kaçınılmaz olarak, edebiyatı da etkisi altına almıştır. Lâkin edebi eserde bahsedilen suç, bireyin özgür iradesinin toplumda benimsenen düşünce akımları ile yoğurulmuş hâlidir; dolayısı ile polisiyede karşımıza çıkan suç olgusu, toplumun sosyal ve ahlaki normlarının bireyin eylemleri ile karıştırılmasıdır.

Polisiye eser yazarlarının benimsedikleri ideolojileri eserlerine yansıttığı gerçeği, Bay'ın (2012) polisiye yazarlarından Pınar Kür ile Ahmet Ümit'in eserleri üzerine yapmış olduğu çalışmada da karşımıza çıkmaktadır. Bay (2012), kadın – erkek söyleminin Pınar Kür'ün *Bir Cinayet Romanı* adlı eseri ile Ahmet Ümit'in *Beyoğlu Rapsodisi* adlı eserine nasıl ve ne

şekilde dâhil olduğunu belirleyebilmek için bu iki eseri söylem perspektifinden incelemiştir. Bay'a göre (2012), feminist ideolojinin etkisinde kalan Kür, polisiye eserinde erkek egemen dünyada yaşayan kadının suç ve şiddet olgularına karşı geliştirdiği tutumdan dem vururken, bir erkek yazar olan Ahmet Ümit'in eserinde karşılaşılan karakterler eril ideolojinin perspektifinden çıkmaktadır. Ahmet Ümit'in *Beyoğlu Rapsodisi*'nden örnek veren Bay (2012), kötücül kimliği ile esere katılan kadın karakterin, Ümit'in kelime oyunu ile Melek ismini aldığını ve eril söylemin metinde kendini belli ettiğini belirtmektedir. Pınar Kür'ün *Bir Cinayet Romanı*'nda ise kadın karakterlerin erkeklerin gözünden tanımlanması söz konusudur ve bu, eril toplumun erkeğe verdiği güç ile kadını ve kadın kimliğini tanımlamasına göndermedir.

İdeolojik arka planın edebi eserlere etkisi yadsınamaz bir gerçekliği ortaya koymaktadır. Alver'in (2011) *Berna Moran ve Edebiyat Sosyolojisi* adlı çalışmasında da değindiği üzere, yazarın karakterleri ve eylemleri, yazarın evrene bakışı ile ilişkilidir; dolayısı ile eserlerin incelenmesinde dikkat edilmesi gereken temel prensip ideolojidir. Yazarın ideolojisi, esere işler; bu, yazarın kelimelerinde, kurduğu cümle yapısında, yani söylemde kendini belli eder çünkü edebiyat, yazarın toplumsal görüşünün vücut bulmuş hâlidir.

2.4. Eleştirel Söylem Analizi

2.4.1. Dil ve İletişim

Dil, tarihsel gelişim sürecinde şekillenen ve insan topluluklarının sosyal ve kültürel özelliklerine göre değişen bir varlıktır (Songar, 1986). İletişim sırasında kullanılan dil, komplike ve soyut olgular bütünüdür (Cüceloğlu, 2013). Fakat dil, iletişimi kendi bünyesinde barındırırken, iletişim, dili bünyesinde barındırmamaktadır; zira canlılar, sadece insanlarla sınırlı değildir ve yaşamını sürdüren canlılar arasında bir çeşit iletişim vuku bulsa da her

canlının dil kullanımı gerçekleştirdiği söylenemez (Morgan, 2011). Morgan (2011), iletişimin iki çeşit sinyalden oluştuğunu, bu sinyallerden birinin “*işaret*”, diğerinin ise “*sembol*” olarak adlandırılabilceğini belirtmektedir. İşaretler, birbirleri ile ilişkili olguları anlatır ve bu olgular, söz konusu ilişkiler aracılığı ile öğrenilir; örneğin, kara bulutların gündüz vakti gökyüzüne hâkim olması yağmur yağacağını hatırlatır. Zira çoğunlukla, gündüz vakti ortaya çıkan kara bulutların ardından yağmur yağar. Semboller ise insanlarca geliştirilmiştir; bunlar, harfler ya da resimler ya da kişinin kendini ifade edebileceği başka yöntemler olabilir. Böylece bireyler, semboller aracılığı ile iletişim kurar; yani, dil, sembollerin varlığı ile kendini açığa çıkartır ve iletişim buradan doğar.

Dilin kullanımı, bireylerin bedensel ve zihinsel gelişimleri ile paralellik göstermektedir. Bireyler, çocukluk evrelerinden başlayarak değişir; bu değişimler, beynin ve vücudun gelişimini açıklayan, fiziksel gelişim, sinir sistemi gelişimi, motor gelişim, duyuşal gelişim, algısal gelişim ve dil gelişimidir. Doğumdan sonra vücudun ve beynin büyüüp gelişmesi “*olgunlaşma*” olarak tanımlanmaktadır ve dil de, kaçınılmaz olarak, bu olgunlaşma sürecinin bir parçasını oluşturur (Morgan, 2011). Dil gelişimi üzerine çalışan araştırmacılar arasında, bebeğin anne karnında, dış dünyaya ait sesleri duyabildiğini (Kayaalp’ten akt. Kol, 2011) ve hatta yenidoğanın insan seslerini bu yolla tanıdığını, özellikle annesinin sesini ayırt edebildiğini belirtenler bulunmaktadır (DeCasper ve Filfer; Bertocini ve ark.’dan akt. Karacan, 2000).

Bireyin ilk bir yılı “*prelinguistik dönemi*”, okul öncesi evre ise “*temel dil yeteneklerinin kazanıldığı dönemi*” ifade etmektedir (Karacan, 2000). Karacan’ın (2000), çocuğun prelinguistik dönemi olarak adlandırdığı davranışlar, Yapıcı (2004) tarafından “*konusma öncesi dönem*” olarak tanımlanır. Yenidoğan, ilkin, homurtuya benzer sesler çıkartır; fakat yaşam devam ettikçe, bu homurdanmalar, anlamlı hâle gelmeye başlar (Kol, 2011). Buna ek olarak, Karacan (2000), Lewis’in (1982) ve Graham’ın (1991) çalışmalarından bahsetmiş ve

yenidoğanın, doğumdan sonraki ilk haftada, açlık ve ağrı durumlarına göre sesler çıkardığını iletmiştir. Casto ve arkadaşları (1976), yaptıkları çalışmada, doğum öncesi, bebeklerin kendi fiziksel varlıklarından haberdar olduğunu dile getirir. Bebekler, ana rahmindeyken, nefes alma, emme ve esneme davranışı gerçekleştirebilmektedir. Doğum, bebeğin bedenini tanıma anı, bir diğer deyişle, kırılma noktasıdır. Doğumdan sonra, bebek, bedenini anlamaya başlar. Bedenin çevre ile uyumu arttıkça, bedeni ve bedeni yolu ile çevreyi kontrol etme kabiliyeti de gelişir. Ağlama eylemi buna en güzel örnektir; ağlayan bebek, çevresindeki varlıklardan biri olan annesi ile iletişim kurmaktadır. İkinci ya da üçüncü ayın sonunda, bebekler, gülme eylemi ve artan bedensel hareketlerinin yanı sıra, çıkardıkları seslerin tonunu da yükseltmekte, üç aydan beş aya kadar ise, insan yüzüne ve insan sesine karşı gerçekleştirdikleri gülümseme eylemini önemli derecede artırmaktadırlar. Zira bebekler, bu dönemde iletişimi beden hareketleri ve çıkardıkları sesler aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Dilbilimci Halliday, *The Language of Early Child* (2004) adını verdiği kitabında bu dönemi, verdiği örnekle anlatır. Annenin bebeğe ilgisi azaldığı anda, bebeğin hareketlerinde de azalma görülür ve bebeğin bedeninde bir tür sükûn oluşur. Aslında bu, bebekle anne arasında gerçekleşen bir çeşit anlamlandırma davranışı, yani ilkel dildir (Bateson'dan akt. Halliday, 2004) ve ilkel dil anneye değil, bebeğe aittir.

Dört ile sekiz ay arası dönem, “*ses oyunu dönemi*” şeklinde tanımlanır; ses oyunu döneminde bebek, sesli ve sessiz harfleri bir araya getirir. On birinci ay itibari ile bebek, kelimeleri taklit eder (Karacan, 2000) ve kendi sözcüklerini kullanmadan evvel, taklit etme yetisinin gelişmesine ihtiyaç duyar (Behrman ve Vaugan'dan akt. Karacan, 2000). Kelimeleri taklit eden bebek, sekiz ile on sekiz ay aralığında, ilk kelimelerini söylemeye başlar (Karacan, 2000). Freud, *Beyond the Pleasure Principle* (1959) adlı eserinde, henüz bir buçuk yaşındaki entelektüel gelişimini tam manasıyla tamamlamamış, sadece birkaç anlaşılır kelime edebilen ve çevresi ile çıkardığı bir yığın ses vasıtasıyla anlaşabilen bir çocuğun oyununu anlatır.

Çocuk, eline geçirdiği ipli makarayı karyolanın altına fırlatıp, geri gelmesini bekler. Fırlatma anında, ilgisini ve memnuniyetini açık eden, sesli ve uzun bir “o-o-o-o” sesi çıkartır. Bu, Freud’a göre, yok yere sarf edilmiş bir nida değil, Almanca “gitti” anlamına gelen “fort” kelimesidir. Çocuk, ipi çeker ve makarayı yeniden görür; ortaya çıkan makaranın ardından, mutlu bir “da” sesi çıkartır. “Da”, çocuğun “orada”sidir. Oyun, çocuğun hayatından bir an bile olsa yok olan ve ardından geri gelen bir varlığı simgelemektedir. Freud’un bahsettiği çocuk, torunudur; çocuk, annesine sadece kendisini beslediği için değil, tek ilgileneni olduğu için de bağlıdır. Annenin yok olup geri gelmesi, bir diğer ifade ile annenin yokluğunun neden olduğu travma, Freud’un torununun “*fort-da*” oyunudur. Annenin yokluğu, çocukta kaygı ve korkunun artmasına, kendini ve çevresini tanıma sürecinin azalmasına sebebiyet verir (Casto ve ark., 1976). Ebeveynler, çocukların benlik algısı gelişiminde en önemli rolü oynar; zira ebeveynler, çocukların ilk sosyal çevresini oluşturur (Casto ve ark., 1976). Çocukta kaygı ve korkunun devamlı surette artışı, çocuğun sosyalleşebilmesi için gerekli olan süreyi artıracak ve iletişim kabiliyetini de azaltacaktır.

Çocuğun konuşmaya başlaması, bireysel özellikleri ile ilişkili olduğu kadar, çevresindeki sosyo-kültürel ve ekonomik uyarıcıların zenginliği ile de ilişkilidir. Bir sesli ve bir sessiz harfi bir araya getirerek, bir takım sesler çıkartan çocuk, bu sesleri ardı ardına söyleyerek “dede” ya da “baba” gibi sesler çıkartır; bu, ebeveynler tarafından çocuğun konuşmaya başladığı an olarak kabul edilse de, çocuk, aslında, bu sesi bilinçli olarak çıkarmamaktadır. Lâkin ebeveynlerin çocuğun çıkardığı sese yönelik gerçekleştirdiği davranışı, çocuğun sesleri algılayışı üzerinde etkili olmaktadır (Yapıcı, 2004) ve çocuğun on ikinci ayında gerçek kelimeler söyleyebileceği belirtilmektedir (Jersild’den akt. Yapıcı, 2004). Çocuk, konuşma sürecinde hem “gözlemci” hem de “konuşmaya zorla katılan” rolünü üstlenir. Gözlemci kimlik, çocuğun etrafında olup biteni kodlaması ile oluşurken, konuşmaya zorla katılan kimlik, etrafında olup bitene dil aracılığı ile katılabilmesi yoluyla meydana gelir (Halliday,

2004). Bu sürecin bir parçası olan sekiz ile yirmi dört ay arasında, iki kelimeyi bir araya getirerek anlamlı bir mesaj oluşturur; buna, “*telgrafik konuşma*” adı verilir (Kürkçüoğlu’ndan akt. Kol, 2011). Yirmi dört ile altmışıncı aylara gelindiğinde ise, çocuk, gramere uygun cümleler kurabilmekte (Kol, 2011) ve özne – yüklemi bilinçli olarak cümlelerine yerleştirebilmektedir (Kürkçüoğlu’ndan akt. Kol, 2011). Çalışmacılar, farklı dillerin konuşulduğu çevreye mensup çocukların kendi dillerine ait dilbilgisi kurallarını, bilinçsizce, benzer sırada öğrendiğini ortaya koymuştur (Morgan, 2011).

Dil, bireylerin çıkardığı seslerin birleşiminin eseridir. Her dilin kendine ait sesli ve sessiz harfleri bulunmaktadır ve bunlar “*fonem*” olarak bilinir. Fonemler, “*morfem*” adı verilen heceleri oluşturur; morfemler birleşerek kelimeleri, kelimeler birleşerek önce “*tümleç*”leri, daha sonra “*cümlecik*”leri oluşturur ve nihayetinde “*cümle*” ortaya çıkar. Böylece dilin gramer yapısı ya da bir başka deyişle dil bilgisi yapısı oluşmuş olur (Cüceloğlu, 2013). Dilbilimci Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax* (1965) adlı çalışmasında, bir cümlede yer alan öğelerin sıralanışında dilbilgisinin değil, bireyin düşündüklerinin etkisi olduğunu belirtmektedir. Chomsky (1965)’e göre, cümleleri anlayabilmek için dili bilmek gerekir. Dilbilgisinin üç temel bileşeni vardır; bunlar, sözdizimi, sesbilimi ve anlamdır. Sözdizimi, belirli bir cümlenin yorumlanışına işaret eden öğeleri anlatır. Dilbilgisinin sesbilimi bileşeni ise, sözdizimi kuralları ile oluşturulmuş olan bir cümlenin fonetik yapısı ile ilgilidir. Son bileşen olan anlam, cümlenin anlamı üzerinde durur; dolayısı ile sözdizimi kuralları ile oluşturulmuş olan bir cümlenin anlamını açığa çıkarır. Sesbilimi ile anlam, cümlenin açıklanışına yardım eder. Fakat sözdizimi kuralları ile oluşturulmuş olan bir cümlenin anlamsal yöntemlerle açıklanışına “*derin yapı*” denirken, aynı cümlenin fonetik yöntemlerle açıklanışına “*yüzeysel yapı*” adı verilir. Chomsky’nin bahsettiği “*derin yapı*”, anlamsal analizler yöntemi ile ortaya çıkabilir ve bu analizler arasında en gözde olan *eleştirel söylem analizidir*.

2.4.2. Eleştirel Söylem Analizi

Eleştirel söylem analizi, söylemin analizini yapar; konuşma metinlerinin yanı sıra, gazete makaleleri, roman, reklam gibi birçok metni inceler ve dilin sosyal çevre ile bağlantısını ortaya çıkarmaya çalışır (Arkonaç, 2014). Eleştirel söylem analizini detaylandırmadan evvel, Dilbilimci Halliday'ın *Dizgesel Dilbilim Teorisi*'ni açıklamak doğru olacaktır, çünkü Halliday'ın çalışmaları, eleştirel dilbilimcileri etkilemiş ve eleştirel söylem analizinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Sheyholislami, 2001). Halliday, *On Language and Linguistics* (2003)'te, dizgesel yapıdan ve Dizgesel Dilbilim Teorisi'nin özelliklerinden bahseder. Halliday (2003)'e göre, dil, seçimlere bağlıdır; dilin gramer yapısı, çeşitli seçeneklerden oluşan geniş bir dizge ağıdır ve bir dilbilimsel yapı, tüm bu seçeneklerin arasından seçilmiş olanla tanımlanır. Cümlelerde üç eş zamanlı seçenek bulunur; bunlar, “*fil kipi*”, “*geçişlilik*”, “*öznellik*”tir. Gramer, dizgesel yapıdan oluşur ve gramerin oluşumunda seçimler söz konusudur. Tıpkı, “John topu attı” ile “Top, John tarafından atıldı” cümlelerinde olduğu gibi. Fakat dil, gramer ile sınırlandırılmaz; çünkü dil, tanımlanmış bir sistemden çok daha fazlasıdır ve cümleyi oluşturan kurallar ile açıklanamaz. Dil, *göstergebilimseldir*; bu, dilin bir işaretler sistemi değil, anlam kaynağı olduğunu gösterir. Dilbilimde “anlamlandırma potansiyeli” söz konusudur ve dilbilimciler, insanların dili kullanarak nasıl bir anlam değişimi yarattığını araştırır. Dizgesel Dilbilim Teorisi, özel değişken ve türün yapısı ile ilgilenir; durumsal bağlam, metnin dilsel yapısı ve kültürü yansıtan göstergebilimsel öğeleri dikkate alır. Bu bağlamda 19. yüzyıl Dilbilimcisi Ferdinand de Saussure'ün kuramından etkilenmektedir (Köktürk ve Eyri, 2013). Saussure, göstergebilimsel öğelerin dile olan etkisinden bahseder ve toplum ile dilin ilişkisine dem vurur. Konuşma anında, konuşmayı yapan ile dinleyici arasındaki ilişki, dilin göstergebilimsel olduğuna örnektir çünkü dil yolu ile aktarılan mesaj, dinleyenin zihninde canlanır (Köktürk ve Eyri, 2013). Halliday (2003), Saussure'ün düşüncesini desteklercesine, dili “anlamlandırma potansiyeli” ile

tanımlayabileceğimizi, anlamın konuşan ile dinleyenin seçimlerine bağlı olarak geliştiğini belirtir.

Discourse: A Critical Introduction (2005)'da, Chomsky ve Halliday'in fikirlerinin eleştirel söylem analizini etkilediğini belirten Blommaert, eleştirel söylem analizini zaman ve mekân kısıtlılığı bulunan bir okula benzemeye çalışmanın çok zor olduğunu dile getirir. Zira eleştirel söylem analizi, Norman Fairclough, Ruth Wodak, Teun van Dijk ve Paul Chilton önderliğinde gelişmiş, bu çalışmacıların kendine has çalışmaları ve ilgi alanları ile farklılıklar kazanmıştır. Bu nedenden ötürü, yoğun bir gelişim hareketini, dingin bir okula benzetmek doğru olmayacaktır. Blommaert (2005), eleştirel söylem analizinin Halliday'in dilbilimsel teorilerinden yola çıkarak oluşmuş olduğunu, fakat oluşum sürecinin tüm yönleri ile ele alınması gerektiğini ifade eder. Blommaert (2005)'a göre, II. Dünya Savaşı sonrası dilbilimsel alanda gerçekleşen gelişmeler dikkate alındığı zaman, Chomsky'nin devrim mahiyetindeki görüşü ile bu görüşü desteklemeyen bir grubun fikirleri öne çıkar. 1960'ların başında, toplumcu dilbilimciler de dilbilimsel çalışmalar sahnesine dâhil olur. Gramer teorisine sosyal göstergebilimsel unsurlar eklenir, metin incelemesinde sosyal etkileşimin önemi dikkate alınır ve böylece, dile sosyo-göstergebilimsel bir pencereden bakılmaya başlanır. Eleştirel söylem analizi, işte bu farklı dilbilim çalışmalarının birleştirilmesi yolu ile dilbilimsel analizin sosyal eleştiriye destek olması amacı ile ortaya çıkar.

Eleştirel söylem analizi, siyasi söylem, ideoloji, ırkçılık gibi olgular üzerinde durur (Blommaert, 2005) ve sosyal eşitsizliğin dil yolu ile açıklanışının, işaret edilmişinin, oluşturuluşunun ve yasallaştırılışının izlerini sürer (Wodak ve Meyer, 2002). Norman Fairclough (2001)'a göre, güç ile ideoloji, ideoloji ile dil bağlantılıdır. İdeoloji, doğası gereği, geçmiş akıl yürütmeler arasında öne çıkandır. Bu yolla güç ile ilişkilendirilebilen ideoloji, güç farklılıklarını ve bundan doğan sosyal ilişkileri meşrulaştırır. Dil ile ideoloji de aralarındaki

bağıntıyı, ilişkilerle gücün etkileşiminden alır; güç, davranışı etkiler; davranış da kaçınılmaz olarak dili etkileyecektir çünkü dil, sosyal ilişkilerin en yaygın aracıdır.

Eleştirel söylem analizi, güç, tarih ve ideoloji ile ilgilenmektedir. Zira eleştirel bakış, hem sosyal süreçlerin hem de tarihsel arka planın bir metinde vücut bulmuş hâlini irdeler (Wodak ve Meyer, 2002). Bu noktadan yola çıkıldığında açık bir şekilde görülmektedir ki, sosyal süreçler güç farklılıklarıyla, ideoloji ise tarihsel arka plan ile bağlantılıdır. Eleştirel söylem analizi çalışmacılarından olan Teun A. van Dijk (1995)'e göre, eleştirel söylem analizi, eleştirel dilbilim, eleştirel göstergebilim ile dil, söylem ve iletişimin araştırılma evrelerinden doğan, metin ve konuşma üzerine geliştirilmiş bir yöntemdir. Eleştirel söylem analizi çalışmaları, örneklem odaklı değil, sorun odaklıdır; cinsel ayrımcılık, ırkçılık, sömürgecilik ve eşitsizlik konusunda karşılaşılan problemler, uygun şekilde incelenebilecekse, kuramsal ve metodik yöntemlere başvurulabilir. Sosyal sorunları ya da olguları inceleyen eleştirel söylem analizi çalışmaları, multidisipliner bir yol izler ve özellikle toplum ile söylem arasındaki ilişkiye odaklanır. Dolayısıyla, tarihsel ve sistematik açıdan geniş bir yelpaze oluşturan eleştirel söylem analizi, insanlığı çalışan sosyoloji, psikoloji, dilbilim, hukuk ve siyaset bilim gibi birçok alanın da parçasıdır. Söylemin tüm aşamaları ve boyutları ile ilgilenen eleştirel söylem analizi, sesbilim, sözdizimi, anlambilim, biçem, söz bilim, şematik ve benzeri olguları da dikkate alır; hatta iletişimin diğer göstergebilimsel araçları olan resim, film, müzik, ses, el – kol – mimik hareketleri de eleştirel söylem analizi içerisinde değerlendirilir. Söylemin toplum üzerindeki rolünü araştıran eleştirel söylem analizi çalışmaları, özellikle toplum bireylerinin metin ve konuşma yolu ile ürettiği ya da karşı çıktığı güç, üstünlük ve eşitsizlik algısını inceler. Çalışmacılar, sınıf, cinsiyet, etnik köken, ırk, cinsel yönelim, dil, din, yaş, uyruk gibi farklılıkların söylem yolu ile meşrulaştırılış ya da reddediliş sürecini araştırır. Eleştirel söylem analizi çalışmalarının odağı, dolaylı anlatılanın, saklananın ya da aşikâr olmayanın keşfi üzerinedir; bu keşif sürecinde, insan zihnini güçlünün ilgi alanına çekebilmek

için gerçekleştirilen tüm manipülasyon ve meşrulaştırma stratejilerini söylem açısından inceler. Söylemi kullanarak zihinsel kontrol sağlamaya çalışan güç sahipleri ile seçkin sınıfa mensup bireylere karşı muhalif bir tutum sergileyen eleştirel söylem analizi çalışmaları, hükmedilen, ezilen ve hor görülen bireyler ile birliktelik kurmayı hedefler.

Ian Parker (2005)'a göre, kapitalist toplumdaki söylem kalıpları çeşitli grupları tanımlamak için kullanılır. Sınıfsal, ırksal ya da başka birçok farklılığın dilde vücut bulmuş hâli, bize ideolojik bir yaklaşımı gösterir; işte söylem çalışması bu nedenle ideoloji üzerinedir çünkü söylem, sosyal bağların ifade edilişidir. Söyleme odaklanmak, psikolojiyi ve dili nasıl kullandığımızı ve dil tarafından nasıl kullanıldığımızı, bireylerin “özneler” olarak dil aracılığı ile güç olgusu içinde nasıl konumlandığını gösterir (Davies'ten akt. Parker, 2005). Söylemde yer alan öznelerin, yani bireylerin gerçekleştirecekleri ya da gerçekleştirmeyecekleri eylemler, aynı söylem içerisinde bulunan konumlar tarafından belirlenir (Arkonaç, 2017). Prof. Dr. Sibel Arkonaç, *Psikolojide Söz ve Anlam Analizi* (2017) adlı eserinde, özneler ve konumlar bağlamını örneklemiştir. Demokratik eğitimi benimseyen bir üniversitede alınacak herhangi bir karar, öğrenciden ziyade yönetim ve öğretim kademesinin rızası ile onanır. Öğrenciler, düşünceleri sorulsa bile karar aşamasında etkisiz kalan bireylerdir. Bu söylemde öğrenci öznesine verilen konum örneklendiği gibidir. Dolayısı ile söylem analizi, hem bireyin toplumda aldığı pozisyonu değerlendirir hem de bu pozisyonu sorgulayabilme olanağı tanır (Parker, 2005).

Michel Foucault, yapılan sınıflandırmaların bireylere karşı tutumumuzu etkilediğini belirtmektedir (Burr, 2003). Bu durumu *Social Constructionism* (2003)'de örnekleyen Vivien Burr'a göre, sesler duyduğunu söyleyen birine “akli dengesi bozuk” adını verir, kendisini bir psikiyatriste yönlendiririz; psikiyatrist, bireyin karşısındaki “güç” simgesinden başkası değildir. Foucault, bu davranışları birer söylem olarak tanımlamaktadır. Zira söylem, dil yolu ile gerçekleşebildiği gibi çeşitli sembolik olgularla da gerçekleşebilmektedir. Söylemden yola

çıkarak, ideoloji ve güce odaklanan Foucaultcu söylem analizi, Dilbilimci Jacques Derrida'nın “*deconstruction*” ya da “*yapısökümcülük*” teorisi ile benzerlik göstermektedir. Yapısökümcülük, iç türemeli bir uygulamadır çünkü yapısökümcülük düşüncesine göre, birilerinin herhangi bir şey hakkında başka birisine söylemek istediği bir şey vardır (Caputo, 1989). Yapısökümcülük, eldeki veriler ile ilgili önceden yapılmış çalışmaların varlığına da ihtiyaç duyar (Caputo, 1989). Derrida'ya göre, insan yapısalcılığından ziyade, dilin bir işaretler sistemi olarak karşımıza çıkan yapısalcı gücü önemlidir ve bahsi geçen bu durum, insan öznesinin dil yolu ile konumlandığı noktadan ve bir ideolojinin içerisine yerleştirilmesinden anlaşılır (Burr, 2003). Metinler, yazınsal, işitsel, görsel ve söyleysel şekilde karşımıza çıkabilir; bahsi geçen metinler ile karşılaşan birey, yorumladığı materyalden başka bir materyal üretir. Zira herhangi bir olguyu ifade ediş şeklimiz, deneyimlerimizi de içerir. Söylem, bireyin duruşunu etkiler; dolayısı ile metinlere yapısöküm uygulamak ve anlamı parçalara ayırmak, bireye sunulan dünyayı değerlendirerek, bununla savaşmayı sağlar (Burr, 2003). Bu noktadan bakıldığında zaman, Derrida'nın teorisinin tıpkı Foucault'un söylem analizi gibi söylem ideolojisi ve gücün etkileri üzerinde durduğunu ve tanımlama yapmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Ian Parker (2005)'a göre, metinler üzerinde söylem çalışması yapılmadan evvel çalışılacak metnin ne tür bir metin olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Zira metne yönlendirilecek olan tüm sorular, metnin türü ile ilişkili olmalıdır. Dolayısı ile analiz öncesinde, metin türünün iyi araştırılması ve incelenmesi gerekmektedir. Parker (2005), metin türünün belirlenmesinden sonra, analiz öncesinde yanıtlanması gereken dört sorudan bahseder:

- Metin neden ilginçtir? Metin içerisinde konumlanmış olan karışıklık ya da zıtlıkların araştırmacıyı etkilemiş olması olağandır; bu durumda yapılması gereken, zıtlıkların izlediği yolu incelemektir.

- Araştırmacı metnin üretimi ile ilgili ne kadar bilgiye sahiptir? Araştırmacı, metinden bahsederken evvelce oluşturmuş olduğu konumunu da dile getiriyor olabilir.
- Metnin değişik bakış açıları değerlendirilerek okunması ile ne elde edilebilir? Günlük hayatta karşılaşılan metinler, farklı yönlendirmelerde bulunur; önemli olan ise, bu metinlerin fonksiyonunu sorgulayabilmektir.
- Metin güç ile nasıl bir ilişki kurmaktadır? Metinde yansıtılan güç olgusu desteklenmekte midir yoksa bu olgu ile savaşılmakta mıdır? Metnin ideolojik duruşu tek yönlü gibi gözükse de farklı yönlendirmeleri de içeriyor olabilir.

Parker (2005), analiz sürecinde gerçekleştirilmesi gereken adımları sıralar ve ilk adımı, incelenmesi istenen metne sorulacak soru olarak belirler. Bahsi geçen metnin karışıklıklar içermesi gerekmektedir çünkü araştırmacıya soru sorabilme yetkisini veren bu karışıklıktır. Metin farklı insan türlerine değiniyor ya da farklı bir dünya çiziyor olabilir. İkinci adım, araştırmacının temkinli olması gerektiği adımdır. Metinde ifade edilenin onaylanmasından evvel, detaylı bir inceleme yapılmalı ve ifade edilenin bir farklılığa değiniyor olduğu ile ilgili şüphelerin detaylandırılması gerekmektedir. Araştırmacı, üçüncü adımda metni özne, nesne ve çizilen dünya boyutunda parçalara ayırmalı ve değerlendirmesine buradan devam etmelidir. Söz konusu metnin ne tür insanlara yönlendiği, metinle ilgili negatif düşünce sahiplerinin ne tepki verebileceği değerlendirilmelidir. Dördüncü adım, metnin ideolojisi ile ilgilidir. Metin, cinsiyet, cinsellik, sınıf ya da ırk farkı gibi birçok konuyu değerlendiriyor olabilir ve değerlendirilen konunun belirlenmesi analizin devamı için gereklidir. Parker (2005)'ın beşinci adımı, metnin seçilen ideoloji ışığında ele alınmasını ve araştırmacının yapması gerekenin karşısındakileri bu ideolojinin gerçekliğine inandırması olduğunu savunur.

Ian Parker (2005), verdiği bir örnekle metin analizini açıklar. Örnek şöyledir: Margaret Thatcher, kabinesi ile bir restorana gider ve garsona tavuk istediğini söyler. Thatcher, garsonun “Peki ya sebzeler?” sorusuna ise, “Onlar da tavuk alacaklar!” yanıtını verir. Parker

(2005), öncelikle, yazılı bir metne ihtiyacımız olduğunu belirtir ve ardından metnin içerisinde geçen sosyal olguları aydınlatmaya çalışır. Thatcher'ın kabilesinin çoğu erkektir ve Thatcher, toplumda bir eğlence figürü olarak konumlanmaktadır; zira kendisi bir kadındır. Parker (2005), üçüncü olarak metindeki nesnelere detaylandırır: restoran, yemek yenilen yer; kabine, bir mobilya türü/ bakanlar kurulu; tavuk, menüdeki ana yemek; sebzeler, ana yemeğin yanında getirilen ürün. Dördüncü adımda, bu nesnelere metinde nasıl konumlandığı belirlenir; kabine, Margaret Thatcher ile ilişkili olarak konumlanmakta iken sebzeler, tavuk ile ilişkili olarak konumlanmaktadır. Beşinci adım, metinde karşılaşılan öznelerin detaylandırılması ile gerçekleştirilir; Margaret Thatcher, güçlü kadın başbakan konumunda yer alırken, bakanlar, kabinenin erkek üyeleridir. Garson, restoran görevlisi olarak karşımıza çıkarken, sebzeler, Thatcher'ın bakanlarını yerleştirdiği dar kafalı insanlar kategorisini oluşturmaktadır. Altıncı adımda araştırmacının sorması gereken, bu öznelerin gerçek hayatta benzeri bir duruma verebilecekleri yanıtıdır. Zira Thatcher, örnekte dar kafalı insanlar olarak değerlendirdiği kabine üyelerinin de tavuk alacağını belirtmekte iken gerçek hayatta bir benzerini gerçekleştirmesi mümkün olmayabilir. Yedinci adım, güç ile ilişki ağının şekillenmesini sağlamaktadır ve hangi karakterin güç ile bağlantılı olduğu bu adımda belirlenir. Sekizinci adım ise yedinci adım ile bağlantılıdır. Bu bağlantı, güç sahibinin dışarıdan gelebilecek itirazlar ile nasıl başa çıkacağını yorumlandığı noktadadır. Dokuzuncu adımda, metin içerisinde karşılaşılan kalıplar değerlendirilmektedir; örneğin, metinde sözü edilen bakanlar, kabine nesnesinden sebze nesnesine geçiş yapmıştır. Onuncu adım, aynı nesnenin farklı konumlarını değerlendirir; sebzeler, tavuk ile gelen ek yiyecek iken, dar kafalı insan konumuna geçmiştir. On birinci adım, tüm bu ifadeler değerlendirilerek gerçekleştirilir ve konuşma şekillerinin farklı türden dinleyicileri nasıl etkileyeceği üzerinde durur. Bu metnin ülke yöneticileri ya da kadınlar gibi farklı bireyler tarafından okunduğunda nasıl bir etki yaratacağının yorumlandığı adım budur. Parker (2005), incelemesinin son basamağında

metin söyleminin günlük yaşantıda karşımıza çıkan sosyal bağ türlerinde bir zıtlık yarattığını belirtmektedir. Metinde erklik konumunun üyesi olan bakanlar, bu konumdan çıkartılarak zekâ noksanı konumuna yerleştirilmiş, kadın üstünlüğü ise gülünç algısından uzaklaştırılmıştır.

2.4.3. Eleştirel Söylem Analizinde Metinlerarasılık

Eleştirel söylem analizi çalışmacılarından Norman Fairclough, *Intertextuality in Critical Discourse Analysis* (1992) adlı makalesinde eleştirel söylem analizinin *metinlerarasılık* ile olan bağlantısına değinir. Fairclough (1992)'a göre, eleştirel söylem analizinin amacı, metinlerin sosyal hayat ile nasıl bir bağıntı kurduğunu ve bu bağıntıda söylemin yerinin ne olduğunu tespit etmektir. Bunu yaparken, öncelikle dil kullanımındaki değişimin toplumdaki sosyal ve kültürel değişimlerle olan ilişkisini inceler ve metinlerarasılık burada devreye girer. Zira sosyokültürel ve dilbilimsel değişimler, metinlerin türünde, anlamında, biçim ve biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Bakhtin, *Speech Genres and Other Late Essays* (1987)'de, her bireyin ait olduğu insan topluluğunda kullandığı sözlü ya da yazınsal ifadelerin, o topluluğun diline işaret ettiğini ve bu ifadelerde yer alan tüm sözcük seçimlerinin ve söyleyiş biçimlerinin topluluğun hedef ve tutumunu açıkladığını belirtmektedir. Bakhtin (1987)'e göre, kelimeler bireylere ait olmasa da, kelimelere hayat veren, bireylerin onları kullanım yöntemidir. Dolayısı ile herhangi bir konuşmacı ya da yazar, kullanmak istediği sahipsiz kelimeyi başkasının ifade tarzı ile hatırlamakta ve kendisinin nasıl kullanacağını hayal etmektedir. Kelimelerin sahibi olmasa da bir kelimeyi her kim kullanırsa kullansın, o kelimeye bireysellik katacaktır. Gerçeklik ile kelime arasındaki ilişki, bireyin ifade ediş yöntemini oluşturur ve böylece kelime, bireyin günlük hayatta karşılaştığı yazar, bilim insanı, anne, baba gibi birçok kişinin hayat verdiği bir ifadeye dönüşür. Bir diğer deyişle, yazınsal ya da sözlü ifadeler, önceki kullanımlardan

etkilenir ve sonraki kullanımları etkiler. İfadeler arasındaki bu etkileşim, Bakhtin'in çalışmalarından esinlenen ve dilbilime yeni bir kelime kaydedilmesini sağlayan Kristeva'nın metinlerarasılık adını verdiği durumdur (Fairclough, 1992). Kristeva'ya göre, metinler, kendinden öncekilerden etkilenir; bu etkileşim, tarihi yaratır ve tarihsel gelişim ve değişim evrelerinin yayılmasını ve daha sonraki metinlerin oluşumunu sağlar (Kristeva'dan akt. Fairclough, 1992).

Dil, düşünce iletiminin en doğru yoludur (Kristeva, 1980). Yazı yolu ile iletilen, bir üründür ve dilbilimsel yöntemlerdence, zihinsel süreçlerle değerlendirilmelidir. Zira anlatının dil ile ilişkisi yenilenebilir cinstendir. Anlatı, metinlerarasılık özelliği taşır; bu, metinde yer alan söylemin başka metinlerde de aktarılmış olabileceğini, söylemlerin birbiri ile kesişebileceğini ifade eder (Kristeva, 1980). Anlatıyı gerçekleştiren yazar olsa da, yazar, anlatı anında kimliksizdir. Aktarılan, kimliksizleşen yazarın yarattığı karakter ile okura iletilir (Kristeva, 1980).

2.5. Edgar Allan Poe'nun Morgue Sokağı Cinayetleri Adlı Eserinin İncelenmesi

2.5.1. Yazarın Hayatı ve Dönemi

Edgar Allan Poe, sanatçı bir anne, Elizabeth Arnold Hopkins Poe, ile sanatçı bir babanın, David Poe, Jr., ikinci evladı olarak 19 Ocak 1809'da Boston'da doğar (Fisher, 2010). William Henry Leonard Poe (1807 – 1831) adında bir ağabeyi ve Rosalie Poe (1810 – 1874) adında bir kız kardeşi vardır (Sova, 2007). David Poe, Jr., bir süre avukat olmak için çabalamış fakat katıldığı tiyatro topluluğu ile kariyer hayatını tamamen değiştirerek, Elizabeth Arnold Hopkins Poe ile evlenmiştir. Richmond Toplumu'nun değer verilen üyelerinden ve Amerikan Devrimi'nin öne çıkan simalarından olan David Poe, SR., Edgar Allan Poe'nun dedesidir ve oğlu David Poe, Jr.'ı avukatlık mesleğini seçmediği için evlatlıktan reddeder. Sahnede sergilediği başarısız performanslar ve eleştirmenlerin ağır yorumları, David Poe, Jr.'ı alkolik

ve şiddete eğilimli bir bireye dönüştürür. Geçirdiği buhranlı dönemi kaldıramayan David Poe, Jr., eşini ve üç çocuğunu sefalet içerisinde bırakır ve 1811’de evden kaçar. Elizabeth Arnold Hopkins Poe, tüberküloz hastası olmasına rağmen, çocukları için çalışmayı sürdürür, fakat eşinin evi terk etmesinden aylar sonra, 1811’de, hayatını kaybeder. Edgar Allan Poe’nun da aralarında bulunduğu çocuklar ise yoksul evlerinde annelerinin ölümünü izler. Edgar, annesinin korkutucu öksürüğünü ve boğazından gelen kanın görüntüsünü hayatının hiçbir evresinde unutamaz ve çoğu öyküsünde bu görüntüyü canlandırır (Ackroyd, 2008). Ölümünden kısa bir süre önce, Tanrı’nın kendisine üstün bir zekâ bahsettiğini, fakat bunu kederle boğduğunu söyleyen Edgar’ın dramatik hikâyesi, aslında, daha anne karnında başlamıştır. Zira David ve Elizabeth Poe, daha Edgar doğmadan çok önce, parasızlığın vermiş olduğu buhranla savaşmakta ve yoğun bir kaygı problemi ile başa çıkmaya çalışmaktadır. Bebeğin anne rahminde geçirdiği süre yetişkinlik çağlarını da etkilediğinden, Edgar’ın anne rahminde geçirdiği dönem, travmatik kimliğinin en önemli nedenlerinden birine işaret etmektedir. Ebeveynlerini henüz çocukluk çağında kaybeden Edgar’ın tüm eserlerinde yansıtılan, bitip tükenmek bilmeyen bir yalnızlık ve ölümdür. Genç, güzel ve iyi kadınlar, Poe’nun eserlerinde ya ölmüş ya da ölmek üzere olarak resmedilir (Ackroyd, 2008). Bunun nedeni, Edgar Allan Poe’nun geçirdiği travmatik çocukluk, gençlik ve erişkinlik dönemlerinden başkası değildir.

William Henry, Edgar ve Rosalie kardeşler, annelerinin ölümü sonrası yaşadıkları travmayı atlatamadan, başka bir travmayla yüzleşir ve farklı ailelerin bakımına verilirler (Sova, 2007). Edgar’ın bakımı, zengin bir tüccar olan John Allan ve eşi Frances Allan tarafından üstlenilir. Başlangıçta Richmond’da yaşayan Allan’lar, John Allan’ın tütün ticareti ile ilgilenmesinden ötürü 29 Temmuz’da İngiltere’ye taşınır. Amerika’dan İngiltere’ye giderken yaptıkları gemi yolculuğu, henüz küçük bir çocuk olan Edgar’ın hayal gücünü etkileyecek ve dalgalar ile ufuk çizgisi imgesi eserlerinde kendini belli edecektir. Allan’lar ile

Londra'da yeni bir yaşam kurmaya çalışan Edgar, eğitim hayatına İngiltere'de başlar. Ortodoks eğitimi aldığı okulu, ilerleyen yaşlarında, sayısız odası ve çokça katı ile soğuk ve geniş bir bina olarak tanımlayacak ve bu “gotik” izlenim çocukluk dünyasını renklendirecektir; fakat bu renkler, mutluluktan ziyade mutsuzluğu ifade etmektedir, zira İngiltere'de geçirdiği öğrencilik yıllarını, tatsız ve yalnız olarak tanımlar. 16 Haziran 1820'de tütün fiyatlarının düşüşü nedeni ile borçları artan John Allan, Londra'yı terk ederek ailesi ile birlikte Richmond'a döner (Ackroyd, 2008).

Eğitim hayatına Richmond'da devam eden Edgar, edebiyatla ilgilenmeye daha o zamanlarda başlar. Ovil, Virgil ve Cicero gibi klasik yazarların da aralarında bulunduğu yazarları okur ve şiirler yazar. Tiyatro ile de ilgilidir, hatta bir kumpanyaya katılır. Fakat John Allan, Edgar'ın eski ailesinin tiyatrocusu olması nedeni ile bu aktiviteyi onaylamaz (Ackroyd, 2008).

Edgar'ın anne travması bir okul arkadaşının annesi Jane Stanard ile tanışması ile gün yüzüne çıkar. Jane Stanard, tanıştıkları ilk gün, onu öyle sıcak bir anne şefkati ile karşılar ki Edgar, kaybettiği annesini Jane Stanard'da yeniden bulur. Bir annenin sıcaklığı ve ilgisine hasret olan Edgar için Jane Stanard bir kadından çok daha fazlasıdır. Fakat Edgar'ı melankoliye yönelten bir fazlalıktır bu, zira Jane Stanard, 1824'te, tanışmalarından bir yıl sonra, akıl hastalığı sonucu ölür. Poe için ölüm ile güzellik birbirinden ayrılmayan bir bağ kurmaya işte bu dönemlerde başlar. Ölüm, korkutucu ve vazgeçilmez bir hâle gelmiştir; ölü bedenlerin dirilmesi ve ona dokunması gibi zihninde canlanan imgelerden çokça korkuyor olmasına rağmen, ölüme karşı, karşı koyamadığı bir obsesyon geliştirmiştir (Ackroyd, 2008).

Poe, Jane Stanard'a duyduğu bağlılığın bir türünü de Frances Allan'a karşı hissetmektedir (Ackroyd, 2008). Frances da Edgar'a anne şefkati gösterir ve onu, eşinin öfkesinden korur; zira John Allan ile Edgar arasında çatışmalar başlamıştır (Sova, 2007).

Edgar, on altı yaşındayken Virginia Üniversitesi'ne kaydolur (Ackroyd, 2008). Başlangıçta örnek bir öğrenci modeli çizen ve özellikle Latince ve İtalyanca'dan yaptığı çevirilerle başarısını sergileyen Edgar'ın eğitimi, John Allan tarafından kısa kesilir; zira Edgar, derslere devam etmektense bolca alkol almaya ve kumar oynamaya başlamıştır (Sova, 2007). John Allan ile Poe arasındaki sürtüşmeler, Poe'nun alkole ve kumara olan düşkünlüğü neticesinde artar ve ikili arasındaki sevgi bağı tamamen kaybolur (Ackroyd, 2008). John Allan, Poe'yu ticaretle uğraşmaya zorlar (Sova, 2007), Poe ise yapmaya zorlandığı işten hiç zevk almaz ve bunun nedenini 1827'de evden kaçtıktan sonra John Allan'a gönderdiği bir mektupta açıklar. John Allan'ın yanında çalışan siyahilerin otoritesi altında çalışmaya tamamen karşıdır; zira bu "kölelerin" hepsi "sahiplerinin" tutumunu sergilemektedir (Ackroyd, 2008). Yaptığı işin yanı sıra John Allan'ın tavrından da rahatsız olan Poe, mektubunda, John'ın kendisini hiç sevmediğini ve hiç durmadan azarladığını da yazar. Edgar evden kaçtıktan sonra bile onu sevmekten ve onunla ilgilenmekten vazgeçmeyen Frances da tüberkülozdan ölür; öldüğünde kırk dört yaşındadır (Sova, 2007). Frances'in ölümünden yıllar sonra bile, Edgar, kendini bu ölümden sorumlu tutar çünkü John Allan ile iyi bir ilişki kurabilmiş olsa Frances'in ölümünü engelleyebileceğine inanmaktadır.

Allan'ların yanından ayrılan Poe, Edgar A. Perry adı ile Amerikan Birleşik Devletleri Kara Harp Okulu'na katılır (Sova, 2007). Kara Harp Okulu'ndayken geceler, günler, hatta haftalar boyunca alkol alır ve içmeye başladıktan sonra, kendini durdurması güçtür. Dinlenmek için bile vakit bulanamayan okuldan bir süre sonra sıkılmaya başlayan Edgar, ayrılabilmek için John Allan'ın rızasını talep eder; fakat Edgar'ın değişken tutumlarından bunalan John Allan, eşinin ölümünün ardından yeniden evlenmiştir ve Edgar'dan kendisini bir daha rahatsız etmemesini ister. Okuldan atılmak için plan kurmaktan başka bir çaresi kalmayan Poe, askeri eğitimlerin hiçbirine katılmaz ve zorunlu kilise hizmetini reddeder. En

sonunda askeri mahkemenin karşısına çıkartılır ve suçlu bulunarak okuldan uzaklaştırılır (Ackroyd, 2008).

Sefalet içinde yaşayan Edgar, John Allan'ın kendisine sağlayacağı maddi destekten şüphe duyduğundan, hayatını yazarak kazanmaya karar verir (Ackroyd, 2008). Özellikle koyu renkler giymeyi tercih eden ve eserlerinde melankolik tınıyı tercih eden Lord Byron, Edgar'ı etkileyen yazarlardandır. Dolayısı ile Poe'nun çalışmalarında karşılaşılan karanlık ve mistik havanın en büyük etkilerinden birinin Lord Byron olduğu söylenebilir (Sova, 2007).

John Allan'ın evine dönmek istemeyen Edgar, 1829'da halası Maria Poe Clemm ile kızı Virginia Clemm'in yanında yaşamaya başlar. Maria Poe Clemm, eğitimsiz olmasına rağmen, Poe'nun edebi dehasının farkındadır ve Poe'yu kesintisiz bir inançla destekler. Poe, Clemm'lerin evine taşındıktan sonra, yazılarını artırır ve editörlük işleri alır. "Sissy" adını taktığı güzel ve zeki kuzeni Virginia Clemm ile geçirdiği vakitler onu etkileyecek ve en sonunda Virginia ile evlenmeye karar verecektir. Virginia ile Edgar, 1835'te evlenirler. Evlendiklerinde Edgar yirmi yedi, Virginia ise on üç buçuk yaşındadır. Güzel giden evliliklerine Virginia'nın hastalığı gölge düşürür. Tüberküloz, evliliklerinin yedinci yılında, Virginia yirmi yaşında iken kendisini belli eder. Bitmek bilmeyen maddi problemler, Virginia'nın zayıflamasına ve hastalanmasına neden olmuştur ve 1847'de, ağzından ilk kan gelişinden neredeyse beş yıl sonra, hayata veda eder. Virginia'nın rahatsızlığı süresince bedenindeki halsizlik ve hastalıklı hâl, Poe'yu derin bir depresyonun içine çeker. Eşini kaybetme korkusu ve onun gün be gün eriyen bedeninin görüntüsü, Poe'nun zihninde kendi ölümüne değin kalacaktır. Çoğu eleştirmen, Poe'nun birçok eserinde bu dönemin izleri olduğunu belirtmektedir. Aralık 1847'de yayımlanan *Ulalume*, Virginia'nın ölümünün etkisi ile yazılmış ve Poe'nun eşine ithaf etmiş olduğu bir eserdir (Sova, 2007).

Virginia ile Edgar'ın on yıl süren evliliği, Poe'nun en mutlu olduğu ve edebi yaşantısında da en verimli olduğu dönemi işaret eder. Birçok editörlük görevi üstlenmiş, eleştiriler yayımlamış, sayısız şiir ve kısa öykü yazmıştır. Bu verimliliğin temel nedeni, Virginia ve Maria'nın Poe'yu desteklemesi ve Poe'nun kalemine değer vermesidir. Poe, dünya edebiyat tarihinin ilk dedektif romanını da işte bu dönemde kaleme almış ve dedektif romanını edebiyat dünyasına yine bu dönem kazandırmıştır. Suçu çeşitli akıl yürütmeler yolu ile çözen Auguste Dupin, 1841'de *Morgue Sokağı Cinayetleri*'nde karşımıza çıkar. Dupin'in kendine has çıkarımları, karakteri, kendini toplumdaki soyutlayışı ve akıl yürütmeler yolu ile suçlunun zihnine girme yöntemleri birçok yazarı olduğu gibi, dedektif romanları tarihinin en önemli dedektiflerinden biri olan Sherlock Holmes'u da etkilemiştir (Sova, 2007). Dupin, yaratıcısının bir kopyası sayılabilir; zira Poe, şifreli yazıları ve anlaşılması güç kodları çözümedeki üstün yetisinden övgü ile bahsetmektedir (Ackroyd, 2008).

Virginia'nın ölümünden sonra, Poe'nun ünü artar ve özellikle *The Raven* adlı eser, Poe'nun saygı ile anılmasına neden olur (Sova, 2007). Lâkin Virginia'nın ölümü, Poe'yu ziyadesi ile etkilemiş ve hastalandırmıştır. Ölümünden evvel hezeyanlar görmeye başlayan Poe'nun (Ackroyd, 2008) beyinde çocukluk dönemlerinden kalma bir lezyon olduğu ve bu lezyonun dengesiz davranışlarına sebebiyet verdiği ortaya çıkar (Sova, 2007). Hayatının son günlerini de sefalet ve keder içerisinde geçiren Edgar Allan Poe, 7 Ekim 1849'da vefat eder (Ackroyd, 2008).

2.5.2. Yazarın Etkilendiği Düşünce Akımları

1809 – 1849 yılları arasında yaşamış olan Edgar Allan Poe, bir 19. yy yazarıdır. Poe'yu çağının ve dönemimizin en önemli yazarlarından biri yapan, ruhun garip ikilemelerini ortaya çıkartarak, onları analiz etmesidir; bunu yaparken ise başvurduğu temel prensip akılcılıktır. Poe'nun eserlerinde, tehlike ile karşı karşıya olan bireyin kurtuluşu zihinsel süreçlerden,

dolayısı ile akılcılıktan geçer. Bilim ile sihri harmanlayan Poe, sihri, ruhu korkutan ve cezbeden, karanlık ve şeytani bir güç olarak betimler; akılcılık ise ruhu aydınlığa çıkartacak olan tek yoldur (Peters, 1958). Yaşantısı boyunca birçok şiir ve öykü yazan, bunların yanı sıra eleştirmenlik ve editörlük görevlerini de yerine getiren Poe'nun usçuluk dışında etkilendiği düşünce akımlarını irdeleyebilmek için 19. yy Amerika'sını incelemek gerekliliği kaçınılmazdır.

19. yy Amerika'sında cinsiyet ayrımı ile kölelik, oldukça yaygın bir rota izler (Rosenberg, 1972). Toprakla ve vahşi hayatla boğuşan erkekler, toplumun kararlı, soğuk ve acımasız bireyleri hâline gelmiş ve bu durum, erkeklerin eşlerine ve ailelerine karşı yaklaşımlarını da etkilemiştir (Tocqueville'den akt. Barker - Benfield, 2000). Erkekler, para kazanma ve kendi servetini üretme hırsı içerisinde kendilerini kaybetmiş, bencil bir tutum geliştirmişlerdir (Barker - Benfield, 2000). Toplumun ideal erkeği para kazanan, güçlü, acımasız ve soğuk iken (Barker - Benfield, 2000), toplumun ideal kadını, hassas, duyarlı, sevgi dolu, dindar ve ahlâklıdır (Rosenberg, 1972). Kız çocuklarına öfke, özgürlük, merak ve kendini savunma davranışlarının erkeklere ait olduğu ve bunların erkeklerden çok daha güçsüz olan kadınlar için uygun olmadığı öğretilir (Rosenberg, 1972). Erkek çocuklarına zorluklara karşı dik durmak öğretilirken, kız çocuklarına acı ve zorluklarla mücadele etmenin tek yolunun gözyaşı dökmek ve bu yolla sempati kazanmak olduğu anlatılır (Mitchell'den akt. Rosenberg, 1972). Böyle bir çerçevede kadının görevi, koruyucusu olan erkeğe tam bir itaat ve ilgi göstermekten başka bir şey değildir ve kadın, toplumda erkeklerin varlığını sürdürdüğü alana dâhil olmadığı sürece değerlidir.

19. yy'ın öne çıkan olgularından bir başkası ise köleliktir. 1664 yılından sonra, Amerikanlar, dünya üzerinde çoktandır hâkimiyet kurmuş olan kölelikten pay alabilmek için gemiler inşa ederek yola çıkar; amaçları köleleri satarak para kazanmaktır (Schneider ve Schneider, 2007). Köleleri satın alan "sahipler", "nigger" adı verilen siyahilere eziyet

etmekte, onları dövmekte hatta öldürmektedir (Hartman, 1997). Toplum içerisinde “öteki” konumuna yerleştirilen kölelerin hiçbir sosyal hakkı bulunmamaktadır (Libby, 2005). 1800’lü yıllara gelindiğinde, bu uygulamayı onaylamayanların ortaya çıkışının yanı sıra, köleliğin etkisi ile ülkede insan nüfusunun artması, Amerikan Meclisi’ni kölelik konusunda adım atmaya yöneltir (Schneider ve Schneider, 2007). 1807 yılında ortaya çıkan ve köleliği uluslararası boyutta yok etmeyi planlayan bir harekete dâhil olmaya karar veren Amerikan Meclisi, ülkeye köle sokulmaması için çalışmalar yapmaya başlar. Birçok eyalet harekete destek olurken, kimileri yasal olmayan yollardan köle ticaretine devam eder. Siyahilerin toplum içerisindeki konumu, Amerikan İç Savaşı’na kadar devam eder; siyahilere çeşitli haklar tanınması ve siyahilere karşı geliştirilen sempati, ancak Amerikan İç Savaşı’ndan sonra kendini belli eder (Roediger, 2007).

Poe’nun yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda, Amerika’nın dikkat çeken düşünce akımlarının kölelik ve cinsiyet farkı üzerine olduğu söylenebilir. Sosyal hayattaki varlığı sorun teşkil eden bireyler, bir diğer tabir ile ötekiler, kadınlar ve siyahilerdir. Bu fark o kadar dikkat çekicidir ki, iktidarı ve iktidar olmaya çalışan bireyleri de etkisi altına alır. Öyle ki seçimler sırasında, en önem verilen oy yoğunluğu “ortalama” işçilerinkinden ziyade “beyaz” işçilerinkidir; “beyazlık”, erkeklik ile özdeşleştirilmiş, “ortalama” noktasına ise kadınlar ve siyahiler yerleştirilmiştir ve sınıf ayrımı içeren bu olgu içerisinde cinsiyet farkı da konumlanmaktadır (Roediger, 2007). Filozof Hegel, efendisine bağımlı kölenin bağımsızlık bilinci kazandığı anı, bağımsız efendinin kölesine olan bağımlılığını anlama süreci olarak tanımlar. İşte cinsiyet farkı ile sınıf ayrımının kesiştiği nokta burasıdır; zira yazar ve filozof Simone de Beauvoir, kadının toplum içerisindeki gelişimini köle ile efendisinin bağımlılık profiline benzeter. Kadının tarihsel gelişim evresi boyunca köleden daha düşük bir mertebede yer aldığını belirten Simone de Beauvoir’a göre, köleler, sahipleri ile birlikte de olsa toplumda bir konuma sahiptir, ancak kadınlar, daha düşük bir katmana yerleştirilmiştir. Lâkin Amerikan

kölelik sistemi dikkate alındığı zaman, kölelerin de toplum içerisinde bir konuma konulmadığını, tıpkı kadınlar gibi “ötekileştirildiğini” ve bu ötekileştirmenin köleler için ırkçılık ideolojisinden, kadınlar için ise cinsiyetçi ideolojiden kaynaklandığını söylemek mümkündür (Simons, 1979).

1830 ile 1850’lerde, kölelik karşıtlarının hedefi köleliği bitirmek değil, köleliği ve ırksal eşitsizliği azaltarak bireysel ve toplumsal huzur ortamı oluşturmaya çalışmaktır (Ferrell, 2006). Çizdiği profil incelendiğinde, Poe’nun köleliğin kaldırılması için yapılan çalışmalara karşı mesafeli durduğu görülür (Ackroyd, 2008). Kölelik karşıtları, 19. yy’ın başından itibaren kölelik ideolojisine karşı ayaklanmış ve yasalar, tartışmalar, boykot hatta şiddet yolu ile köleliğe son vermek istemiştir (Jones, 2001). Bu yöntemlerin yanı sıra, özellikle 1830 ile 1840’larda geliştirilen bir başka eylem çeşidi ile hisleri ve duyguları kullanarak köleliğin yok edilmesi amaçlanmıştır. Yazınsal eserlerde karşılaşılan bu yöntem aracılığı ile “beyaz yazarların” köleler ile empati kurması ve kölelerin de tıpkı kendileri gibi birer insanoğlu olduğunu anlamaları sağlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle kendini bir kölenin yerine koyarak yazan ve bir kölenin yaşantısına yakından bakan yazar, kölelerin evlerinden ve ailelerinden uzakta nasıl hissettiklerini, maruz kaldıkları fiziksel ve psikolojik şiddeti okura kolaylıkla anlatabilecek, okur da kölelik karşıtı konumda yerini alabilecektir. Edgar Allan Poe ise bu yöntemin uzağında kalmaktadır. Eserlerinde köleleri birer hayvan karakterine büründüren Poe, kölelerin birer kurban ve öteki olduğunu kabul etmekte, fakat vakti geldiğinde bu kurbanların sahiplerinden daha korkunç birer cellat olabileceğini açıklamaktadır. Bir kölenin yetkilendirilmesinin, kölenin şeytani intikam arzusu ile son bulabileceğine inanan ve bu çizgide yazan Poe’ya göre, en sonunda, masum görünümlü köle, kana susamış bir canavar gibi sahibini öldürecektir.

2.5.3. Eserin Dönemi ve Olay Örgüsü

Bir 19. yy Amerikan yazarı olan Edgar Allan Poe, *Morgue Sokağı Cinayetleri* adlı eserini 1841 yılında yazmıştır. Poe, dünya edebiyatının ilk polisiye eserini kaleme alırken, Amerika'da polis gücü gelişmekte, ırkçılık ideolojisi içerisinde yer alan kölelik ile ilgili çalışmalar yapılmakta ve cinsiyet farkı toplumda yerini korumaktadır (Silverman, 1991 ve Sova, 2001'den akt. O'Brien).

Morgue Sokağı Cinayetleri bir dış sesin analiz ve gözlem süreçleri ile ilgili yapmış olduğu konuşma ile başlar. Bir analistin çeşitli oyunlarda yapabileceği olası hamlelerden bahseden ses, doğru bir hamlenin gözlemlenen ile önem kazandığını açıklamaktadır. Zira diğer oyuncuların yüzlerini, bakışlarını, mimiklerini teker teker inceleyen, karşılaştırmalar yapan, kartların ne şekilde istiflendiğini gözlemleyen analist, hile yapılıp yapılmadığını, hangi oyuncunun elinde hangi kartın olduğunu, ötekilerin oynanan eli kazanıp kazanamayacağını anlar. Dolayısıyla maharet ile analitik güç arasında, imgelem ile hayal gücü arasındaki farktan daha büyük fakat birbirine paralel bir fark vardır; maharetli olan hayalperesttir, gerçek bir yaratıcı ise kesinlikle analiktir (Poe, 2009).

Öyküde geçen olayları dış sesin aktardıkları ile temellendirmek istediğini belirten Poe, dünya edebiyat tarihinin ilk dedektifi C. Auguste Dupin'i okuru ile bu konuşmadan sonra tanıştırır. C. Auguste Dupin'i tanıtan, öyküyü bize anlatan, isimsiz bir kişidir; Dupin Fransız'dır ve tanınmış bir ailenin, yoksullaşan oğlu olarak tanıtılır. Kitap okumayı çok seven Dupin, gözlem ve akıl yürütmeleri ile doğru sonuca ulaşabilmektedir. Paris'te geçen öyküde, anlatıcı ve Dupin'in gazetede denk geldikleri cinayet haberi, olayların başlamasına sebep olacaktır. Habere göre, Morgue Sokağı'nda, bir evin dördüncü katında yaşayan Madam L'Espanaye ve kızı Matmazel Camille L'Espanaye'nin çılgınlıklarını duyan Quartier St. Roch sakinleri, eve girmeye çalışır, fakat bir süre başarılı olamazlar. Ana kapıyı kıran komşular ve

iki jandarma yukarı doğru çıkarlarken çığlıklar kesilir, lâkin şiddet yüklü kalın sesler duyulmaktadır. Olay yerine ulaştıklarında, sesler çöktan yok olmuştur. Karşalarına çıkan oda darmadağınaktır. Kana bulanmış ustura, kanlı ve köklerinden kopartılmış uzun saç bukleleri ve iki torba altın, girdikleri bu ilk odada dikkat çekmektedir. Matmazel Camille L’Espanaye’nin cesedi şömine bacasının içinde bulunur. Cesedin yüzünde tırnak izlerine, çürüklere ve tırmıklara rastlanır; Matmazel L’Espanaye’nin boğazı sıkılarak öldürüldüğü düşünülür. Binanın arka tarafında, taşlarla döşenmiş bir avluya geçtiklerinde, Madam L’Espanaye’nin cansız vücudu ile karşılaşır. Madam’ın kafası kopmuştur, yüzünde ve vücudunda çürükler derin yaralar bulunmaktadır (Poe, 2009).

Gazetede birkaç tanığın vermiş olduğu ifadeyi de okuyan Dupin ve anlatıcı, Morgue Sokağı’na gidip olay yerini inceler. Olay yerini incelerken, polisin gözünden kaçan en basit olguları bile akıl yürütme yolu ile değerlendiren ve bu değerlendirmeyi gözlemleri ile birleştiren Dupin, tanıkların ifadelerini de dikkate alarak, cesetlerin üzerindeki izlerin bir orangutana ait olabileceğini ve cinayetin bir orangutan tarafından işlenmiş olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirler. Olay yerinde denk geldiği küçük bir kurdele parçası, dedektife orangutanın Maltalı denizcilerin elinden kaçtığını düşündürmüştür; zira Dupin’e göre, böylesine bir kurdeleyi denizciler saçlarını bağlamak için kullanır ve kurdele üzerinde bulunan düğüm, Maltalı denizciler dışında çok az kişi tarafından bilinmektedir. Orangutanın sahibini bulmak ve cinayeti sonuçlandırmak isteyen Dupin, gazeteye oldukça iri, sarımsı kahverengi bir orangutanın yakalandığı hakkında bir haberin ilanını verir. İlanı okuyan bir denizci, orangutanı almaya geldiğinde bildiklerini anlatacak, cinayeti orangutanın işlediği ortaya çıkacak ve böylece Dedektif Dupin, polisiye tarihinin ilk cinayetini aydınlatmış olacaktır (Poe, 2009).

2.5.4. Eser Karakterlerinin Analizi

2.5.4.1. Mağdur Analizi

Morgue Sokağı Cinayetleri'nde karşılaşılan cinayet kurgusunun mağdurları Madam L'Españaye ve kızı Matmazel Camille L'Españaye'dir. Poe, eserinde, can çekişerek ölmekte olan iki kadını betimlemektedir. Ölüm, Poe'nun en takıntılı olduğu konudur; ölümü zihninde kadınlarla bağdaştırmıştır. Zira öz annesi dâhil, hayatına giren kadınların neredeyse hepsi gözlerinin önünde, kanlar içinde acı çekerek hayata veda etmiştir. Dolayısı ile Poe, eserlerinin çoğunda ölen ya da ölmekte olan kadınlardan bahseder (Ackroyd, 2008).

Mağdurlar, *Morgue Sokağı*'nda ikamet etmektedir, ikamet ettikleri ev kendilerine aittir ve olay yerine gelenlerin gözü ile aktarıldığı üzere, bir miktar mal varlığına sahiptirler. Her ne kadar ikilinin ekonomik açıdan güçlü olduğu ifade edilse de toplum içerisindeki konumları, bir var olamama gerçeğini gözler önüne sermektedir. Zira Poe'nun yaşadığı dönemde, yani 19. yy'da, kadınlar toplum içerisinde söz hakkı olmayan, kendini savunmaktan aciz, sadece erkeklerini mutlu etmek için yaşadığı düşünülen birer "öteki", birer "hayvansı canlı" olarak konumlandırılmaktadır (Simons, 1979). Zihnindeki ölü kadın profili ile yaşadığı dönemde karşılaştığı cinsiyet farkı ideolojisini birleştiren Poe, kendisini savunamayacak kadar güçsüz görünen, toplumda hayvandan farksız hâlde konumlandırılan iki kadını gerçek bir hayvana, bir orangutana öldürtür.

2.5.4.2. Fail Analizi

Edgar Allan Poe, *Morgue Sokağı Cinayetleri*'nin failini bir orangutan olarak belirler. Fakat Poe'nun orangutanı gerçek bir hayvandan ziyade, bir insana atıftır ve bu insan köleden başkası değildir (Jones, 2001). 19. yy'ın en belirgin ideolojilerinden biri, ırkçılık ideolojisidir; toplumda hiçbir hakka sahip olmayan köleler, yani siyahiler, ötekileştirilmiştir ve var oluşları

üzerinde tam bir egemenliğe sahip olanlar, sadece efendileridir. Kendilerini siyahilerden üstün ve yetkin bulan beyazlar, siyahileri insandan çok bir maymuna benzettirmektedir (Baldellou, 2013). Zaman geçtikçe işkence edilen, hatta öldürülen kölelerin toplum içerisindeki konumu huzursuzluk yaratmaya başlar ve köleliğin anlaşılabilmesi için çalışmalar yapılır. Poe ise bu çalışmalara mesafeli durmaktadır, çünkü Poe, avın gün gelince avcı olabileceğine inananlardandır (Jones, 2011). *Morgue Sokağı Cinayetleri*'nde bir denizci tarafından Fransa'ya getirilerek, doğal ortamından uzaklaştırılan ve sahibinin yanından kaçan orangutan, öykünün failidir; failin masumiyetinin yanına yerleştirilen vahşi doğası, bir köleyi çağrıştırır. Poe'nun maymunu, sahibini taklit ederken yanlışlıkla cinayet işlemektedir; zira orangutan, Madam L'Españaye'nun yüzünü, sahibinin kendini tıraş etme alışkanlığını gözlemlediği için yanlışlıkla parçalamıştır (Baldellou, 2013). Kölenin sahibinin eylemlerini yinemesi, Edgar Allan Poe'nun John Allan'ın yanında çalışırken şahit olduğu ve maruz kaldığı bir husustur; siyahiler, tıpkı sahipleri John Allan gibi, Edgar'a kötü davranmış ve zulmetmiştir (Ackroyd, 2008). Poe'nun insanoğluna atıfta bulunan orangutanı, sahibini taklit etmesinin yanı sıra, korku ve korku ve suçluluk duygusu nedeni ile cinayeti gizlemeye, kurbanları saklamaya çalışır (Baldellou, 2013) ve bu durum da orangutanın bir insanı anlattığını doğrulayacak türdendir.

2.6. Halide Edip Adıvar'ın Yolpalas Cinayeti Adlı Eserinin İncelenmesi

2.6.1. Yazarın Hayatı ve Dönemi

Halide Edip Adıvar, 1884 Şubat'ında, II. Abdülhamid Devri'nde dünyaya gelmiştir. Annesi Bedrifem Hanım ile II. Abdülhamid'in başkâtipliğini yapan babası Mehmed Edib Bey, Halide Edip'in erkek olmasını dilemişlerdir çünkü doğacak çocuklarına doğduktan sonra vefat eden ilk oğullarının ismini vermek niyetindedirler. Bu dileğin arka perdesinde kız çocuklarının önem görmediği bir dönemde yaşadıkları gerçeği de söz konusudur. Halid ismini

seçtikleri kız çocuk, Halide adını alır, fakat Mehmed Edib Bey, Halide'yi hayatının sonuna dek Halid adı ile sever ve kızına bu isimle seslenir. Bedrifem Hanım ise Halide'nin gelişimine şahit olamaz, zira tüberküloza yakalanmasının ardından bir kez daha hamile kalır ve doğumdan sonra bebeği ile vefat eder (Çalışlar, 2010). Annesi vefat ettiğinde dört yaşında olan Halide (Uluköse, 2006), bir süre boyunca annesinin ölümünden habersiz yaşar.

Mehmed Edib Bey, Bedrifem Hanım'ın vefatının ardından yeniden evlenir (Adıvar, 2017). Babasının ikinci evliliği Halide'yi mutsuz etmez (Adıvar, 2017); tek sorun, Mehmed Edib Bey'in İngiliz kültürüne ve İngilizlerin yaşam tarzına verdiği değer (Erdal, 2008) yüzünden kızını bu kültüre göre yetiştirmeye çalışmasıdır (Çalışlar, 2010). Yaşlıları türlü türlü şekerlemeler yerken, Halide'ye diyet uygulanır ve her gece banyo yaptırılır; çocukluk çağlarında hâlini bir hayvan yavrusuna benzeten Halide Edip, çevresindeki çocuklardan farklı büyümüş olmasının ezikliğini yaşadığını belirtir (Adıvar, 2017). Halide, anılarında, hayatının bu dönemini hiç unutamadığını çünkü “hatırladığı ilk aşkını” bu süreçte tanıdığını ifade eder. İlk aşk olarak tanımladığı kişi Kiria Eleni'dir; Kiria Eleni, gayrimüslimlerin çocuklarını gönderdiği kreşin yöneticisidir. Halide de Kiria Eleni ile bu kreşte tanışır. Koyu bir disiplinle yetiştirilen Halide, Kiria Eleni sayesinde değişerek neşeli bir çocuk hâline gelir. Burada şiir okumaya başlar, Hristiyanlık ile tanışır, yeni bir dil öğrenir. Lâkin bir gün, nedeni belirlenemeyen bir rahatsızlık geçirir ve hiçbir tedavi işe yaramadığından, büyükannesinin mor salkımlı evine gönderilir ve Kiria Eleni'den uzaklaşmak zorunda kalır. Halide Edip'in tanımlanamayan bu rahatsızlığı kendini sıklıkla belli edecek ve yaşam ile arasına mesafe koymasına neden olacaktır (Çalışlar, 2010). Halide, çocukluk çağlarında geçirdiği rahatsızlıkların nedenini mutsuzluk olarak açıklar (Adıvar, 2017).

Öğrenme aşkı ile yanıp tutuşan Halide, beş yaşına bastığında (Uluköse, 2006), evde eğitim almaya başlar ve ilk olarak Elifba ile Kuran öğrenir (Çalışlar, 2010). Eğitim hayatına başlamadan evvel, Shakespeare'le tanışmış, tiyatroya dahi gitmiştir. Eğitimcilerinden biri olan

Eğimli Ahmed Ağa, Halide'yi Türk Edebiyatı'nın güzellikleri ile de buluşturur. Edebi eserleri okumaktan ve dinlemekten büyük zevk alan Halide, piyano eğitimi almaya da bu dönemde başlar (Adıvar, 2017).

Halide'nin evliliğe karşı negatif bir tutum geliştirdiği dönemler, Mehmed Edib Bey'in iki eşli olduğu döneme rastlamaktadır (Çalışlar, 2010). Halide Edip'e göre, insan doğasında egemen olan duygulardan biri kıskançlıktır ve aynı çatı altında iki kadının bulunması ancak ve sadece savaş ortamı doğurur (Adıvar, 2017). Çokeşlilikle ilk defa babası aracılığı ile tanışan Halide Edip, bu fikri hayatının hiçbir evresinde onaylamayacaktır (Uluköse, 2006).

Mehmed Edib Bey, Halide'nin iyi bir eğitim almasını ve bu eğitimin de batılı düzende gerçekleşmesini istemektedir; bu nedenle, II. Abdülhamid'in vereceği tepkiyi düşünmeden, kızının Amerikan Koleji'nde eğitim görmesini sağlamaya çalışır (Çalışlar, 2010). Henüz yedi yaşında olan Halide'nin on bir yaşına gelmeden okula kaydı yapılamayacağı söylendiğinden, kızının yaşını büyüten Mehmed Edib Bey'in planları suya düşer (Adıvar, 2017), zira jurnalciliğin meşhur olduğu II. Abdülhamid Devri'nde Halide'nin bir gayrimüslim okulunda eğitim gördüğü haberi padişaha gitmiş ve padişah, Halide'nin okuldan ayrılmasını emretmiştir (Adıvar'dan akt. Çalışlar, 2010). Okulda İncil'le tanışan ve İngilizce öğrenen Halide, eğitimine evde devam eder (Çalışlar, 2010). İngiliz kültürüne hayran olan Mehmed Edib Bey, İstanbul'da ikamet eden bir İngiliz'i Halide'ye eğitmen yapar. Shakespeare ve George Eliot gibi yazarları okumaya başlayan Halide, edebiyat ile ilgilendiği o günlerde yazarlığının ilk adımlarını atmış ve İngiliz eğitmeninin yardımı ile *Mother* adlı bir eserin çevirisini yapmıştır. Editörlüğü hukukçu, yazar ve devlet adamı Mahmud Esat Efendi tarafından yapılan kitap, 1897'de Türk – Yunan Harbi şehitlerinin yakınları için gerçekleştirilen sergide beğenilmiş ve Halide bir şefkat nişanı ile ödüllendirilmiştir (Adıvar, 2017).

Batı edebiyatının ardından, bir başka eğitmeni Doktor Rıza Tevfik'ten öğrendikleri ile Şark edebiyatına da hâkim olan Halide, yeniden Amerikan Koleji'ne yazılır; tekrar okula başladığında on beş yaşındadır ve edebiyat ile ilgili donanımı diğer öğrencilerden bir hayli fazladır (Adıvar, 2017). 1900'ün sonlarına doğru, sorun yaşadığı matematikten özel ders almaya başlar. Matematik eğitmeni Salih Zeki ile güzel bir iletişim kuran Halide, bir müddet sonra Salih Zeki'den evlenme teklifi alır ve bu teklifi kabul eder (Adıvar'dan akt. Çalışlar, 2010). Mehmed Edib Bey, Halide'nin kararını onaylamamaktadır çünkü Salih Zeki son derece başarılı bir elektrik mühendisi ve müfettiş olsa da, 1892 yılında Piyanist Vecihe Hanım ile yaptığı evlilikten bir erkek çocuk sahibi olmuştur (Çalışlar, 2010). Lâkin kızının ısrarlarına dayanamayan Mehmed Edib Bey, en sonunda bu izdivaç kararını kabullenir ve Sultantepe'sindeki evlerinin bir katını yeni evli çifte verir (Adıvar, 2017). Ev işlerinin yanı sıra, yazı yazmaya ve okumalar yapmaya devam eden Halide Edip, Salih Zeki'nin çalışmalarına da destek olur. Özellikle akşam vakitleri eşi Salih Zeki'ye Arthur Conan Doyle'un Sherlock Holmes eserlerini Türkçe'ye çevirerek okur ve bundan büyük zevk alır; eserlerde anlatılanların kendisini çok etkilediğini belirten Halide, okuduklarını rüyasında gördüğünü de yazmaktadır. Evliliklerinin ilk iki yılında, tek sorunları Halide'nin anne olamayışdır; zira hekimler, yirmi yaşına basmadan bir hamileliği kaldıramayacağını söylemişlerdir ve Halide Edip, çocuk sahibi olmadan mutlu olunabileceğine inanmamaktadır. Fakat çocuk sahibi olmak da Halide'yi mutlu etmeyecektir; eşine büyük bir hayranlıkla bağlanmış ve kendini onu mutlu etmeye adanmış olmasına rağmen, zaman zaman eşi tarafından aşağılanır ve hor görülür (Çalışlar, 2010). Evlilikleri dokuz yıl sürer; Salih Zeki başka kadınlara ilgi duymakta ve bu ilgisini gizlememektedir; ikinci kez evlenmeye karar verdiğinde, Halide, Salih Zeki'den ayrılır (Adıvar, 2017). Halide Edip, Salih Zeki ile geçirdiği yılları ve eşine adadığı dokuz yılın karşılığında yaşadığı hayal kırıklığını, hayatı boyunca

unutamaz, çoğu eserinde o günlere gönderme yapar; çokeşliliği vurgular, aldatan ve aldatılan karakterler yaratır (Çalışlar, 2010).

1908 Meşrutiyet'i, Halide ve Salih Zeki evli iken gerçekleşir (Adivar, 2017). II. Abdülhamid'in baskıcı rejimi, 3. Ordu'yu harekete geçirmiştir ve ayaklanmayı bastıramayan II. Abdülhamid, 1908 Meşrutiyet'ini ilan eder. Meşrutiyet'in ilan edildiği haberini alan halk, sokaklara çıkar ve kadınlar ile erkekler, ilk kez İstanbul sokaklarında bir araya gelir (Kutay'dan akt. Çalışlar, 2010). Özgürlük ve eşitlik sözcükleri pankartlara yazılmış (Çalışlar, 2010) ve mutlu halk, yüzyıllardır devam eden cinsiyet farkını bile ortadan kaldırmıştır (Adivar, 2017). Toplumda kadına karşı tutumun değiştirilmek istendiği zamanlardır ve 3. Ordu askerlerinin kurduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1 Ağustos 1908'de bir kadın konferansı oluşturur (Zihnioğlu'ndan akt. Çalışlar, 2010). II. Meşrutiyet'in getirdiği heyecan ile özgürlük, eşitlik ve adalet düşünceleri keskinleşir; kadınlar sosyal yaşama katılır (Çalışlar, 2010). Fakat muhafazakâr kesim, kadınların öne çıkışından, söz hakkına sahip olmasından rahatsız olmaktadır ve dönemin dikkat çeken kimliklerinden biri olan Halide Edip, tehdit mesajları almaya başlar. Zira Halide Edip, *Tanin* gazetesinde yazmaktadır; *Tanin*, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı olanların rahatsızlık duyduğu bir gazetedir ve bir kadının yazılarının böyle bir gazetede yayımlanması da nefretleri üzerine çekmesinin bir başka nedenidir. Bir müddet boyunca *Tanin*'de ve değişik gazetelerde yazılarına korkmadan devam eden Halide Edip, 31 Mart Ayaklanması sebebi ile ülkeden kaçmak zorunda kalır; zira ölüm tehdidi ile karşı karşıyadır. Önce Mısır'a, oradan İngiltere'ye gider ve Ekim 1909'a kadar İstanbul'a dönmez (Adivar, 2017).

Döndüğünde, yazmaya devam eder. Maarif Nezareti'nin kız öğrenciler için açmış olduğu okulda eğitimci görevi üstlenir ve Teali – i Nisvan Cemiyeti adında bir kadın dayanışma derneği kurar (Jenkins'ten akt. Çalışlar, 2010). Meşrutiyet'in ilanından sonra, birçok kadın derneği kurulmuş olmasına rağmen, Teali – i Nisvan Cemiyeti, diğer derneklerin arasında

farklı bir konumda yer almaktadır; zira dernek, kadınları eğiterek güçlendirmeyi hedefler. Üyelik koşulları arasında, okur – yazar olmak gerekliliğinin yanı sıra, dernek kapsamında verilen İngilizce kurslarına devam etmek de bulunmaktadır ve dernek üyeleri, kadınlar ile ilgili yayımlanmış eserleri inceleyerek çevirisini yapar. Kadınların gelişimi için kurulan bu dernek, Balkan Savaşı patlak verdiğinde ise hastabakıcılık görevi üstlenir (Uluköse, 2006).

Halide Edip, edebi yazarlık ve eğitimcilik özelliklerinin yanı sıra siyasetle de ilgilenmiş, Türk İstiklal Savaşı'nın önemli isimleri ile buluşmuş ve görüşmeler yapmıştır. Yazdığı makaleler, romanlar, verdiği konferanslar aracılığı ile ünlenmiş ve sadece Türkiye'de değil, özellikle İngiltere ve Amerika'da da tanınmıştır. Batı dünyasını yakından takip ettiği için Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin kurulmasında rol oynamış ve ikinci eşi Doktor Adnan Adıvar ile Kurtuluş Savaşı'nda önemli görevler yerine getirmiş, hatta hakkında idam kararı verilmiştir. Cepheye giden, cepheye gittiği için kınanan ve adı bir takım dedikodulara karışan Halide Edip, Cumhuriyet'in ilanından sonra, özellikle kadın hakları adına gelişim kaydedilmesini sağlamaya çalışmış ve gerekenin yapılması için direnmiştir (Çalışlar, 2010).

Cumhuriyet'in ilanından ardından bir müddet yurt dışına yerleşen Halide Edip, İstanbul'a döndükten sonra, 1940 yılında kurulan İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün başkanlığını yapmış, bir müddet Demokrat Parti'den milletvekili olmuş ve 10 Ocak 1964'te hayatını kaybetmiştir (Çalışlar, 2010).

2.6.2. Yazarın Etkilendiği Düşünce Akımları

Halide Edip Adıvar, 1884 – 1964 yılları arasında yaşamış, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna tanıklık etmiş, kadın hakları üzerine çalışmalar yapmış ve kadınların da toplum içerisinde söz sahibi olması için uğraşmıştır (Çalışlar, 2010).

Osmanlı Devleti'nde sosyal yaşam incelendiği zaman, kadınlar için katı kuralların olduğu görülmektedir; kadınlar evlenecekleri kişileri seçememektedir ve kocaları çokeşli olabilmektedir (Bingöl, 2014). Ataerkil bir özelliğe sahip olan Osmanlı Devleti'nde kadın, ötekileştirilmiş bir varlıktır ve toplum üyelerinden uzak tutularak, eşi dışındakilerle iletişimi kısıtlanır. Dinî olgular, ataerkil yapı bağlamında ele alınmış ve kadının eve mahkûm edilmesine neden olmuştur (Kavuncu, 1999). Halide Edip döneminde de kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik kendini belli etmekte olmasına rağmen (Çalışlar, 2010), Batılılaşma çalışmaları nedeni ile kadının konumunun değişmeye başladığı söylenebilir (Bingöl, 2014). Zira 18. yy'ın sonlarında ortaya çıkan Batılılaşma çalışmaları, 1839 Tanzimat Fermanı ile ilerleme kat etmiş ve bu çalışmalar arasında en ilgi çekici olanı kadınlar hakkında olmuştur; kadınlar eğitim alabilme hakkına kavuşmuş, yasaklar hafifletilmiş, kadın hakları savunucuları çok çeşitli yazılar yazmaya başlamıştır. Kadınlara verilen eğitim hakkı, kadınların kendilerini geliştirmelerini ve bu yolla sosyal çevreye karışarak, ekonomik yaşamda da var olmalarını sağlamış, bu süreç birçok kadın derneğinin kurulmasına önayak olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti, belirlemiş olduğu milliyetçi ideoloji içerisinde kadına da yer vermiş ve kadının toplum içerisindeki yerini sağlamlaştırmaya çalışmıştır (Özkiraz ve Arslanel, 2011).

Osmanlı'da sınıf farkının kendini açıkça belli ettiği yıllardır ve Avrupa kökenli eğitimcilerden eğitim alan zengin aile kızları, aldıkları eğitim sayesinde vizyonlarını genişletir (Brill, 1981). II. Abdülhamid'e karşı gelmek pahasına kızını batı tarzında eğitmek isteyen Mehmed Edib Bey, Halide Edip'i Amerikan Kız Koleji'ne kaydettirir. Amerikan Kız Koleji, Osmanlı topraklarında kız çocuklarına eğitim verilmediğine tanıklık ederek, bunu değiştirmek için bir okul açmaya karar veren Amerikalı bir çift tarafından kurulmuştur ve kadınların eğitilmesi adına yaptığı çalışmalarla bilinmektedir (Çalışlar, 2010). Feminizm prensibine bağlı yetiştirilerek, dinî ve cinsiyetçi ayrıma karşı dersler işleyen kız öğrenciler (Çalışlar, 2010), kendi toplumlarında karşılaşılan yanlışlıkları görebilmekte ve bu yanlışlıklara karşıt

fikirler geliştirebilmektedir (Brill, 1981). Amerikan Kız Koleji'ni üstün başarı belgesi ile tamamlayan ilk Müslüman kız öğrenci olan Halide Edip de feminizm ideolojisinden etkilenecek, kadın hakları alanında çalışmalar yapacak ve hayatının sonuna kadar poligamiye karşı çıkarak, öncelikle babasına, sonrasında da eşi Salih Zeki'ye olan öfkelerini çekinmeden dile getirecektir (Brill, 1981).

Yalnızca eğitim hayatı değil, kurduğu sosyal ve kültürel bağlar da Halide Edip'in yaşadığı dönemin benimsediği görüşten farklı bir ideolojiye yönelmesine neden olmuştur; zira Mehmed Edib Bey, özgürlük fikri savunucularından (Çalışlar, 2010) ve İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerindedir (Durakbaşı, 2000). Babası vasıtası ile tanışıklık kurduğu aydınlar, Halide'nin milliyetçi ve feminist ideolojileri benimsemesine neden olur (Durakbaşı, 2000). İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri, geçmişteki kadın imgesini yok edip, yeni bir kadın portresi oluşturmaya ve kadınları sosyal yaşama dâhil etmeye niyetliydi; böylece Batılılaşma kapsamında çalışmalar yapabilecek, Batı dünyasının gözünde yenilenen Türk milletinin yenilenen Türk kadını portresini çizebilecek (Durakbaşı, 2000) ve kadınları kendi saflarına çekebileceklerdi (Özkiraz ve Arslanel, 2011).

Kadınların sosyal hayat içerisinde alması gereken konum, II. Meşrutiyet'in ardından faaliyete geçen kadın dergilerinde açıklanmakta ve ötekileştirilen, ezilen fakat kendilerini topluma kabul ettirmek için uğraşmaktan vazgeçmeyen Batılı kadınların yaptığı çalışmalar, Türk kadınlarına örnek teşkil etmesi açısından bu dergilerde paylaşılmaktaydı (Özkiraz ve Arslanel, 2011). Kadın hakları savunuculuğunu üstlenen Osmanlı Müdaafa – i Hukuk – 1 Nisvan Cemiyeti'nin çıkarttığı *Kadınlar Dünyası*, kadınların eğitim almayı, özgür ve eşit bir yaşamı hak ettiğini vurgulayan Batılı tarzdaki dergilerden biri idi. Dergilerin yanı sıra dernekler de kadın çalışmaları yapmaya başlamıştı; bu bağlamda Fatma Aliye tarafından 1908 yılında kurulan Cemiyet – i İmdadiye ilk kadın derneği oldu. 1909'da Halide Edip Adıvar'ın kurduğu Teal – i Nisvan Cemiyeti ise kadınların kültür düzeyini artırmayı, onları eğitmeyi ve

güçlendirmeyi amaçlıyordu. Dolayısı ile II. Meşrutiyet ile başlayan süreç, feminizmin Türk toplumunda vücut bulması anlamına geliyordu; zira feminizm, kadın ve erkeğin eşit olduğunu, kadınların da erkekler gibi çeşitli haklara sahip olduğunu belirten bir ideolojidir (Arat'tan akt. Yörük, 2009).

Feminizm, 17. yy'da feodalitenin yıkılması sonucunda İngiltere'de gündeme gelmiştir. 17. yy'ın feminist aydınları, kadın ile erkek arasında hiçbir farkın olmadığını, kadın ile erkeğin aynı zihinsel yeterliliğe sahip olduğunu, fakat kadının ev hayatına mahkûm edilerek toplumdaki uzaklaştırılmasının iyi bir eğitim almasını engellediğini ve bunun neticesinde kadınların erkekler kadar verimli ürünler ortaya çıkartamadıklarını düşünüyordu. Birçok Batılı ülkenin etkilendiği feminizm ideolojisi, Amerika'yı da etkisi altına almıştı. Kadınların ve siyahilerin ötekileştirildiği Amerika'da, siyahi kadınlar, kadın kimliklerinin yanı sıra, zenci kimliğine de sahipti ve gördükleri baskı, beyaz kadınların gördüğü baskıdan çok daha şiddetliydi; siyahi kadınların yakarışları, beyaz kadınları da etkilemiş ve köleliğe karşı ayaklanmalarına neden olmuştu. Batı dünyasında kadın hakları ile ilgili çalışmalar devam ederken, Türkiye'de aynı çalışmalar, Batılılaşma sürecinde kendini belli edebilmiş ve bu akımdan dönemin aydınları, düşünürleri ve entelektüelleri de etkilenmişti. Halide Edip Adıvar, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden entelektüel kimliği ile tanınan Mehmed Edib'in kızı olarak, İngiliz kültürüne göre yetiştirilmiş ve Amerikan Kız Koleji'nde eğitim almıştı. Bu durum Halide Edip'in feminizm akımından etkilenmesine neden oldu (Yörük, 2009).

Halide Edip Adıvar'ın etkilendiği bir başka düşünce akımı ise Türkçülük'tür. Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu ve Halide Edip Adıvar bu akımın öncülerindedir (Özkiraz ve Arslanel, 2011). Türkçülük akımı, Osmanlı'nın sömürü ülkesi hâline gelmesi sonucu ortaya çıkmıştır; dönemin aydınları, ülkenin güçlenmesi için siyasi ve ekonomik bakımdan tam bir özgürlüğe ihtiyaçları olduğu kanaatini taşımaktadır. Modern ve entelektüel aydınların dâhil

olduğu bu akım, Batılılaşmanın önemine değinir ve muasır medeniyetler seviyesine çıkabilmek için Batı'da gerçekleşen teknolojik, hukuksal, sosyal ve bilimsel gelişimlerin örnek alınması gerektiğini savunur (Çakmak, 1976). Türkçülük ideolojisinin temsilcileri kadın hakları üzerinde de durmuştur. Kadının toplum içerisinde konumlandırıldığı yerin İslam'ın kabulünün ardından değişikliğe uğradığını, bu değişimin giderilmesini ve kadının sosyal yaşamda hak ettiği yeri almasını talep etmiş, bu bağlamda hukuksal ve toplumsal yeniliklerin gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Özgiraz ve Arslanel, 2011). Bu nedenle çağdaş bir yeni Türk kadını portresi oluşturan Halide Edip ve arkadaşları, kadının faal olmadığı bir toplumun kalkınmasının mümkün olmadığına inanıyorlardı (Çaha'dan akt. Özgiraz ve Arslanel, 2011).

Türk kadınlarının toplumda tam anlamıyla söz sahibi olabilmesi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile gerçekleşmiş, Mustafa Kemal Atatürk devrinde kadınların konumu modern bir çizgiye oturtulmuştur. 1926 Türk Medeni Kanunu ile kadınlara da erkekler gibi haklar tanınmış, çokeşlilik reddedilmiştir. Eğitim hakkına kavuşan kadınlara, 1934'te seçme ve seçilebilme hakkı tanınmıştır; seçme ve seçilme hakkını birçok Batılı ülkeden daha evvel edinen Türk kadını, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde çağdaş bir konuma oturtulmuştur (Bingöl, 2014). Kadın hakları doğrultusunda çokça eylem tasarlamış olan Halide Edip Adıvar da bir dönem milletvekilliği yaparak, bu çağdaşlaşma modeli içerisinde yerini almıştır (Çalışlar, 2010).

2.6.3. Eserin Dönemi ve Olay Örgüsü

Halide Edip Adıvar, *Yolpalas Cinayeti* adlı polisiye eserini 1937 yılında yazmıştır. Cumhuriyet Dönemi edebiyatçılarımızdan biri olan Halide Edip, *Yolpalas Cinayeti* ile ülkemizde polisiye türünde yazan ilk kadın yazar olma özelliğini taşımaktadır (Üyepazarcı, 2017). Dedektif romanları ile Salih Zeki ile yapmış olduğu evlilik döneminde tanışan Halide

Edip, Sherlock Holmes eserlerine tutkundu. Sultantepeci'ndeki evlerinde babası ve eşi ile dedektif romanları okurdu ve okudukları, rüyalarına taşınırdı. Polisiye, Halide için değerli bir türdü (Çalışlar, 2010).

Yolpalas Cinayeti bir mahkeme salonunda başlar. Mahkemede kendisini Kaz Akkız adı ile tanıtan, Murat Sallabaş ve eşi Sacide Sallabaş'ın oğulları Bülent'in bakıcısı Nadire, Sallabaş ailesinin şoförü Mükerrerem'i öldürmüş ve evin hanımı Sacide Sallabaş'ı yaralamıştır. Sacide Sallabaş'ı yanlışlıkla yaraladığını belirten Nadire, Mükerrerem'i kasten öldürdüğünü, öldürme nedeninin ise Mükerrerem'in Nadire'nin annesinin emmioğlu olması olduğunu ifade eder. Nadire'nin avukatlığını Bay Sallabaş'ın Paris'te Hukuk doktorası yapmakta olan yeğeni Rıfki üstlenmiştir. Sallabaş ailesinin evine yerleşmeden evvel, Nuri ve Refika Karatay'ın yanına, çiftin beslemesi olarak yerleşen Nadire, Nuri'nin arkadaşı Rıfki ile o günlerde tanışır. Dayısının evine çocuk bakıcısı olarak gelen Nadire'nin geçmişini de bilen Rıfki, Nadire'nin böylesi bir nedenden cinayet işleminin anlamsız olduğuna inanmaktadır ve cinayetin gerçek sebebini ortaya çıkartabilmek, Kaz Akkız'a beraat kazandıramasa bile idam edilmekten kurtarabilmek için araştırmalara başlar (Adıvar, 2017).

Rıfki için Nadire önemli bir konumdadır; zira Nadire'den hoşlanmış, onunla güzel vakit geçirmiştir. Annesi Rıfki'yi doğururken vefat etmiş, babası ise savaşa katılmış ve geri gelememiştir; dayısı sayesinde tüm ihtiyaçları karşılanmış olmasına rağmen, sevgisiz büyütülmüş olan Rıfki için sevebilmek önemli bir olgudur. Güçlünün ve gücü elinde bulundurarak zayıf ezenin karşısında yer alırken, güçsüzü koruma altına alır ve kendini bir komünist olarak tanımlar. Bay Sallabaş ile evlenmeden evvel kendisi de fakir olmasına rağmen, eline güç geçtiği anda öz babasını, annesini ve kardeşlerini ezmekten çekinmeyen, alt tabakadan insanları hor gören ve bu insanların içerisinde yer alan Nadire'yi de aşağılayan yengesinden hiç hazzetmeyen Rıfki, onu yaralayan Nadire'yi bir de bireysel ideolojisinden ötürü savunmak isteğindedir. Nadire'nin cinayeti işleme sebebi, şoförün annesinin emmioğlu

olmasıdır; bu ifadenin aklîselim bir birey tarafından ortaya atılamayacağına hâkimi inandıran Rıfki, Nadire'nin bir kliniğe yatırılmasını ve zihinsel açıdan tetkik edilmesini sağlar, bu süreç ona vakayı çözmekte zaman kazandıracaktır (Adıvar, 2017).

Nadire ve Mükerrerem'in hayatını incelemeye başlayan Rıfki, İstanbul'da ve Alacapınar'da incelemeler yapar; topladığı bilgiler ile Nadire'nin kendisine anlatacakları, cinayetin sebebini ortaya çıkartacaktır (Adıvar, 2017).

Babası vefat eden Nadire, annesi Ümmühan'la yaşamakta, annesinden sonra en çok kazlara değer vermektedir. En çok da bir ayağı aksayan, ismini Sırma koyduğu kazı sevmekte ve onu bir anne şefkati ile korumaktadır. Annesi Ümmühan, bahçesinde yetiştirdiği ürünleri, Nadire'nin ilgilendiği kazları ve kümesteki tavukları satarak para kazanır; amacı para biriktirerek iki öküz satın almaktır. Köyde yaşayan ve dul bir kadın olan Ümmühan'ın erkeklerle görüşmesi, köy halkı arasında dedikodulara neden olacağı için tek başına ayakta durmaya çabalayan Ümmühan, kendisi ile ilgilenen erkeklere kötü davranır, onları evine kabul etmez. Kapıyı çalan, kendisine para teklif eden erkekleri kovar ve bu erkeklerin hepsini kızına emmioğlu olarak tanıtır. Savaş dönemidir; Sivrihisar, Yunan işgali altındadır. Lâkin yaşadıkları köy, erişime uzak olduğundan Yunanlıların işgalinden kurtulur ve böylece Türk askerlerinin karargâhı hâline gelir. Karargâha temizliğe giden Ümmühan, şoför Mükerrerem ile burada tanışır. Mükerrerem'i Nadire'ye emmioğlu olarak tanıştıran Ümmühan, ilk defa bir erkeği evine kabul eder. Bir süre boyunca eve gelip giden Mükerrerem, Ümmühan'ın biriktirdiği parayı öğrendiğinde, öküzleri kendisinin alacağını, terhis olduktan sonra da köye yerleşerek Ümmühan'ı yanına aldıracağını söyler. Annesinin biriktirdiği parayı vermek istemeyen Nadire ile Mükerrerem arasında çıkan tartışma sonunda, Mükerrerem, Nadire'nin kazı Sırma'nın üstüne basar ve Sırma ölür. Parayı alıp giden Mükerrerem'den haber gelmeyince, Ümmühan'a inme iner ve o da ölür (Adıvar, 2017).

Annesinin ölümünden sonra, bir süre Nuri ve Refika Karatay'ın yanında yaşayan Nadire, Sallabaşların iki yaşındaki oğlu Bülent'le Bursa kaplıcalarında tanışır. Sırma gibi bir ayağı aksayan, Sırma gibi sarışın ve Sırma gibi korunmaya ve ilgiye muhtaç bulduğu Bülent'e olan ilgisi sonucu Sallabaşların yanında, Yolpalas adı verilen evde dadı olarak görev alır. Bir süre sonra aileye şoför olarak Mükerrerem de katılacak ve Nadire'den etkilenecektir. Cinayetten bir gece önce Nadire'nin odasına giden Mükerrerem, Nadire'ye birlikte olmaları karşılığında para teklif eder. Nadire'nin bu teklifi reddetmesi ve her şeyi anlatacağını söylemesi üzerine, Mükerrerem, Nadire'yi işten attırıp, Bülent'i öldürmekle tehdit eder. Zira kadınlar üzerindeki etkisi oldukça fazladır ve evin hanımı ile de gizli bir ilişkileri vardır. Sabah, işten atıldığını öğrenen Nadire, Bülent'e bir zarar gelmemesi için Sacide Sallabaş'ın odasına gider ve Mükerrerem'i Sacide'nin önünde diz çökmüş halde bulur. Masanın üzerinde duran bıçağı Mükerrerem'in sırtına saplayan Nadire, evin hanımını da yanlışlıkla yaralar (Adıvar, 2017).

Mahkemede gerçekleri açıklayan Rıfkı, tanıkların da dinlenmesini sağlar ve hâkim, Nadire'nin anlık bir delilik neticesinde bu suçu işlediğine karar vererek, hekimlerin gerekli gördüğü süre boyunca bir akıl hastanesinde tutulması koşulu ile salıverilmesine hükmeder (Adıvar, 2017).

2.6.4. Eser Karakterlerinin Analizi

2.6.4.1. Mağdur Analizi

Adıvar'ın *Yolpalas Cinayeti*'nde birçok mağdur bulunsa da, Nadire'nin işlediği cinayetin mağduru şoför Mükerrerem'dir. Kadın hakları savunuculuğu ile tanınan Halide Edip, eserinde Mükerrerem'i öldürerek, hoş görüntüsünü kullanıp kadınlara yaklaşan, onlardan maddi ve manevi açıdan yararlanan, kadınlardan faydalanan bir erkeğin ölümünü işlemiştir. Zira eserde değinildiği üzere, bir şoföre göre hayat standardı oldukça yüksek olan Mükerrerem üç çeşit kadına yaklaşmayı adet edinir. Birinci grupta yaşlıca ve zengin kadınlar bulunmaktadır; bu

kadınlarla birlikte olan Mükerrerem, kadınların gelirinden yararlanır, hatta onlara şantaj yapar. İkinci grupta yer alanlar, hayat kadınlarıdır. Kadınların bedeni üzerinden para kazanmaya alışmış olan Mükerrerem'in son grubunda düşük gelirli ailelerin kızları bulunur. Bu kızlarla, evleneceğini iddia ederek birlikte olur ve en sonunda onlar aracılığı ile de para kazanmaya başlar (Adıvar, 2017). Halide Edip eserlerinde karşılaşılan cinsellik, aldatan erkeğin işidir (Adak, 2004). Dolayısı ile mağdur Mükerrerem, eserin aldatan erkeğidir.

Dokuz yıl boyunca evli kaldığı Salih Zeki'nin başka kadınlara gösterdiği ilgiyi ve bunu saklama ihtiyacı duymadığını bilen Halide Edip, yaşadığı buhranlı dönemi unutamayarak çoğu eserinde çokeşlilik ve aldatılma olgusunu işlemiştir (Çalışlar, 2010). Feminizm ideolojisi ile yola çıkan yazar, kadının sosyal hayattaki konumunun önem arz ettiğine ve erkek egemenliğine ait dünyada kadının yerini belirleyen hukuksal yaptırımların bulunması gerektiğine inanmaktadır (Özkerem ve Arslanel, 2011).

2.6.4.2. Fail Analizi

Durakbaşı (1998), Halide Edip'in eserlerinde kadın karakterlerin cinsel kimliğinden çıkararak, inandığı davaya yöneldiğini ve böylece toplum gözünde özgün bir kimlik kazandığını belirtmektedir. *Yolpalas Cinayeti*'nin faili konumuna yerleştirilen Nadire, Adıvar'ın ideal kadınlarından birisini oluşturmaktadır. Zira namusuna ve ailesine olan bağlılığı ile dikkat çeken Nadire, Halide Edip'in feminizme olan yönelimini sergiler (Adak, 2004); annesine inme inmesi Nadire'yi mahvetmiş, iffetine göz dikilmesi ve özellikle de bakıcılığını yaptığı Bülent'in tehlikede olduğuna inanması ise onu bir katile dönüştürmüştür.

Halide Edip'in özellikle ilk dönem eserlerinde yer verdiği erkek anlatıcı, üstün kimliği ile karşımıza çıkan kadın karakteri övmesi, yüceltmesi, acılarını paylaşması, yaşadığı çaresizliği gözler önüne sermesi ile tanınır (Adak, 2004). Olayı soruşturan erkek avukatın Nadire'nin iffetine ve aile değerlerine adadığı ömrü hâkime anlatışı da buna örnek gösterilebilir.

Halide Edip Adivar, Batılılaşmanın gerekliliğini vurgulayan ve birçok yönden geri kalmış olan Türk toplumunun gelişebilmesi için Batı'daki gelişmelerin takip edilmesi ve uygulanması gerektiğini savunan aydınlardandır (Çakmak, 1976). Fakat Halide Edip için Batı'yı örnek almak, milli değerlerden uzaklaşarak yozlaşmak değildir; işte bu noktada, cinayetin faili Nadire, bir başka yönden daha idealleştirilmekte ve savunulmaktadır (Uyguner, 1978). Zira Halide Edip'in Nadire'si, Anadolu'nun bir köyünde büyümüş, eğitim görmemiş fakat temiz yürekliliğinden, ahlaki ve sosyal değerlerinden hiçbir şey kaybetmemiştir ve eğitilmelerine rağmen Batı'yı anlamayarak yozlaşan bireylerin karşısında yazar tarafından savunulmaktadır (Uyguner, 1978). Dolayısı ile *Yolpalas Cinayeti*, ötekileştirilmiş olan Nadire'nin örnek bir ideal kadın figürüne dönüştürülüşüdür.

3. Gereç ve Yöntem

Dilin göstergebilimsel yapısı üzerinde duran dilbilimciler, bireylerin kurduğu cümlelerde karşılaşılan öğelerin ya da öge dizilişinin dili tamamıyla ifade etmediğini, asıl anlatılmak istenenin anlama odaklanılarak idrak edilebileceğini savunmaktadır (Halliday, 2003). Eleştirel söylem analizi, bu olguyu benimseyen ve savunan Dilbilimci Halliday'in geliştirdiği kuramdan yola çıkılarak oluşturulmuştur (Blommaert, 2005); bu kurama göre, dil, anlama bağlı olarak açıklanabilir ve anlam, anlatıcı ile dinleyicinin yapmış olduğu seçimler bütünüdür (Halliday, 2003). Anlatımda metinlerarasılık özelliği dikkat çeker; zira anlatıcı, edinimleri yolu ile bir başka metin yaratmakta ve yarattığı bu metinde edinimlerini aktararak, metinlerarasılığı gözler önüne taşımaktadır (Fairclough, 1992). Dilbilimci Derrida'nın da belirttiği üzere, deneyimlerimiz ifade edişimizi etkiler ve dilin yapısalcı özelliği neticesinde birey bir ideolojinin içerisine konumlandırılır (Caputo, 1989). Eleştirel söylem analizi çalışmacılarından Foucault'nun söylem analizi, dil ile güç arasında bir ilişki olduğunu belirtmektedir; benimsenen ideoloji, dilin kullanımında kendini belli eder (Parker, 2005).

Bu çalışmada Edgar Allan Poe'nun yazmış olduğu dünya edebiyat tarihinin ilk polisiyesi vasfını taşıyan *Morgue Sokağı Cinayetleri* (Şahin, 2017) ve Türk edebiyat tarihinin polisiye türünde yazan ilk kadın yazarı olan Halide Edip Adıvar'ın *Yolpalas Cinayeti* (Üyepazarcı, 2017) adlı eseri incelenmiştir.

Morgue Sokağı Cinayetleri ile *Yolpalas Cinayeti*, Ian Parker'ın (2005) Foucaultcu söylem analizi ışığında oluşturmuş olduğu analiz adımları ile incelenmiş, yazarların benimsediği ideolojilerin eserleri nasıl ve ne şekilde etkilediği araştırılmıştır. Söz konusu eserlerde geçen cinayetlerdeki fail ile mağdur kimliklerinin okura nasıl yansıtıldığı, bu yansımanın toplumu oluşturan etmenlerden biri olan okurun şiddeti algılama biçimi ile etkileşiminin ne yönde gerçekleştiği ortaya çıkartılmak istenmiştir.

Analiz evresinde, öncelikle metinlere sorulacak olan temel soru belirlenmiştir. Bu soru çalışmanın konusu ile aynıdır. Dolayısı ile çalışmanın çıkış noktasında yer alan soru, Edgar Allan Poe ile Halide Edip Adıvar'ın kaleme aldığı polisiyelerin toplumun şiddeti algılama biçimi ile etkileşiminin nasıl gerçekleştiğidir. Analizin ilk aşaması ve çalışmanın konusu olan sorunun belirlenişinin ardından metinde anlatılmak istenen temel olgu, yazarların yaşadığı dönem ve benimsedikleri ideolojiler ışığında incelenmiş, eserlerde konumlandırılan mağdur ve fail kimliklerinin ne tür bir coğrafyada yaşadığı belirlenerek, yazarların etkilendiği düşünce akımının metne etkisi ortaya çıkartılmış, böylece metinler ideolojik bir çerçevede incelenmiştir.

4. Bulgular

4.1. Edgar Allan Poe'nun Morgue Sokağı Cinayetleri Adlı Eseri Üzerine Eleştirel Söylem Analizi

4.1.1. Fail ile Mağdurun Tanımlanışı Açısından

Çalışmanın çıkış noktası, yöntemde de belirtilmiş olduğu üzere, eserlerin toplumun şiddeti algılama biçimi ile etkileşiminin nasıl ve ne yönde gerçekleştiğidir ve *Morgue Sokağı Cinayetleri* bu çerçevede ele alınmış olan eserlerden biridir.

Yazarın dönemi, eserin dönemi ve yazarın etkilendiği düşünce akımları incelenerek, metinde karşılaşılan zıtlıkların temellendirilmesi sağlanmıştır. Zira Foucaultcu söylem analizi yöntemi, özne ile iktidar arasındaki bağıntıya değinir; Foucault, öznenin nesneleşen konumunu araştırırken, iktidarın etkisini ortaya çıkarmaya çalışmıştır (Kalan, 2014). Dolayısı ile yazarın yaşadığı dönem ve etkilendiği düşünce akımları iktidarın ideolojisini yansıtan temel kaynak mahiyetindedir.

Metindeki özne, nesne ilişkileri dikkate alınmış, metnin atmosferi incelenmiştir. *Morgue Sokağı Cinayetleri*'nde yansıtılan cinayetin öznesi orangutan iken, nesnesi Madam L'Esplanaye ve kızı Matmazel Camille L'Esplanaye'dir. İncelenen polisiedeki orangutan, metnin failini oluştururken, nesne görevini üstlenen Madam ve Matmazel L'Esplanaye, eserdeki cinayetin mağdurlarıdır.

Eser, 1841 yılında, Edgar Allan Poe tarafından yazılmıştır ve 1809 ile 1849 yılları arasında yaşamış olan Poe'nun *Morgue Sokağı Cinayetleri* adlı eseri, kaçınılmaz olarak, yaşadığı dönemde vuku bulan ideolojilerin etkisinde kalmıştır (Silverman, 1991 ve Sova, 2001'den akt. O'Brien). 19. yy Amerika'sında kendini belli eden temel ideolojilerden bir tanesi kölelikken, bir diğeri cinsiyet farkıdır; ötekileştirilmiş bireyler, kadınlar ve köle

siyahilerdir. İktidara aday gösterilenler, seçimler sürecinde beyazlık kimliğinin sahiplerine odaklanırken, ortalama grubunda yer alanları dikkate almamayı tercih ederler; zira beyaz insan, siyahi olmayandır ve erkektir; ortalama grubunu ise kadınlarla siyahiler oluşturmaktadır (Roediger, 2007). Her ne kadar 19. yy'ın başlarından itibaren köleliğe karşı çıkanlar ortaya çıkmış (Jones, 2001), 1807 yılında Amerikan Meclisi köleliği bitirmek için çalışmalar yapmaya başlamış (Roediger, 2007) ve 1830 ile 1850 yılları arasında, özellikle edebiyat ve yazarlar yolu ile siyahilerin yaşantıları konusunda empati kurulması hedeflenmiş olsa da (Jones, 2001), Poe, özellikle John Allan'ın kölelerinin kendisine karşı göstermiş olduğu tutumu unutmaz (Ackroyd, 2008) ve eserlerinde, gücü eline geçiren siyahi karakterlerin canavarca tutumlarını anlatır (Jones, 2001). Bundandır ki, Poe, *Morgue Sokağı Cinayetleri*'ndeki faili bir orangutan olarak seçer; orangutan öznesi, bir cinayet failinin konumlandırıldığı noktadır. Schreiber ve arkadaşları (2001), orangutan kelimesini “*For example, an orangutan is a 'great ape', a subclass of 'ape', a subclass of 'primate', and so forth.*” cümlesi ile tanımlar; “ape” kelimesi, Schreiber ve arkadaşları (2001) tarafından maymunu ifade etmek için kullanılmıştır. Lâkin “ape” kelimesinin bir hayvan olarak maymunu tanımlamasının yanı sıra, Sarıkaya'nın (2011) makalesinde yer verdiği üzere “taklitçilik” anlamı da bulunmaktadır. Sarıkaya (2011), çalışmasında, beyazların dünyasında ötekileştirilmiş yaşantılarına devam eden kölelerin beyazları taklit ettiklerini, hedeflerinin ise benimsenen ırkçılık ideolojisi nedeni ile kendilerinden üstün görülen beyazlara benzeyebilmek olduğunu vurgular. Bu açıdan ele alındığında, Poe'nun orangutanı da hem bir maymun hem de bir taklitçidir. Poe, kölelerin her ne kadar bastırılmış, ötekileştirilmiş ve zavallı konumuna konulmuş olurlarsa olsunlar, ellerine geçirdikleri güç ile vahşileşebileceğini savunmaktadır (Jones, 2011). Dolayısı ile eserinin faili olarak seçtiği maymun, aslında bir köleye yapılan göndermeden başkası değildir ve kaçınılmaz olarak sahibini taklit etmektedir. Sahibinin tıraş oluşunu gözlemleyen, gözlemleri yolu ile sahibine benzemeye çalışan, yani

sahibini taklit eden orangutan, Poe'nun resmettiği bir köledir; fakat eline geçirdiği ustura vahşetle sonuçlanmaktadır (Baldellou, 2013). Poe'nun yarattığı orangutan ile sahipleri John Allan'ı taklit eden ve Poe'nun travmatik bir dönem geçirmesine neden olan köleleri de eserinde yansıttığı, eserin faili yolu ile gücü ele geçiren kölelerin vahşetini anlatmak istediği söylenebilir.

Eserin mağdurları Madam ve Matmazel L'Espanaye'dir. Madam ve Matmazel L'Espanaye'nin evi, Poe'nun döneminde kadın kimliğinin aldığı konumu nitelemektedir; mağdurların yaşadığı evin kapıları kilitlidir ve evin camları da tamamen kapatılmıştır (Poe, 2009). Poe'nun *Morgue Sokağı Cinayetleri*'ni yazdığı 19. yy Amerika'sının benimsediği görüşe göre, kadınlar ile erkekler eşit değildir. Kadınlar, koruyucuları olan erkekleri eğlendirmek ve mutlu etmek için vardır; erkek kimliği iş hayatında ve sosyal yaşamda ne kadar aktifse, kadın kimliği de o kadar pasiftir (Mitchell'den akt. Rosenberg, 1972). Ataerkil toplumun cinsiyetçi ideolojisi nedeni ile toplum içine karışamayan Madam ve Matmazel L'Espanaye, evlerinin kapısını tamamen kilitlemiş ve pencereleri de sürgülemiştir. Çılgınlıkları duyan komşular, olay mahalline geldiklerinde kilitli kapının üstünde bir de anahtar bulur ve içeri girerken bir hayli zorluk çeker (Poe, 2009). Sigmund Freud, sosyal çevrede karşılaşılan bazı nesnelere, kadın ve erkek cinsel organını ve cinsel birleşmeyi sembolize ettiğini ileri sürmektedir; örneğin, tren erkek cinsel organına göndermek, tünel kadın cinsel organına göndermedir. Freud'a göre, psikanalitik teori, yapısal ya da fonksiyonel açıdan kadın ve erkek cinsel organına benzeyen nesnelere varlığını kabul eder ve nesnelere yolu ile cinsel ilişki kavramını sembolik olarak bilinçdışında ortaya çıkmış olur (Ruth ve ark., 1989). Anahtar deliği ile anahtar arasında da benzeri bir ilişki söz konusudur; anahtar, erkek cinsel organına benzetilirse, anahtar deliği, kaçınılmaz olarak, kadın cinsel organına benzeyecek ve kadınların evde kilitli tutulmasının nedeninin cinsiyetçi bakış açısı olduğu bir kez daha ortaya çıkmış olacaktır. Kadınların sadece eğlence ve cinsellik amacı ile barındırıldığı toplumda cinsiyetçi

ideolojinin hükmü öylesine güçlü ve aşılmazdır ki, ne kadınlar içeriden dışarıya çıkabilir, ne de içeriye girmeye çalışan komşular kolayca olay mahalline ulaşabilir. Öykünün cinsiyetçi ideolojinin etkisinden kurtulamayan kadınları, aslında kilitli tutulan kapılardan, bir diğer deyişle, ataerkil dünyadan kaçamadıkları için ölür (Poe, 2009). Ayıyeten bir siyahi köleye atf olan orangutanın cinayeti işlediği aletlerden birisinin ustura olması da yine Freud'un sembolizmine işaret etmektedir. Zira bıçak ve bıçağın saplandığı yerde açtığı yara da sembolizmin belirtecidir (Ruth ve ark., 1989). Ustura şeklen bıçağa benzemektedir; bundan dolaydır ki erkek cinsel organının sembolizmini oluşturan usturanın meydana getirdiği yara, kadın cinsel organına atf yapar. Poe'nun eserinde karşımıza çıkan cinayet aleti, bu nedenle, cinsiyetçi ideoloji ile etkileşime girecek ve kadınları toplumdan yok eden ve sökü� alan şeyin yine toplumun benimsediği cinsiyetçi ideoloji olduğu ortaya çıkacaktır. Dolayısı ile Madam ve Matmazel L'Espanaye, 19. yy Amerika'sında katı çizgiler çizmiş olan cinsiyetçi ideolojinin kurbanlarıdır ve bu, Poe'nun cinsiyetçi ideolojiye karşı çıkışının bir göstergesi mahiyetindedir çünkü kadınlar, Poe için değerlidir. Karşılaştığı erkek figürlerinden öz babası David Poe, Jr. ve annesinin ölümünün ardından Edgar'ı yanına alan John Allan, ona zarardan başka bir şey vermemiş ve gerçek sevgi ile ilgiyi ise tanıdığı kadınlardan görmüş, en önemli eserlerini de halası Maria Poe Clemm ile eşi Virginia'nın kendisine olan inancı ve desteği ile yazmıştır (Sova, 2007).

Henüz anne karnında ailesinin yaşadığı parasızlık ve sefalet nedeni ile ortaya çıkan buhranlı döneme şahitlik eden ve travmatik bir hayatın içine doğan Poe'nun mağdurlarını kadınlardan seçmesinin bir başka nedeni ise, tartışmasız kendi travmatik geçmişidir. Henüz çocuk yaşta annesini kaybeden Edgar'ın karşısına çıkan, anne figürü ile özdeşleştirdiği kadınların hepsi acı çekerek hayata veda etmiştir (Ackroyd, 2008). Bu durum, Poe'nun güzel ve değerli kadınların ölümüne karşı geliştirdiği saplantının bir nedenini oluştururken, aynı zamanda Sigmund Freud tarafından ortaya atılan *Oedipus Kompleksi*'ni atlatamayışının ve

travmatik bir yaşam sürdürmek zorunda kalışının da işaretidir. Freud'a (1961) göre, annenin bakımına muhtaç olan çocuk, annesini kendine ait hisseder. Annenin sevgi ve ilgisinin bir başkasına, yani babasına kaydığını görmek çocuk için bir yıkımdır ve travmanın doğuşuna neden olur; her çocuğun yaşadığı bu travma, çoğu tarafından atlatılabilmektedir. Zira bedeni ve annesine duyduğu bağlılık arasında bir çeşit çatışma yaşayan çocuk, bedenini tercih ederek *latent döneme* geçecek ve Oedipus Kompleksi'nden sıyrılmış olacaktır. Yetişkinlik evresinde sorun yaşanmaması için düzgün bir şekilde atlatılması gereken Oedipus Kompleksi, Poe için sorunludur. Zira Poe'nun babası ailesini bırakarak evden kaçmış ve annesi ise Poe daha çok küçükken tüberkülozdan ölmüştür. Annesinin ölümünün ardından karşısına çıkan kadınları anne figürü olarak benimsemeye çalışmış, lâkin Poe için sonuç onların da ölümünü görmek olmuştur. Hayatına giren ve değer verdiği kadınların neredeyse hepsinin ölümüne şahit olan Poe, Oedipus Kompleksi'ni atlatamayışının yanı sıra ölüm olgusuna ket vuramadığı bir saplantı ile bağlanmış ve eserlerinde ölü kadın imgesini sıklıkla kullanmıştır. Poe için güzel, değerli, özel ve önemli kadınların hepsi ölüm ile ödüllendirilmelidir. Dolayısı ile öyküde korkunç bir şekilde can veren kadınların bulunma nedeni her şeyden evvel Poe'nun bir türlü sıyrılamadığı travmatik geçmişi ve ölüme karşı geliştirmiş olduğu obsesyonudur (Ackroyd, 2008).

4.2. Halide Edip Adıvar'ın Yolpalas Cinayeti Adlı Eseri Üzerine Eleştirel Söylem Analizi

4.2.1. Fail ile Mağdurun Tanımlanışı Açısından

Halide Edip Adıvar'ın yazmış olduğu *Yolpalas Cinayeti*, çalışmanın odağını oluşturan eserlerden bir diğeridir. *Yolpalas Cinayeti*'nin faili Kaz Akkız lakabı ile tanınan Nadire iken, cinayetin mağduru Şoför Mükerrerem'dir (Adıvar, 2017). Bir Türk polisiyesi olan *Yolpalas Cinayeti* de tıpkı *Morgue Sokağı Cinayetleri* gibi eleştirel söylem analizi yöntemi ile

incelenmiş, fail öznesi ile mağdur nesnesi eleştirel söylem analizi ışığında yorumlanmış ve eserin toplumun şiddeti algılama biçimi ile etkileşimi saptanmaya çalışılmıştır. *Yolpalas Cinayeti* üzerine bir çıkarım yapılmadan evvel, yazarın yaşamı, etkilendiği düşünce akımları ve eserin dönemi araştırılmış, saptamalar bu yolla değerlendirilmiştir.

Halide Edip Adıvar, *Yolpalas Cinayeti*'ni 1937 yılında kaleme almıştır (Üyepazarcı, 2017). 1937 yılında, Türkiye Cumhuriyeti çoktan kurulmuş ve kadınlar, Halide Edip'in çocukluk ve gençlik yıllarına göre birçok hakla donatılmış olsa da Halide Edip, Osmanlı Devleti zamanlarında benimsenen cinsiyetçi bakış açısını unutamaz. Kadın, Osmanlı Devleti'nde ötekidir. Toplum içine çıkmayan, eğitim görmeyen, hakları olmayan kadınların görevi evde beklemektir. Erkekler ise kadınların sahip olamadığı tüm hakları elinde bulundurmalarının yanı sıra çokeşli de olabilmektedir. Halide Edip, hayatı boyunca kadın haklarını savunmuş ve çokeşliliği reddetmiştir; çokeşlilik, öncelikle babası, ardından ilk eşi Salih Zeki tarafından Adıvar'ın yaşamına da girmiş, fakat Adıvar, her iki durumda da çokeşliliği kabullenememiştir (Çalışlar, 2010). 18. yy'ın sonlarına doğru rastlanan Batılılaşma hareketleri neticesinde, kadınların kısıtlılıkları azaltılmaya, eğitim alabilmeleri ve böylelikle topluma karışabilmeleri, ekonomik ve sosyal çevrede söz sahibi olabilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin benimsemiş olduğu görüş, kadınların statü elde edebilmelerinde büyük bir katkı sağlamıştır. Babasının İttihatçı aydınlardan biri olması, Halide'nin milliyetçi bakış açısının yanı sıra feminist bir bakış açısı kazanmasına da katkı sağlar; iyi bir eğitim görmüş ve cinsiyetçi ideolojinin karşısında yer almıştır (Özkiraz ve Arslanel, 2011).

Yolpalas Cinayeti'nin fail öznesi olarak konumlanan kişi Nadire'dir. Nadire, Kaz Akkız adı ile tanınmaktadır (Adıvar, 2017). Kaz Akkız adı failin temiz doğasını sergiler. "Ak", temiz anlamına gelmektedir; Cumhuriyet sonrası Türk Devleti'nin geldiği hâli, dans izlemek ve caz dinlemek gibi eylemler dışında hiçbir şey yapmayan karakterler yolu ile eleştiren Halide Edip'e göre, Anadolu'nun bir köyünden gelen Nadire, temiz ve saf kalabilmiştir (Gürel,

2015). Adıvar, Batı'nın teknolojik ve bilimsel gelişmelerini izlemeyi ve örnek almayı hedeflerken, Anadolu'ya has değerlerin yok edilmemesi gerektiğini de belirtir. Anadolu insanına ait saflığın vücut bulmuş hâli olan Nadire, kaybetmediği saflığı ile yazar tarafından desteklenmektedir (Uyguner, 1978).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyelerinden olan babası aracılığı ile tanıştığı aydınlar, Adıvar'ın milliyetçi ve feminist ideolojinin savunucusu olmasına neden olmuştur (Özkiraz ve Arslanel, 2011). Batılılaşma sürecinde yeni bir Türk kadını portresi çizmek için uğraşan aydınlardan birisi hâline gelen Halide Edip için feminizm, kadın erkek eşitliğinin yanı sıra namus ve aile birliği gibi olguların bütünlüğünü de içerir (Adak, 2004). Dolayısı ile Nadire'nin annesi Ümmühan ve beslediği kız Sırma'nın kaybı ile dadılığını yaptığı Bülent'i kaybetme korkusu sonucu işlediği cinayet, aslında Adıvar'ın ideal kadın profilini simgelemektedir. Zira cinayetin sebebi Şoför Mükerrerem'in Nadire ile ilişkiye girmek istemesinin yanı sıra Nadire'nin kopamadığı aile bağıdır (Adıvar, 2017). Halide Edip ve arkadaşlarının görüşüne göre, ideal kadın, tıpkı erkekler gibi toplum içerisine karışarak, sosyal ve ekonomik dengede de yerini almalıdır (Özkiraz ve Arslanel, 2011); Nadire de bu görüşü destekler bir biçimde, Sallabaş Ailesi'nin yanında çalışmakta, hem sosyal hem de ekonomik açıdan ayakları üzerinde durabilen bir kadın özelliği taşımaktadır.

Nadire'nin işlediği cinayetin altında yatan sebeplerden biri Halide Edip'in benimsediği milliyetçi ideoloji iken, bir diğeri cinsiyetçi ideolojidir. Adıvar'ın *Yolpalas Cinayeti*'ni yazdığı 1937 yılında, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve Türk kadınına eğitim hayatında, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda haklar tanınmış olsa da, Halide Edip, Osmanlı Devleti zamanında karşılaşılan cinsiyetçi yaklaşımı unutmamıştır (Çalışlar, 2010). Eserin yazıldığı dönemde ataerkil adetlerin kırılması ve ötekileştirilmiş kadın kimliğinin silinmesi için gösterilen gayret devam ederken, Anadolu'nun temiz ve saf kadını Nadire, aile bağları ve namus nedeni ile Şoför Mükerrerem'i bir bıçakla öldürür. Nadire'nin cinayet aleti olarak

kullandığı bıçak, Freud'un sembolizm teorisini hatırlatmaktadır (Ruth ve ark., 1989). Erkek cinsel organını simgeleyen bıçağı kullanan Nadire, Mükerrerem'in vücudunda kadın cinsel organını simgeleyen bir delik açar. Kadınlarla ilişkiye girerek onları tehdit eden, onlar aracılığı ile geçinen Mükerrerem, çirkin amaçlarla kullandığı erkekliğinin kurbanı olur; Mükerrerem'in bıçakla öldürülmesi, cinsiyetçiliğin karşısında yer alan Halide Edip'in cinsiyetçi ideolojinin kurbanı olan kadınlar adına aldığı intikam mahiyetindedir. Dolayısı ile *Yolpalas Cinayeti*'nde karşılaşılan fail, yazar tarafından suçludan çok suçsuz olarak değerlendirilmekte ve işlediği suçun haklı nedenlerle gerçekleştirildiği vurgulanmaktadır (Gürel, 2015). Realizm çerçevesinde ortaya atılan *Yolpalas Cinayeti*'nde, Nadire'nin avukatlığını yapan ve ataerkil görüşün gücü elinde bulunduran erkek figürlerinden biri olan Rıfkı'nın müvekkili Nadire'nin işlediği cinayette haklı sebepleri olduğunu savunması (Gürel, 2015), Ian Parker'ın (2005) eserlerde karşılaşılmaması gerektiğini söylediği zıtlıklardan birini oluşturur. Çünkü eserde tanımlanan fail öznesi ile mağdur nesnesi, cinsiyetçi ideolojinin kabullendiği hâlden farklı şekilde konumlandırılmıştır.

Eserin mağduru Mükerrerem, otobiyografik eserleri ile tanınan Halide Edip'in en büyük hayal kırıklıklarından biri olan ve Halide Edip'in kendisine yaşattığı travmayı bir türlü unutamadığı ilk eşi Salih Zeki ile bir çeşit benzerlik taşımaktadır. Salih Zeki, Halide Edip ile evlilikleri sırasında, tıpkı Halide Edip'in babası gibi, çokeşli olmak istemiş ve buna rıza göstermeyen Halide Edip, Salih Zeki'den ayrılmıştır (Çalışlar, 2010). Birden çok kadınla aynı anda ilişkiye giren Mükerrerem, Salih Zeki ile bu noktada benzeşmektedir. Çokeşli Mükerrerem, ataerkil toplumun kendisine verdiği erkek gücünü kullanarak kadınlar üzerinde baskı kurmakta ve onlardan faydalanmaktadır. Adli mercilerin denetiminden kaçan Mükerrerem, temiz bir Anadolu bir kadını tarafından cezalandırılmış ve Halide Edip'in cinsiyetçi ideolojiye olan tepkisinin bir simgesi hâline gelmiştir.

5. Sonuç

Dil, sosyo – kültürel nedenlerle değişen, kendini yenileyen bir varlık olma özelliği taşır (Songar, 1986); Dilbilim ise ilgi alanını dilin geçtiği evreler üzerine oturtan bilim dalıdır (Kıran, 1990). Anne karnında başlayan dil gelişim süreci (Kayaalp'ten akt. Kol, 2011), doğumun ardından, insan bedeninde meydana gelen değişimlerden etkilenerek, hızlı bir yol kat eder (Morgan, 2011). Doğum sonrası yirmi dördüncü aydan itibaren (Kol, 2011), dilbilgisi kuralları bilinç dışı yöntemlerle edinilir; fakat Dilbilimin ilgilenmesi gereken asıl nokta dilin gramer yapısı değil, ifade edilenin ne olduğudur (Gee, 1989). Zira önemli olan, kullanılan cümleden ziyade, söylenilendir; söylenilen incelenirken, söyleyenin kim olduğu ve söylenilene söylediği anda nasıl bir motivasyonla yola çıktığıdır (Gee, 1989). Dizgesel yapıdan oluşan gramer, seçimlerden oluşur; göstergebilimsel olan dil, işaretlerden çok daha fazlası, yani anlam demektir (Halliday, 2003). Bu noktada karşımıza söylem çıkar çünkü sosyal yapılanma içerisinde belirlediğimiz konumumuz, sahip olduğumuz değer, inanç ve yaklaşımlara göre hareket etmemiz gerektiğini hatırlatır; kim olduğumuz, ne yaptığımız, neye veya nelere önem ve değer verdiğimiz söylemi oluşturur (Gee, 1989). Söylem, makalelerde, dergilerde, romanlarda, şiirlerde, gazetelerde, reklamlarda, posterlerde, resimlerde ve daha çokça metinde karşımıza çıkar; söylemi inceleyen, eleştirel söylem analizidir (Arkonaç, 2014). İdeolojiyi değerlendiren eleştirel söylem analizi (Bloommaert, 2005), sosyal eşitsizliğin dile yaptığı yansımaları araştırır (Wodak ve Meyer, 2002). Söyleme güç, tarih ve ideoloji perspektifinden yaklaşan eleştirel söylem analizi (Wodak ve Meyer, 2002), Kristeva'nın metinlerarasılık olarak tanımladığı etkileşimsel yazını da kullanır (Fairclough, 1992). Yazın, kendinden evvel yazılmış olandan etkilenir ve başkaca metinlerin yaratılışında rol oynar (Kristeva'dan akt. Fairclough, 1992).

Bu çalışma, Edgar Allan Poe'nun *Morgue Sokağı Cinayetleri* adlı eseri ile Halide Edip Adıvar'ın *Yolpalas Cinayeti* adlı polisiye eserinin toplumun şiddeti algılama biçimi ile etkileşimini değerlendirmek için gerçekleştirilmiş ve bu yolla, Adli Bilimsel veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Sosyal çevre, modern çağın etkisi ile gün geçtikçe değişmekte ve gelişmekte, fakat aynı zamanla kirlenmektedir; bu kirlilik suçun ve suçluluğun artışı sağlar (Şahin, 2017). Polisiye romanlar, şiddet ve suçun akabinde doğmuş olduğundan (Şahin, 2017), suç ve şiddet ile ilgilenen Adli Bilim yapılanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Shakespeare gibi birçok yazar, dünya edebiyat tarihine ilk polisiyeyi kazandıran Poe'dan evvel, çeşitli cinai eserler yazmış, fakat polisiye türüne dokunmamıştır. Lâkin Eugene François Vidocq'un anıları, polisiye türünün anahtarı gibidir; Dupin'in kullandığı akıl yürütme ve gözlem yöntemi, Vidocq'tan ne derece etkilendiğinin göstergesidir (Harrington, 1963). *Morgue Sokağı Cinayetleri*, bu nedenle, metinlerarasılık özelliği taşımaktadır; zira eserin dedektifi Dupin, tarihsel bir kimlik olan ve yazdığı anılarla polisiyenin doğuşuna ışık tutan Vidocq'a benzer; Sherlock Holmes eserlerini okumaktan büyük zevk alan Halide Edip Adıvar (Çalışlar, 2010) ise polisiye kültürünü Türk topraklarına taşıyarak, hem polisiye türünde yazan ilk Türk kadın yazar olmuş (Üyepazarcı, 2017) hem de metinlerarasılık özelliğini de böylece yansıtmıştır.

Eleştirel söylem analizi kuramcılarında Foucault'nun ideoloji-güç-söylem arasındaki ilişkiye değinerek bir analiz evresi ortaya çıkartan Ian Parker'ın analiz basamakları ile değerlendirilen bu çalışmada, ideoloji ve gücün izleri aranarak, söylemde yapısökümcülük gerçekleştirilmiştir. Dilbilimci Jacques Derrida, söylemde karşılaşılan öznelerin konumlandırıldığı ideolojinin incelenmesi için metne yapısöküm uygulamak ve yapısöküm yolu ile vurgulanan ideolojik görüşü ortaya çıkarmak gerektiğini belirtir (Burr, 2003). Poe ve Adıvar tarafından benimsenen veya benimsenmeyen ideolojiler, *Morgue Sokağı Cinayeti* ile

Yolpalas Cinayeti'nde resmedilen cinayetlerin fail ve mağdurları aracılığı ile okura yansıtılmakta olduğundan, yapısöküm, fail ve mağdur karakterleri üzerinde odaklanmıştır.

Edgar Allan Poe'nun *Morgue Sokağı Cinayetleri*'ni yazdığı 19. yy Amerikası'nda toplumu ele geçiren temel ideolojiler, kölelik ve cinsiyet farkıdır (Roediger, 2007). Failini orangutan olarak belirleyen Poe, aslında bir köleyi anlatmakta ve *Morgue Sokağı Cinayetleri*'ni kullanarak, tam da 1830 ile 1840 yılları arasında geliştirilmeye çalışılan, edebiyat aracılığı ile köleliği boykot etme düşüncesine karşı çıkmaktadır (Jones, 2001). Kölelerin güçten uzak tutulması gerektiğini savunan Poe, orangutanı, yani bir köleyi, vahşi doğasından kopamayan bir canavar olarak betimlemiştir. Orangutanı cinayetin faili olarak konumlandığı polisiyesinde, Poe'nun amacı, kölelik ideolojisini desteklemek ve böylece köleleri kontrol altında tutmaktır. Cinayetin mağdurları Madam ve Matmazel L'Españe'nin korkunç sonu ile ise toplumun cinsiyetçi ideolojisine karşı gelmekte ve kadınların sosyal çevreden uzak tutularak, eve kilitlenmesini reddetmektedir. Zira hem cinayet aletlerinden biri olan ustura, hem de kilitli giriş kapısının Freud'un sembolizm teorisine (Ruth ve ark., 1989) göre hedefi erkek ve kadın cinsel organlarını yansıtmaktır. Benimsenen cinsiyetçi ideoloji sebebi ile evlerine hapsedilmiş iki kadının acı çekerek ölmesinin en büyük nedeni, yine cinsiyetçi ideolojidir. Dolayısı ile Poe'nun eserinde suç, kölelere verilmek istenen güç ve kadınların toplumdaki silik konumu nedeni ile doğmaktadır.

Halide Edip Adıvar'ın *Yolpalas Cinayeti* adlı eseri de, tıpkı Poe gibi cinsiyetçi ideoloji üzerine odaklanır. Zira Adıvar, Osmanlı Devleti'nin katı cinsiyetçi ideolojisinin içine doğmuştur. Ataerkil toplum, dinî olguların yanlış yorumlanması nedeni ile kadının elinden tüm hakları almış, onu eve kapatmış ve yanında bir erkek varken bile hareketlerini kısıtlamıştır (Kavuncu, 1999). Her ne kadar Batılılaşma hareketleri evresinde, kadınlara karşı gösterilen tepki hafifletilmeye çalışılsa da (Özkiraz ve Arslanel, 2011), cinsiyetçi ideoloji, Halide Edip'in hafızasına kazınmış bir unsur olarak kalmıştır. *Yolpalas Cinayeti*, Adıvar'ın

benimsemiş olduğu milliyetçi ideoloji ile feminist ideolojiyi destekler mahiyetteyken, cinsiyetçi ideolojiyi reddetmektedir. Anadolu'nun temiz kadını Akkız'ın Batılılaşma hareketleri nedeni ile yoldan çıkan ve yozlaşan bireylerle kıyaslanması (Adak, 2004), yazarın milliyetçi tutumunu yansıtırken, Akkız'ın namusa ve aile bağlarına olan bağlılığı, Halide Edip'in feminizm ideolojisi çerçevesinde konumlandığı ideal kadını betimlemektedir (Adak, 2004). Temiz, namuslu ve aile bağları güçlü Nadire'nin işlediği cinayet, yazar tarafından haklı temellere oturtulur; bundandır ki, fail Nadire'yi suçlu görmek neredeyse imkânsızdır (Gürel, 2015). Adıvar'ın mağduru Şoför Mükerrerem olarak seçmesi ise cinsiyetçi ideolojiye bir karşı çıkıştır; zira kadınları tehdit eden, evli olmasa da çokeşli olan Mükerrerem, bir açıdan ataerkil toplumun kabullendiği davranışları sergilemektedir. Zira Halide Edip'in içine doğduğu ataerkil toplumda erkekler çokeşli olabilmekte, kadınlar ise öteki konumuna sokulmaktadır. Mükerrerem'i bıçaklayarak öldüren Nadire, aslında Adıvar'ın cinsiyetçi ideolojiye bakışını simgelemektedir ve toplumun erkek olmanın tanıdığı özgürlükten kaynaklanan düşüncesini, erkekliği simgeleyen bir nesne (Ruth ve ark., 1989) ile yok eden fail, bir karşı çıkış simgesidir.

İdeolojik arka plan, polisiye eserler üzerine yapılmış olan birçok çalışmayı da etkilemiştir. İdeoloji ve ideolojiden yola çıkılarak incelenen söylem, giriş bölümünde çalışmalarına değinilen Çelik (2015), Bay (2012) ve Alver (2011) gibi çalışmacıların çalışmalarını da etkilemiştir. Polisiye türü eserler üzerine çalışmalar yapan Çelik (2015), Bay (2012) ve Alver (2011), tıpkı bu çalışmada olduğu gibi, yazarların yaşadıkları dönemlerde benimsedikleri ideolojik görüşün eserlere olan etkisini incelemiş ve inceledikleri eserlerde karşılaşılan evrenin analizini de bu ideolojik değerlendirmeler ışığında gerçekleştirmiştir. Metin yolu ile okurun zihnine giren ideolojik temellendirmeler, yazarın yarattığı atmosferi, mağdur ve fail karakterlerini de etkilemekte ve bu durum okura bir edebi eser türü olan polisiye yolu ile iletilmektedir.

Edebi eserlerin okur ve yazar arasında bir çeşit bağ kurduğu gerçeğinden yola çıkıldığında, polisiye türünün en belirgin özelliklerinden birinin mağdur ve şiddet uygulayıcısı ile özdeşleşme olduğu görülür. Edgar Allan Poe ile Halide Edip Adivar'ın dönemleri, yaşadıkları ülkeler birbirlerinden farklı olsa da, her ikisi için de en belirgin olgu, özdeşleşme olgusudur.

Toplumun bir şiddet olayına karşı gösterdiği tepki birçok özelliği bünyesinde barındırır. Edebiyat ve sanat, bu özellikleri hissettirmektedir. Tarihin travmatik yaşantılarla başa çıkabilmek için üretmiş olduğu mitolojik olaylarda, tiyatro eserlerinde, efsanelerde, halk arası söylencelerinde, kısaca sanatın birçok türünde karşımıza çıkan bu özelliklerle polisiye eserlerde karşılaşmak da kaçınılmazdır. Polisiye eserlerde, hem fail ile mağdur ilişkisinde, hem de fail profillemesinde polarizasyonla karşılaşırız. Dolayısı ile yazarın iç dünyasında kurguladığı ve bunun sonucunda yarattığı birer nesne hâline gelen mağdur ve fail, birer temsilden başkası değildir (Oral, 2016). Edgar Allan Poe, faili orangutan ile okuru buluşturarak, ehlileştirme sürecinin ne kadar yanlış olabileceğini açıklamaya çalışmakta ve canavarca his saikiyle adam öldüren orangutan ile özdeşleşmektedir. Halide Edip Adivar da faili Nadire ile özdeşleşir ve ideal kadını Nadire'nin işlediği cinayetin haklı sebeplerine değinir. Her iki eserde de ideal mağdur ve saldırgan olgusu dikkat çeker ve burada, travma ile başa çıkabilmek için geliştirilen bir mekanizmaya dönüşen polarizasyon devreye girer. Poe'nun iki zavallı, bakıma muhtaç kadın karakteri, aslında ideal mağduru oluşturmaktadır ve fail goril, canavarca his saikiyle adam öldüren bir insandır ve bu insan gorile benzetilmektedir. Adivar'ın Mükerrerem'i ise yaptığı kötülükler nedeni ile ideal mağdur olmaya hak kazanmış, faili Nadire, haklı sebeplerle suç işleyen bir karakter hâlinde betimlenmiştir.

Travmatik bir olayla karşılaşan birey, polarize olup bir tarafa doğru sürüklenir. Sürükleniş kitleleri etkisi altına alabilir; böylece grup polarizasyonu oluşur (Uzunoğlu, 2015). Bu durum kimi polisiye eserde oldukça net görünmektedir çünkü fail ve mağdurla özdeşleşme olgusu

kendini burada belli eder. Hem *Morgue Sokağı Cinayetleri*'nin yazarı Poe, hem de *Yolpalas Cinayeti*'nin yazarı Adivar, kendi eserinin faili ile özdeşleşir; okur ise *Morgue Sokağı Cinayetleri*'nde mağdur ile özdeşleşirken, *Yolpalas Cinayeti*'nde fail ile özdeşleşir. Şiddet, toplumu rencide eder ve toplum buna tepki gösterir. Birey polarizasyonu, polisiyeye yansır. Zira birey, bir taraf seçmekte ve fail ile mağdur arasında ortaya çıkan ayrım burada kendini belli etmektedir. Eserlerde dikkat çekici olan şiddet motivasyonudur ve bu motivasyonun sonucu, fail ile mağdur karakterleri ile özdeşleşme hâlidir.

Her iki polisiye eser göz önünde bulundurulduğunda, hem *Morgue Sokağı Cinayetleri*'nin hem de *Yolpalas Cinayeti*'nin toplumun şiddeti algılayış biçimi ile etkileşime girerek, yazarların benimsediği ideolojik kavramları okura yansıttığı söylenebilir. Yaşadıkları döneme ait ideolojileri savunarak ya da savunmayarak fail ve mağdur kimlikleri oluşturan Poe ve Adivar, eserlerinde karşımıza çıkan cinayetlerin nedenini de yine bu ideolojik temellendirmelere dayanarak gerçekleştirmektedir. Dolayısı ile *Morgue Sokağı Cinayetleri* ile *Yolpalas Cinayeti*'nin, yazarların yarattığı atmosfer aracılığı ile okurun zihnine girdiği ve yazarların benimsediği ya da benimsemediği ideolojilere göre suç – suçlu – mağdur üçgeninde suçu, suçluyu, mağduru değerlendirdiği ve toplumu oluşturan en önemli etmenlerden biri olan okurun şiddeti algılayış biçimi ile etkileşim kurduğu açıktır.

6. Kaynakça

Ackroyd, P. (2008). Poe: A Life Cut Short, Doubleday, 11 – 119.

Adak, H. (2004). Otobiyografik Benliğin Çok – Karakterliliği: Halide Edip’in İlk Romanlarında Toplumsal Cinsiyet, *Kadınlar Dile Düşünce Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 163 – 164.

Adıvar, H. E. (2017). Mor Salkımlı Ev, Can Yayınları, İstanbul, 42 – 260.

Adıvar, H. E. (2017). Yolpalas Cinayeti, Can Yayınları, İstanbul.

Akbulut, U. (2013). Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876). *Turkish Studies: International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*, Volume 8/5 Spring, Ankara, 37 – 40.

Akyüz, K. (1965). Modern Türk Edebiyatı'nın Ana Çizgileri (1860-1923), İnkılap Yayınevi, 69 – 70.

Alver, K. (2011). Berna Moran ve Edebiyat Sosyolojisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 69 – 70.

Anameriç, H. (2014). Sultan II. Abdülhamid Döneminde Kütüphane Kurumu Anlayışının Değişimi. *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu: Sosyo – Kültürel Hayat – Sanat – Basın Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 103 – 111.

Arkonaç, S. (2014). Psikolojide Söz ve Anlam Analizi: Niteliksel Duruş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 169.

Arkonaç, S. (2017). Psikolojide Söz ve Anlam Analizi: Niteliksel Duruş, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 188 – 189.

Aydın, E. (2009). Edebiyat – Sosyoloji İlişkisinde Sosyolojik Kaynak ve Ölçütler, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 4, 359 – 361.

Ayvazoğlu, B. (2017). ‘Üdebânın Hakikî ve Müşfik Dostu’ Sultan II. Abdülhamid’in Edebiyat ve Edebiyatçılarla İlişkileri. Gün, F., Erbay, H. İ., editörler. *Sultan II. Abdülhamid Han ve Dönemi*, TBMM Basımevi, 259 – 261.

Bakhtin, M. M. (1987). *Speech Genres and Other Late Essays*. Emerson C., Holquist M., editörler. University of Texas Press, Austin, 60 – 90.

Baldellou, M. M. (2013). Foretelling Darwinism, Revising Race: Poe's Scientific Discourse in "The Murders in the Rue Morgue", *Revista Canaria De Estudios Ingleses*, 128 – 133.

Bandy, W. T. (1964). Who Was Monsieur Dupin?. *Modern Language Association*, Volume 79, 509 – 510.

Bargainnier, E. F. (1980). *The Gentle Art of Murder: The Detective Fiction of Agatha Christie*, Bowling Green University Popular Press, Ohio, 6 – 9.

Barker - Benfield, G. J. (2000). *The Horrors of the Half – Known Life*, Routledge, Great Britain, 5.

Bay, Ö. (2012). Kadın – Erkek Söylemi: Cinayeti Yazan Kadın Pınar Kür, "Bir Cinayet Romanı" ve Cinayeti İtiraf Eden Erkek Ahmet Ümit, "Beyoğlu Rapsodisi", *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1, 345 – 364.

Bayram, E. G. (2004). *Türkiye'de Polisiye Roman: Osman Aysu Romanları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 18.

Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 111 – 112.

Blommaert, J. (2005). *Discourse: A Critical Introduction*, Cambridge University Press, New York, 21 – 23.

Bozdağ, İ. (2009). *Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, Truva Yayınları, İstanbul, 24.

Brill, E. J. (1981). *Women in Turkish Society*. Unat, N. A., editör. Leiden, Hungary, 7 – 8.

Burr, V. (2003). *Social Constructionism*, Taylor & Francis Routledge, 16 – 18.

Canatak, A. M. (2013). Postmodern Polisiye Roman Ve Pınar Kür'ün Bir Cinayet Romanı, *A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitü Dergisi*, Erzurum, 226.

Caputo, J. D. (1989). *Mysticism and Transgression: Derrida and Meister Eckhart*. Silverman, H. J., editör. *Continental Philosophy II: Derrida and Deconstruction*, Routledge, New York and London, 30.

Casto G., Biaggio M. K., Hoagland V., Muller D. (1976). *Affective Behaviour in Pre-School Children*, Utah State University Affiliated Exceptional Child Center, 23 - 26.

Chomsky, N. (1965). *Aspects of The Theory of Syntax*, The M.I.T. Press, Massachusetts, 15 – 18.

Cüceloğlu, D. (2013). *İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi (27. Basım)*, İstanbul, 204 - 207.

Çakmak, A. (1976). *Ziya Gökalp ve Çağdaşlaşmak*, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı: 14 (Ziya Gökalp Özel Sayısı), 48 – 58.

Çalışlar, İ. (2010). *Halide Edip: Biyografisine Sığmayan Kadın*, Everest Yayınları, İstanbul, 8 – 503.

Çelik, E. (2015). *Batı Edebiyatında Polisiye Romanın Gelişimi Sürecinde Düşünsel ve Sosyal Etkiler*. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 2 – 11.

Danişmend İ. H. (1947). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi Cilt 1*, Türkiye Yayınevi, 1557 – 1566.

Durakbaşı, A. (1998). *Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve “Münevver Erkekler”*, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 47.

Durakbaşı, A. (2000). *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 29 – 34.

Erdal, K. (2008). *Halide Edip Adıvar’ın Bakış Açısıyla Kadının Çalışma Hayatı*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (1), 111.

Esen, N. (2012). *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 6 – 29.

Fairclough, N. (1992). *Intertextuality in Critical Discourse Analysis*, *Linguistics and Education* 4, 269 – 270.

Fairclough, N. (2001). *Language and Power*, Routledge: Taylor & Francis Group, USA, 2 – 3.

Ferrell, C. L. (2006). *The Abolitionist Movement*, Greenwood Press, London, 5.

Fisher, B. J. (2010). *Poe in His Own Time: A Biographical Chronicle of His Life, Drawn from Recollections, Interviews, and Memoirs by Family, Friends, and Associates*, University of Iowa Press, xxvii.

Freud, S. (1961). The Dissolution of the Oedipus Complex. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIX (1923 – 1925): The Ego and the Id and Other Works*, Hogarth Press, 171 – 180.

Freud, S. (1959). *Beyond The Pleasure Principle*. Strachey, J., editör. Penguin Books, The United States, 8 – 10.

Gee, J. P. (1989). Literacy, Discourse, and Linguistics: Introduction, *The Journal of Education*, Vol. 171, No. 1, 5.

Gendrot, S. B. (2000). *The Social Control of Cities: A Comparative Perspective*, Blackwell Publishers, The United Kingdom, 28 – 64.

Grossvogel, D. I. (1983). Death Deffered: The Long Life, Splendid Afterlife and Mysterious Working of Agatha Christie. Benstock B., editör. *Essays On Detective Fiction*, The Macmillian Press, 1- 17.

Gürel, N. R. (2015). İlk Kadın Cinâî Roman Yazarımız Halide Edip ve Yolpalas Cinayeti Adlı Romanı, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, No. 7, 116 – 118.

Halliday, M. A. K. (2003). On Language and Linguistics, Webster, J., editör. Continuum, 38 – 40.

Halliday, M. A. K. (2004). *The Language of Early Childhood*. Webster, J., editör. Continuum, 6 – 10.

Harrington, W. (1963). Which The Justice, Which The Thief, Bobbs – Merrill, 827 - 837.

Hartman, S. V. (1997). *Scenes of Subjection: Terror, Slavery, and Self – Making in Nineteenth - Century America*, Oxford University Press, New York, 4.

Haslip, J. (1973). *The Sultan: The Life of Abdul Hamid II*, London: Weidenfeld and Nicolson, 10 – 31.

Honan, P. (1998). *Shakespeare: A Life*, Oxford University Press, USA, 59 - 60.

Jones, P. C. (2001). The Danger of Sympathy: Edgar Allan Poe’s “Hop – Frog” and the Abolitionist Rhetoric of Pathos, *Journal of American Studies*, Vol. 35, Issue 02, 243 – 254.

Kalan, Ö. (2014). Foucault’un Biyopolitika Kavramı Bağlamında Moda ve Beden: Vogue Dergisi Üzerinden Bir Söylem Analizi, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt 8, Sayı 3, 142 – 143.

Karabulut, M. (2015). Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin’in Şiirlerinde Melankoli, *Turkish Studies: International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish and Turkic*, Volume 10/2, Ankara, 510 - 511.

Karacan, E. (2000). Bebeklerde ve Çocuklarda Dil Gelişimi, *Klinik Psikiyatri* (3), 263 – 265.

Kavuncu, M. (1999). Osmanlılarda Aile ve Kadın, *Dinî Araştırmalar*, 1999, c. 2, s. 4, 166.

Kılıçbay, M. A. (1985). Osmanlı Aydını. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi Cilt 1*, İletişim Yayınları, İstanbul, 55 - 56.

Kıran, A. (1990). Dilbilim – Göstergibilim İlişkileri, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 51.

Kol, S. (2011). Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 – 15.

Koloğlu, O. (1985). Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi Cilt 1*, İletişim Yayınları, İstanbul, 68 - 84.

Köktürk, Ş., Eyri S. (2013). Dilbilim ve Göstergibilim: Ferdinand de Saussure ve Göstergibilimi Anlamak, *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 128.

Kristeva, J. (1980). *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. Roudiez, L. S., editör. Columbia University Press, New York, 36 – 75.

Kudret, C. (1985). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Edebiyatı. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi Cilt 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 392 - 393.

Kutlu, A. T. (2016). *Kurtlar Sofrası: II. Abdülhamid*, *Nokta Kitap*, İstanbul, 15 – 16.

Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil). (2009). Yeni Yaşam Yayınları, 4: 8.

Libby, D. J. (2005). Relations Which Might Be Disastrous: Natchez Indians and African Slaves in French Louisiana. Libby D. J., Spickard P., Ditto S., editörler. *Affect and Power: Essays on Sex, Slavery, Race, and Religion in Appreciation of Winthrop D. Jordan*. University Press of Mississippi, 69.

Mızıkyan, A. (2004). Crime, Detection, and the Restoration of Order: A Study in Wilkie Collins's *The Moonstone*, *Litera: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Dergisi*, No: 16, İstanbul, 105.

Midhat Efendi, A. (2000). *Esrârı Cinâyât*, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Monkkonen, E. H. (1981). *Police in Urban America: 1860 – 1920*, The Press Syndicate of The University of Cambridge, The United Kingdom, xiii.

Morgan, C. T. (2011). Psikolojiye Giriş. Uraz, G., çeviren. Karakaş S., Eski R., editörler. Eğitim Kitabevi Yayınları, 150 – 166.

Morton, J. (2004). *The First Detective: The Life and Revolutionary Times of Vidocq: Criminal, Spy and Private Eye*, Ebury Press, Great Britain, 2.

O' Brien, J. F. (2012). *The Scientific Sherlock Holmes: Cracking The Case With Science and Forensics*, Oxford University Press, 6 - 12.

Okay, O. (1999). Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı. İhsanoğlu, E., editör. *Osmanlı Medeniyeti Tarihi 1. Cilt*, Feza Gazetecilik A. Ş., İstanbul, 82.

Oral, G. (2016). *Kitabe – i Sengi Mezar: Şiddet ve Zorunlu Göçün Nesiller Arası İntikalini Efsaneler – Söylemler ve Yazılı Edebiyattaki İzlerinden Psikanalizin Düşüncesi ile Takip Etmek*, Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı: İçimizdeki Şiddet: Ruhsaldan Toplumsala Şiddet Görüntüleri, 2016.

Özkiraz, A. ve Arslanel M. N. (2011). İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 3, No 1, 2 – 8.

Öztuna, Y. (2008). II. Abdülhamid: Zamanı Ve Şahsiyeti, Ötüken Yayınları, 17 – 25.

- Panek, L. L. (1987). *An Introduction to The Detective Story*, Bowling Green State University Popular Press, Ohio, 8.
- Parker, I. (2005). *Qualitative Psychology: Introducing Radical Research*, Open University Press, New York, 87 – 89.
- Peters, H. F. (1958). Ernst Jünger's Concern with E. A. Poe, *Comparative Literature*, Vol. 10, No. 2, Duke University Press, 146 – 148.
- Poe, E. A. (2009). *The Murders in the Rue Morgue*, Vintage Classics, London, 3 – 35.
- Roediger, D. R. (2007). *The Wages of Whiteness: Race and the Making of the American Working Class*, Verso, the USA, 19 – 124.
- Rosenberg, C. S. (1972). The Hysterical Woman: Sex Roles and Role Conflict in 19th - Century America, *Social Research*, Vol. 39, No. 4, 655 – 657.
- Rowland, S. (2001). *From Agatha Christie to Ruth Rendell: British Women Writers in Detective and Crime Fiction*, Palgrave Macmillan UK, 60 – 64.
- Ruth, W. J., Mosatche, H. S., Kramer, A. (1989). Freudian Sexual Symbolism: Theoretical Considerations and An Emprical Test in Advertising, *Psychological Reports*, 1132.
- Sarıkaya, D. (2011). Representation of Mimicry, Cultural Displacement and Exile in the Mimic Men, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 11, No. 47, 112.
- Schneider, D. ve Schneider, C. J. (2007). *American Experience: Slavery in America*, Facts On File, United States of America, 50 – 53.
- Schreiber, A., Dubbeldam, B., Wielemaker, J., Wielinga, B. (2001). Ontology – Based Photo Annotation, *IEE Intelligent Systems*, University of Amsterdam, 69.
- Serbes, E. (2006). *Behzat Ç: Bir Ankara Polisiyesi*, Her Temas İz Bırakır, İletişim Yayınları.
- Serbes, E. (2008). *Behzat Ç: Son Hafriyat*, İletişim Yayınları.
- Shakespeare, W. (2009). *Titus Andronicus*. Wilson, J. D., editör. Cambridge University Press, New York.

Sheyholislami, J. (2001). Yesterday's "separatists" are today's "resistance fighters": A Critical Discourse Analysis of the representation of Iraqi Kurds in The Globe and Mail and The New York Times, 1.

Simons, M. A. (1979). Racism and Feminism: A Schism in the Sisterhood, *Feminist Studies*, Vol. 5, No. 2, 384 – 388.

Songar, A. (1986). Dil ve Düşünce, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği Vakfı Yayınları, İstanbul, 14.

Sophocles. (1994). Antigone, Oedipus The King & Electra. Hall E., editör. Oxford University Press, ix.

Sova, D. B. (2007). Critical Companion to Edgar Allan Poe: A Literary Reference to His Life and Work, Facts On File: An Imprint of Infobase Publishing, United States of America, 3 – 8.

Şahbenderoğlu, İ. (2013). On Dokuzuncu Yüzyıl Okuruna Sunulan Âsâyiş – Bahş Bir Roman: Esrâr-ı Cinâyât. *Journal of Language and Literature Studies*, (08) 10.

Şahin, S. (2017). Cınai Meseleler: Osmanlı- Türk Polisiye Edebiyatında Biçim ve İdeoloji (1884-1928), İletişim Yayınları, İstanbul, 9 - 30.

Tanör, B. (1985). Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi Cilt 1*, İletişim Yayınları, İstanbul, 10 - 23.

Terrill, R. J. (2009). World Criminal Justice Systems: A Survey (Seventh Edition), Anderson Publishing, New Jersey, 9 – 119.

The Newgate Calendar (2009). Danachair, D., editör. *The Newgate Calendar*, The Ex-classics Project, 10.

Türk, H. (2014). Bir Servet-i Fünûn Yazarı: Yeni Zelanda Fikri ve Anadolu'ya Avdet. *Turkish Studies: International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Ankara, Volume 9/3, 1500 – 1501.

Uğur, V. (2012). 1980 Sonrası Türkiye'de Popüler Roman. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Adana, 420 – 428.

Uluköse, G. (2006). Halide Edip Adıvar, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 13 – 37.

Uslu, M. F. (2015). Armenian Literary Studies In Turkey And New Prospects, *New Perspectives On Turkey*, Volume 53, 195.

Uyguner, M. (1978). Olaylar – Yansımalar: Halide Edip Adıvar ve Batı Sorunu, *Türk Dili Dergisi*, 65.

Uzunoğlu, S. (2015). Bir Postmodern İntiharın Ardından Ekşi Sözlük'te Kanaatlerin Oluşumu ve Grupların Biçimlenme Süreçleri, *E – Journal of Intermedia*, 429.

Üyepazarcı, E. (2017). Türkiye’de Polisiye Romanın İlk Dönemi: 1883-1928, *221B Polisiye Dergisi*, İstanbul, 28 – 30.

Üyepazarcı, E. (2017). Polisiye Romanın Türkiye’deki Öyküsü (1929 – 1990), *221B Polisiye Dergisi*, İstanbul, 36.

Van Dijk, T. A. (1995). Aims of Critical Discourse Analysis, *Japanese Discourse*, Vol. 1, 17 – 19.

Van Dine, S. S. (1928). Twenty Rules for Writing Detective Stories, *OMNIBUS, Philo Vance Investigates*, 985 – 989.

Wodak R., Meyer M. (2002). *Methods of Critical Discourse Analysis*, SAGE Publications, 2 – 8.

Worthington, H. (2010), *From The Newgate Calendar to Sherlock Holmes*. Rzepka, C. J., Horsley, L. editörler. *A Companion to Crime Fiction*, Wiley-Blackwell Publishing, The United Kingdom, 11 – 27.

Yapıcı, Ş. (2004). Çocukta Dil Gelişimi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 – 15.

Yörük, A. (2009). Feminizm/ler, *Sosyoloji Notları: 3 Aylık Yaygın Sosyoloji Dergisi*, Ankara, 63 – 65.

7. Özgeçmiş

REYYAN AĞAOĞLU

Kadıköy/ İSTANBUL

e- mail: agaogluveyyan@gmail.com

Adı Soyadı: Reyhan AĞAOĞLU

Doğum Tarihi: 29 Ocak 1990

Doğum Yeri: Karaman

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/ Program	Üniversite	Yıl
Lisans	İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü	İstanbul Üniversitesi	2008 - 2012
Yüksek Lisans	Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Programı	İstanbul Üniversitesi	2016 – 2018

Yüksek Lisans Tez Başlığı ve Tez Danışmanı:

Ağaoğlu, R. (2018). Polisiye Eserlerin Toplumun Şiddeti Algılayış Biçimi ile Etkileşimi:

Edgar Allan Poe ve Halide Edip Adıvar Eserleri Üzerine Eleştirel Söylem Analizi, İstanbul.

Danışman: Prof. Dr. Gökhan ORAL

Görevler:

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Öğretim Görevlisi	Altınbaş Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, İstanbul	2016'dan itibaren
İngilizce Öğretmeni	Özel Bilim Adası Eğitim Kurumları, İstanbul	2015 - 2016
İngilizce Öğretmeni	Özel Avcılar Doğa Orta Okulu, İstanbul	2013 - 2015
Roman Çevirmeni	Beyaz Balina Yayınevi, İstanbul	2011 - 2012

Yabancı Dil: İngilizce (Akıcı)

Yayımlar, Ulusal ve Uluslararası Toplantılarda Yaptığı Sunumlar:

Ağaoğlu, R., Öner, D., Çetin, G. (2018). Constitutional Law or Inner Conscience? A Study on the Play *Terror* Performed at Bakırköy Municipal Theatre, EAFS 2018: 8th European Academy of Forensic Science Conference (E- Discussed Poster).

Ağaoğlu, R. (2017). Ensest Kavramının Edebiyat ve Sinema Işığında İncelenmesi, 14. Adli Bilimler Kongresi, Çeşme, (Sözel Sunum).

Çörtük, N., Ağaoğlu, R., Demircan, Y. T. (2017). Emsal Yargı Kararları Işığında Kişisel Sağlık Verilerinin Korunması, 14. Adli Bilimler Kongresi, Çeşme, (Sözel Sunum).

Dernek Üyelikleri:

Kasım 2008'den beri – **TEGV (Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı)**, Gönüllü

Aralık 2009'dan beri – **LÖSEV (Lösemili Çocuklar Vakfı)**, Gönüllü

Aldığı ve Devam Etmekte Olduğu Eğitimler:

Bilirkişilik Temel Eğitimi – Altınbaş Üniversitesi (21 Ekim – 4 Kasım 2017)

Eğitimcinin Eğitimi Semineri – Altınbaş Üniversitesi (8 – 17 Eylül 2017)

Pedagojik Formasyon – İstanbul Üniversitesi (2012)

İletişim Eğitimi – TEGV (2008)

Drama Eğitimi – TEGV (2009)

Sertifikalar ve Katılım Belgeleri:

First International Akşit Göktürk Conference of Istanbul University, English Language and Literature Department, 2010

Second International Akşit Göktürk Conference of Istanbul University, English Language and Literature Department, 2011

Third International Akşit Göktürk Conference of Istanbul University, English Language and Literature Department, 2012

5th Biennial Conference of the International Society for Bipolar Disorders, 2012

1.Ulusal Şiddet ve Travmayı Önleyici Çalışmalar Kongresi, 2016

Kadın Adli Bilimciler Sempozyumu, 2017

Bilirkişilik Temel Eğitimi Sertifika Programı, T.C. Altınbaş Üniversitesi, 2017

14. Adli Bilimler Kongresi, 2017

Adli Bilimler Konferansı, 2017

EAFS 2018: 8th European Academy of Forensic Science Conference, 2018

Bilgisayar Becerisi:

MS - Word, Excel, Power Point

Alınan Burslar:

İKEV Karamanlılar Derneği Başarı Bursu (Eylül 2008 – Haziran 2012)